

Turkish Journal of Diaspora Studies

ISSN: 2717-7408 (Print) e-ISSN: 2757-9247 (Online)
Journal homepage: tjds.org.tr

International Forced Migration and Employment Relations: The Case of Syrians in Türkiye

Çiğdem Uludağ Güler & Abdullah Miraç Bükey

To cite this article: Çiğdem Uludağ Güler & Abdullah Miraç Bükey (2024) International Forced Migration and Employment Relations: The Case of Syrians in Türkiye , Turkish Journal of Diaspora Studies, 4(1), 1-21, DOI: 10.52241/TJDS.2024.0068

To link to this article: <https://doi.org/10.52241/TJDS.2024.0068>

Submission Date: December 4, 2024 **Acceptance Date:** March 25, 2024

Article Type: Research Article

2024 Çiğdem Uludağ Güler & Abdullah Miraç Bükey.
Published with license by Migration Research Foundation

Published online: March 31, 2024

Submit your article to this journal tjds.org.tr

Full Terms & Conditions of access and use can be found at
tjds.org.tr

International Forced Migration and Employment Relations: The Case of Syrians in Türkiye

Çiğdem Uludağ Güler^a ; Abdullah Miraç Bükey^b

^aDepartment of Economics, İstanbul University, İstanbul, Türkiye

^bDepartment of Economics, İstanbul University, İstanbul, Türkiye

Abstract

Due to the political unrest following the civil war in 2011, several million Syrians had to flee from their own country to save their lives. The mass migration movement of Syrians, first within the country and then towards neighboring countries, brought many socio-economic problems. One of the worst hit nations is Türkiye, because of forced migration from Syria, where there are roughly five million registered and unregistered migrations. Although it has been nine years since the process began that was initially established as a temporary solution, and as a resolution could not be found, the dream of returning Syrians has weakened over time. This study aims to reveal how Syrians, who are included in the labor market in an unplanned way, affect the Turkish labor market. Dynamic Panel data analysis was performed using the data from 26 regions in Türkiye. As a result, a 1% increase in the immigration rate, which represents the share of Syrian immigrants in the region's population, increases the employment rate by approximately 0.02%.

Keywords

Forced Migration,
Employment, Syrians,
Labor Market, Panel
Data Analysis

Introduction

Since the last decades of the previous century, several factors have affected the world by creating economic inadequacies, political deprivation, social conflict, social turmoil, and bloody wars on global level. These factors include the launch of neoliberal policies, the restructuring of the welfare state and the collapse of the Eastern Block and USSR in the early 1990s. These developments seriously transformed the direction, destination, and forms of migration flows. Some countries, such as Türkiye traditionally a migrant sending country, have become a destination for those coming from Central Asian countries, Afghanistan, Pakistan, and African countries, with a target of entering the EU.

CONTACT Abdullah Miraç Bükey abdullahmiracbukey1@istanbul.edu.tr

Received: December 4, 2024; Revision: March 16, 2024; Accepted: March 25, 2024; Article Type: Research Article

The migration toward Türkiye can be divided into three main parts. The first is the refugees coming from neighboring countries with political turmoil and civil war who desire to seek refuge in countries that they find safe due to political uncertainty, conflicts, and civil war in neighboring countries. The second part sees Türkiye as a transit zone due to its geographical location. The third is that it is one of the best places for those migrations dreaming to get to Europe. Since the Europe provides more favorable living conditions and a better standard of living compared to neighboring countries.

Nevertheless, 2010 was the turning point in terms of the migration processes. Those migrants in search of a better standard of living increasingly began to settle and work in Türkiye rather than considering it a transit country. Shortly after a civil war broke out in Syria, the intensification of the civil war forced millions of people (some 7 million) to simply move or to take refuge in nearby countries such as Türkiye, Lebanon, and Jordan or change their place of living within Syria to escape the civil war. Yet Türkiye has been the most preferred country by Syrian refugees due to its better living standards, higher security, and job opportunities, as well as its geographical proximity to Western countries, which are the most popular destination for migrants. There are some other factors that make Türkiye the most preferred destination for Syrian refugees. One is that as Syria was a part of the Ottoman empire until the end of the First war world, many Syrians have either relatives or acquaintances in the provinces on the Syrian border. The others perhaps were relatively cheap and had plenty of opportunity to get to Türkiye, as well as Türkiye's open-door policy.

Soon after arriving in Türkiye, Syrians began to search for jobs in the local labor markets. Thanks to the abundantly high demand for unskilled labor and informal employment, many found informal employment in labor-intensive industries such as the garment and footwear industries. Numerous researchers have sought to work out the likely impact of refugees on Turkish labor markets and the economy by using both quantitate and qualitative methods. These studies have pointed out that the Syrian refugees have not taken over the jobs previously done by Turkish workers in the most of labor-intensive manufacturing industries. They simply filled the jobs that were already empty and not preferred by the Turkish workers. Thus, they have not any adverse impact on wages and working conditions for Turkish workers. Yet the competition between the Turkish and Syrian workers has been unavoidable in some industries and regions.

Very few studies have been performed using panel data methods due to the lack of enough data covering sufficiently long periods. Nevertheless, some researchers have sought to work out the impact of Syrian migration on the labor market and employment by using econometric methods and panel data analysis in recent years because data became available. This study seeks to measure the impact of Syrians migrants on Turkish labor markets and employment in 26 provinces between 2015-2020. The time series was

determined annually. Syrians began to arrive in 2011 and the early comers were mostly settled in the refugee camps, situated in the provinces on the Syrian border between 2011 and 2014. These years are excluded because there was no data showing the distribution of Syrians migrants between provinces before 2015. The model was created using annual data between 2015-2020. In the study, the Syrian population in the 26 provinces is included as a dependent variable and the effect of many control variables is tested. This study seeks to develop a comprehensive analysis on the effect of migration on the labor markets, unemployment, and wages according to economic indicators.

Forced Migration and Syrian Refugees in Türkiye

Although there is no commonly accepted definition of migration, International Labour Organization's (ILO) description of migration is crossing an international border or re-locating within a state. Regardless of its duration, structure, and reason, it is defined as the change of place of people (IOM, 2009: 22). Migration may be either "voluntary" or "forced", and either permanently or temporarily (Chomsk, 2007, pg. 7). Voluntary migration is migration shaped by the demand of individual migrants and communities with their consent for better living standards and based on economic intentions in general (Esen, 2016, pg. 11). In general a country that accepts migration with economic considerations is expected to encourage and invite migrants in order to benefit from the labor or contributions of these migrants (Castles & Miller, 2008). With forced migration, on the other hand, some factors compel people to migrate unwillingly. These factors may include natural disasters, wars and social unrest, and suppressions on political affinity or faith at the national level (Duruel, 2017). The Forced Migration Review proposes a more comprehensive definition by describing forced migration as the migration movement of people displaced for reasons such as natural or environmental disasters, chemical or nuclear threats, famine, political turmoil or war (Forced Migration Review, 10.04.2020).

Regarding Türkiye, it is possible to argue that two different irregular migration flows exist currently. One of them is the flow of migrants from former socialist countries. This migrant flow was unleashed by the collapse of the Soviet Union in the 1990s. The other migration flow is made up of the Middle Eastern migrants and was unchecked by the Arab Spring in 2010. In addition to this development, those migrants in search of better standard of living began to increasingly consider Türkiye as a place to settle rather than seeing just a transit country, from 2010 onwards (Erder, 2015).

Starting in 2010 in Tunisia, the Arab Spring affected many Arab countries including Egypt, Yemen, Syria, Libya, and Jordan in the following period. Syria was one of the worst cases along with Libya. Both are considered "failed states," where the entire state apparatus collapsed and prolonged civil war broke out. The indiscriminate bombing and

killing of civilians and the use of a chemical weapon by the Syrian regime were enough to instigate irregular mass migration influxes from Syria to neighboring countries including Türkiye, Jordan, and Lebanon. It should be mentioned that about 12 million people were displaced within the country and of these 7 million had to take refuge in the neighboring countries in order to save their lives. This is the worst humanitarian crisis in modern history, with the highest number of displaced people globally since the World Wars. This humanitarian tragedy experienced by Syrians was described by the United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR) as “the biggest migration wave in recent history” (Erdoğan, 2016). Nevertheless, Türkiye had the largest share of this refugee influx; 3.7 million Syrian refugees have already relocated to Türkiye (Reliefweb, 2002). Consequently, it is argued that Türkiye has become a high immigration country in the last decade (İçduygu & Aksel, 2012). Among the countries hosting Syrian refugees, Türkiye ranks first with 3.7 million people. It is followed by Lebanon with 914,648 people, Jordan with 654,692 people, Iraq with 245,810 refugees (UNCHR, 2022).

Due to this sudden influx of Syrians, Türkiye has become “the world’s the largest refugee-hosting country”. Since April 2011 3,761,267 Syrians settled in Türkiye. This figure is equal to 4% of its population (Erdoğan, 2016).

Table 1. Syrians Under the Temporary Protection by Years

Years	Number of Syrians
2012	14,237
2013	224,655
2014	1,519,286
2015	2,503,549
2016	2,834,441
2017	3,426,786
2018	3,623,192
2019	3,576,370
2020	3,661,995
2021	3,373,369
2022	3,761,267

Source: Directorate General of Migration Management, <https://www.goc.gov.tr/geci-ci-koruma5638>. 07.04.2022.

In April 2011 the first refugee group with 252 persons entered Türkiye from Syria. Some 7,000 refugees crossed the border in June 2011, and 6 refugee camps were

established in border cities. From November 2011 onwards, the arrival of the Syrian refugees accelerated, reaching 24,000 in April 2012. At the end of that year 80,000 Syrians had settled in border cities. In May 2013, there were 156,000 refugees and they were all accommodated in 15 camps (Özden, 2013: 1-2; GİB, 31.12.2020)

Initially, it was thought that the civil war in Syria would not last long. The view was epitomized in the words of Türkiye's ministry of foreign affairs, "we will have the Friday prayer in the Umayyad Mosque within 3 months." Türkiye embarked on an open-door policy as to the Syrian refugees due to having historical, religious, cultural, and ethnic ties with Türkiye as well as being a neighbor. Nevertheless, as the clashes intensified and spread all over the country, signaling the prolongation of the war, the number of refugees gathered on the border gates of Türkiye, increased swiftly. The number of the Syrian refugees reached a million in 2014, 2.5 million in 2015 and 3.5 million in 2017. There are currently 3,761,267.

At the onset, refugees were settled in refugee camps (the temporary accommodation centers) in border cities. These camps provided shelter, food, and access to health services. Nonetheless, owing to the arrival of more refugees and the prolongation of their stay, the number the Syrian refugees soon exceeded the capacity of the refugee camps. They were allowed to settle outside the camps in the provinces on the Syrian border, where many locals were not only ethnically close to them but also their blood relatives (Düzenli, 2022, pg. 161). For them, it was relatively easy to live and look for jobs in these cities as they spoke the language and knew the way of life. Yet, shortly after Syrian refugees came to constitute nearly 50 percent of the population in these cities. As the competition heightened for resources such as food, shelter, and jobs, the prices doubled and the tension between the refugees and the locals deepened. Thus, the locals accused Syrian refugees of these price increases. In some provinces, this tension culminated in social unrest and even xenophobia. It was the time for the Syrian refugees to move to metropolitan cities such as İstanbul, Ankara, and İzmir to find jobs to survive in Türkiye (IHD, 2013). As of April 2022, the number of Syrians staying at the temporary accommodation centers is 50,736, while those outside the temporary accommodation center are 3,710,531 (<http://www.ihd.org.tr/images/pdf/2013/YokSayilanlar.pdf>. 20.01.2021).

Table 2. Syrians Staying Inside and Outside of Temporary Shelters (Refugee Camps)

Residents Staying in the Temporary Shelter Centres	50,736
Those staying outside the Temporary Shelter Centres	3,710,531
Total	3,761,267

Source: Directorate General of Migration Management, <https://www.goc.gov.tr/geci-ci-koruma5638>, 07.04.2022.

According to the UNHCR records, there are about 5 million (3.7 million registered and some 1.5 million unregistered) Syrians living in Türkiye due to the “Open Door Policy” (UNHCR, <https://www.unhcr.org/figures-at-a-glance.html>) Thus, the Open-door policy in the condensation of Syrians in Türkiye is viewed as one of the main determinants (Neccar, 2016).

Table 3. Age and Gender Distribution of Syrians Under Temporary Protection

Age Range	Male	Female	Total
0-4	259,016	241,793	500,809
5-9	288,643	271,094	559,737
10-14	216,943	203,799	420,742
15-18	137,006	117,337	254,343
19-24	281,378	211,986	493,364
25-29	219,382	159,215	378,597
30-34	165,434	120,066	285,500
35-39	124,132	97,211	221,343
40-44	84,824	73,954	158,778
45-49	57,496	56,209	113,705
50-54	45,611	44,489	90,100
55-59	34,705	34,756	69,461
60-64	22,879	23,623	46,502
65-69	14,902	15,732	30,634
70-74	8,806	9,700	18,506
75-79	4,331	5,367	9,698
80-84	2,373	3,166	5,539
85-89	1,129	1,667	2,796
90+	772	1,069	1,841
Total	1,969,762	1,692,233	3,661,995

Source: Directorate General of Migration Management, <https://www.goc.gov.tr/geci-ci-koruma5638>, 10.03.2021.

The Table 3 demonstrates the age and gender distribution of registered Syrians in Türkiye. According to this, of the Syrians, 1,969,762 are men and 1,692,233 are women. It means that the number of women is more than men. Regarding the age distribution, 500,809 people in the 0-4 age while 559,737 people in the 5-9 age range, and 493,364

people in the 19-24 age range. Those who are in the prime age, in the age 25-55 groups are the majority of Syrians in Türkiye, where the time has come to life, childhood or youth here represents the masses. Many Syrian children in the 0-4 age range were born in Türkiye.

Table 4. Distribution of Syrians Under Temporary Protection by Top 10 Cities

No	Provinces Name	Number of People Registered
1.	İstanbul	540,618
2.	Gaziantep	462,680
3.	Hatay	432,707
4.	Şanlıurfa	429,421
5.	Adana	256,348
6.	Mersin	242,439
7.	Bursa	184,249
8.	İzmir	149,804
9.	Konya	123,376
10.	Kilis	107,213

Source: Directorate General of Migration Management, <https://www.goc.gov.tr/geci-ci-koruma5638>, 07.04.2022.

Table 4, showing the ranking of 10 cities with the highest number of Syrian refugees excludes the border provinces. It can be notice that İstanbul, Gaziantep, and Hatay hosted the highest number of Syrians. According to the data provided by the Directorate General of Migration Management (DGMM), the ranking it the three most popular refugee destinations are as follows: İstanbul ranks first with 540,618; Gaziantep second with 462,680; and Hatay third with 432,707 refugees.

In recent years, mass migration flows at a global scale have compelled many states to develop policies, regulations and institutions to overcome such complex processes. Skilled migration and international capital flow are now considered important elements of migration organizations. When the mass refugee flow commenced, Türkiye lacked the necessary institutions and measures to deal with the imminent mass influx displaced of people in 2011. Initially, the Syrian refugees were not given any legal statute but called guests, as indicated above. It was assumed this was a temporary situation that would last no more than three months. At the same time, Türkiye was unable to provide them with refugee status, since it had “the geographical reservation” on the 1951 Resolutions, only those coming from Europe were granted refugee status. Yet, those coming from outside Europe would either be given temporary protection or provided with the opportunity to

travel to third countries. Nevertheless, for Syrians a piece of regulation was issued by the Ministry of Interior proving Syrian refugees with temporary protection, as an exceptional and temporary measure (Yılmaz & Güler, 2019).

All the essential needs of the person's temporary protection are provided by the state that accepted them. According to Article 26 of the Temporary Protection Regulation, those under the temporary protection are provided with services such as shelter, health, social, cultural, education, employment, and access to the labor market. In addition to that, they are also given 'unconditional acceptance, denial forcibly returned, and response to urgent needs' such as aid including access to regulations, protection, and support. Apart from this, opportunities such as shelter, food, education, health, and access to clean water are provided to those living in the camps (ORSAM, 2015).

The "hospitality", set out in 2011, has continued for more than 11 years and has now evolved into permanency. This is because nobody believes that after staying more than a decade in Türkiye, Syrians will go back to their own country when the civil war comes to a halt. Within a short time, Syrians began to take a place in social and economic life because the conflict in Syria still has not ended. Although the Turkish people were extremely receptive and welcomed Syrians in the very first years, they started to express their dissatisfaction as they saw themselves as rivals in the labor force. Since most of Syrians did not have a work permit in the first years, they had to work for low wages under unstable, irregular, insecure and heavy working conditions, generally without job security and social security, state protection or an organized life (Özkul & Kanyılmaz, 2012).

In addition to the issue of the "TPR" in 2014, the "Regulation on Granting Work Permits (RGWP) to Foreigners Under Temporary Protection" was issued in January 2016 and the "International Labour Force Act No 6735 was enacted in August 2016. This Act and regulations have been the most concrete steps taken in this area. These laws and regulations enabled Syrian refugees with residence permits to exercise their right to work. The RGWP stipulates that a person under temporary protection will be issued work permit in the province where he is given a residence permit. For this, all that is needed is the person's temporary protection identity document. They are subject to Turkish labor legislation in terms of their rights and obligations in working life. In the first place, the work permit is issued for a year and may be renewed if required (Korkmaz, 2017, pg. 58). The regulation limits the employment of Syrians to 10 percent of the local workers for each workplace (Özpınar, Çilingir & Düşündere, 2016). The only condition for employing Syrian refugees is that the employer must prove that no local workers was found for this job in the last 4 weeks before applying for a work permit. The regulation states that the employer has to pay a Syrian who obtained a work permit under temporary protection status no less than the minimum wage (Demir, 2016).

From the date when the Temporary Protection Regulation entered in force until

October 2015, those Syrians, granted temporary protection status, were not allowed to undertake any employment, and applications on this matter were closed. During this period very few Syrians managed to receive work permits. After the lifting of the working bans of Syrians under temporary protection in 2015, the number of the Syrian with work permits increased slowly. Only 4,019 work permits were issued in 2015; 13,290 in 2016; 20,966 in 2017; 34,573 in 2018; 63,789 in 2019; and 62,369 in 2020. A limited number of Syrians were issued official work permits allowing them to integrate into the labor market. While 3,641,370 people were under temporary protection status in 2020, only 62,369 Syrians were given work permits. This means that most Syrians are active in the informal sector. Many of them are in paid employment while some of them are self-employed or have business for their employers or their account.

Syrians are usually employed in labor-intensive and low-skilled jobs in the informal sector. They are mainly employed in agriculture, textile, manufacturing, and construction sectors. They also work in some crafts sectors such as shoemaking and hairdressing. Some Syrian women, who intend to contribute to the family economy, work in textile workshops or as a helper in household services. The children, on the other hand, predominantly sell handkerchiefs in the streets or simply beg (İNGEV, 2017).

It is not surprising that unemployment started to increase shortly after Syrians settled in the border regions. The low skilled and uneducated Syrians, in search of jobs, has increased competition in the labor markets and created downward pressure on the wages in some industries. Many Turkish people living in this region typically work as seasonal workers in agriculture and migrate to neighboring provinces during the harvesting season. Numerous Syrians, settled in this region, also working as seasonal labor and were ready to accept lower wages. In addition, many Syrians work in the construction industry with much lower wages than Turkish workers. Syrians carry out basically unskilled and rough labor in construction while the Turkish workers perform fine and tough works (Boyraz, 2015). Nevertheless, some Syrians who have skills and capital preferred to establish their own businesses and are self-employed small tradesmen such as barbers, grocery stores and jewelers.

Literature Review

In the study conducted by Borjas (2001), the effects of immigration on the labor market were examined by using the census data of the USA for the years 1950-1990. He claims that immigrants are moving from one state to another within the USA with expectations that they will earn high wages. He also points out that along with high wages, the education and qualification levels of immigrants are important. Consequently, migration has a positive effect on production and wages (Borjas, 2001). Bonin (2005) attempts to examine the impact of immigration on the German labor markets between 1975-1997 by elucidating immigrants with similar education and different work experience

by using Regression analyses. The findings of his research demonstrate that the entry of immigrants into the labor markets does not affect the earnings and employment opportunities of the domestic labor force, and a 10% increase in the number of immigrants in the labor market reduces wages by less than 1% and does not increase unemployment (Bonin, 2005). Lewer and Berg (2008) carried out a panel data analysis in 16 OECD countries between 1991-2001. Their study showed that distance in migration process is an important factor. Migrants can easily cross the border, compared to the achievement of the other factors. In addition, among the samples those with higher education in the selected OECD countries, they are more likely to migrate than the others (Lewer & Berg, 2008).

In a study carried out by Islam (2007) the relationship between migration, unemployment, real GDP and real wages was investigated in Canada by using the Granger causality analysis and co-integration test on data between 1961-2002. Forecasting of multivariate VEC, a one-way causality relationship between unemployment and migration in the short run was found. Islam argues that while migration does not cause unemployment in the long term, unemployment, that occurs in the short term, will not last long (Islam, 2007). A study by Ortega and Peri (2009) explains the relationship between per capita income, employment, and investment in 14 OECD migration destination countries and 74 non-OECD migrant-sending countries between 1980 and 2005. They use the migration model targeting more than one destination, developed by Grogger and Hanson in 2008. They argue that the strict immigration policies have a deterrent effect on migration. The increasing income difference between the source and the destination country constitutes an attractive factor for migration. They also point out that in the two-way migration flow, widening income difference between the source and destination countries results in an increase out-migration. They underline finally that migration has positive effects on employment and investment and leads to an increase in income in the short term (Ortega & Peri, 2009).

In the study carried out by Longhi, Nijkamp, and Poot (2010), the effects of migration to the USA, Europe, and Israel on the labor market were examined by using the three-stage least squares estimation method (3SLS) from the simultaneous equation systems. The writers discerned that the effects of immigrant labor on the general level of wages and employment are very low. According to the research, a 1% increase in immigrants in the labor market decreases domestic labor wages by 0.029% and decreases domestic labor employment by 0.011% (Longhi, Nijkamp & Poot, 2010).

A study, conducted by Jean and Jimenez (2011), aimed to elucidate whether migration to the OECD countries between 1984 and 2003 caused unemployment among the local workers by using the impulse-response analysis method. They concluded that out-migration does not cause unemployment in the long term and migrant labor does

not displace domestic labor. In the short term, they argued that if the skill level of migrant workers were close to domestic workers, the substitution effect could be mentioned. Yet, it would only be possible within a very short time (Jean & Jimenez, 2011).

Ortega and Verdugo (2014) study the effect of immigration on the labor market in France between 1968-1999. They use the data obtained from the consecutive census and labor force surveys. They point out that the impact of migration on wages and employment varies by region. Migrants had a positive impact on the local workforce in some regions while had negative effects in some regions (Ortega & Verdugo, 2014).

Del Carpio and Wagner (2015) seek to examine the impact of the Syrian labor market made in Türkiye with a panel data analysis. The data was obtained from Turkish Statistical Institute and AFAD for 2011 and 2014. Their result demonstrates that a 1% increase in the number of Syrians led to a decrease in employment between -1.1 and -1,4 percent. Yet the results vary among the regions (Del Carpio & Wagner, 2015).

Akgündüz, Berg and Hassan (2015), attempt to understand how the advent of the Syrians had an impact on food and shelter in the first place in the south of Türkiye, then the rate of unemployment and finally internal migration. They used the Turkish Statistical Institute's data on net migration, employment, and unemployment rate data between 2008-2013 and analyzed in on a regional and provincial basis (Akgündüz, Berg & Has-sink, 2015).

In a study carried out by Bove and Elia (2017), they divided the dual migration stock data into two groups 1960-2010 and 1970-2010. The new data was used on the number of people living and working outside their country of birth. This data was calculated by using fractionation and polarization indices. They argue that migration had a positive effect on the GDP of the destination countries (Bove & Elia, 2017).

Bahçekapılı and Cetin (2015) examine the impact of Syrians unemployment, inflation, foreign trade, and the effects of internal migration on the basis of their tax payments between two different periods including 2010-2012 and 2013-2014 in Türkiye. The main reason for choosing these years is that between 2010-2012 Syrians began to the enter Türkiye and the years between 2013-2014 the highest number of migrants come to Türkiye. The findings of the study claimed that Syrians increased unemployment and lowered prices, especially in border provinces (Bahçekapılı & Çetin, 2015).

Research

Research Methodology

The panel data, used in this study, is based on the time-series data of the individuals belonging to any time. Panel data observations consist of at least two dimensions and are shown as subscript "i" and time-series subscript "t" in the horizontal section aspect. Panel

data analysis is based on more complex clustering or hierarchical analysis. For this reason, it is possible to achieve reliable predictions through more detailed and informative data (Hsiao, 2003). It is widely accepted that more complex behaviors can be tested with less restrictive assumptions by panel data analysis. This analysis enables the identification and evaluation of the undetectable variables in the “cross-section or time series” data (Baltagi, 2005).

In the analysis method used in this study, panel data analysis will be preferred, which allows the use of “horizontal section data, which expresses data obtained from different units at one point in time, and time series data, which expresses only the data of a single unit at different time points” (Gujarati, 2004).

Panel data analysis is used to remove constraints in cases where the time dimension is short, the time series cannot be established properly or the error term is most likely biased (Yerdelen Tatoğlu, 2018). In addition, thanks to its two-dimensional structure in terms of space and time, it provides the opportunity to work with more data, higher free estimates can be made, it can prevent estimation stubs, contributes to the development and updating of the theoretical framework and estimation methods, eliminates the constraints and problems that may arise, and it provides other advantages, such as the possibility of installing models (Önder, 2017; Greene, 2003; Baltagi, 2005; Yerdelen Tatoğlu, 2012).

The general equation for linear panel data models is: (Yerdelen Tatoğlu, 2012, pg. 4)

$$Y_{it} = \alpha_{it} + \beta_{it} X_{kit} + \varepsilon_{it} \quad (1)$$

$i=1,2,\dots,N$

$t=1,2,\dots,T$

In equation numbered (1), “i” corresponds to the cross-sections and “t” corresponds to time, “Y” stands for the dependent variable, “X” stands for the independent variable, “α” for the constant parameter. “β” for the slope parameter and “ε” for the error term. Dimension “i” subscript with cross-sections such as company, city, and country. The time dimension such as day, month, the year is defined as the “t” subscript (Hsiao, 2003).

Panel data, on the other hand, is a type of data that includes N units and T number of time observations in which these two dimensions are used together.

Panel data models are generally divided into two, which are distributed lagged panel data models and autoregressive panel data models. In the distributed lagged panel data models, the lagged values of the independent variables are included in the model as independent variables. In the autoregressive panel data models, the lagged values of the

dependent variable are included as independent variables in the model (Yerdelen Tatoğlu, 2012). In this study, since the lagged value of the dependent variable, the Gini coefficient will be included in the model as an independent variable, and the autoregressive panel data model will be preferred. The autoregressive panel data model can be expressed as (Yerdelen Tatoğlu, 2012b):

$$Y_{it} = \delta Y_{it-1} + \beta X_{it}' + v_{it} \quad (2)$$

In model 2 it is “ $v_{it} = \mu_i + u_{it}$ ”. In addition, a lagged value of the dependent variable Y is included in the model. According to the autoregressive panel data model, the model of the study can be shown as follows:

$$\text{Employment Rate}_{it} = C + \beta_0 \text{Employment Rate}_{it-1} + \beta_1 \text{Immigrant Rate}_{it} + \beta_2 \text{Inflation Rate}_{it} + \beta_3 \text{GDP}_{it} + v_{it} \quad (3)$$

The models in question are estimated using three different methods: the pooled classical model, the fixed effects model and the random-effects model (Sheytanova, 2014).

In this context, it can be determined whether the model is one-sided or two-sided in this research. Then it can also be determined which one of the estimation methods is suitable. Afterward, deviations from econometric assumptions will be tested using the appropriate model, and if there are such deviations, a model resistant to these deviations will be created and the final model will be obtained. Finally, economic evaluations will be made based on the estimated final model.

Data Set of the Study

Two variables, one dependent and one independent, will be used in the study. The dependent variable is the employment rate, and the independent variable is the Syrian population under temporary protection. While creating the panel data set, it was desired to use the data of 81 provinces. After 2014, Turkish Statistical Institute data was revised, and data was archived by dividing into 26 regions. For this reason, employment, unemployment, labor force and labor force participation rates and numbers of 26 Regions are included in the analysis. The number of Syrians given temporary protection and its ratio to the population of the province were obtained from the data of the Directorate General of Migration Management under the Ministry of Internal Affairs, In this study, as arranged in Turkish Statistical Institute. “Adana, Mersin-TR62, Ankara-TR51, Antalya, Isparta, Burdur-TR61, Aydın, Denizli, Muğla-TR32, Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan-TRA2, Balıkesir, Çanakkale-TR22, Bursa, Eskişehir, Bilecik-TR41, Erzurum, Erzincan, Bayburt-TRA1, Gaziantep, Adıyaman, Kilis-TRC1, Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye-TR63, Kastamonu, Çankırı, Sinop-TR82, Kayseri, Sivas, Yozgat-TR72, Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova-TR42, Konya, Karaman-TR52, Kırıkkale, Aksaray, Niğde,

Nevşehir, Kırşehir-TR71, Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli-TRB1, Manisa, Afyonkarahisar, Kütahya, Uşak-TR33, Mardin, Batman, Şırnak, Siirt-TRC3, Samsun, Tokat, Çorum, Amasya-TR83, Tekirdağ, Edirne, Kırklareli-TR21, Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane-TR90, Van, Muş, Bitlis, Hakkari-TRB2, Zonguldak, Karabük, Bartın-TR81, İstanbul-TR10, İzmir-TR31, Şanlıurfa, Diyarbakır-TRC2” 26 regions were used. The data of these 26 regions cover the period 2015-2020 and the time series has been determined annually. Syrians in Türkiye after 2011 began to make entry. Since Syrians mostly lived in camp centers between 2011 and 2014, these years were excluded because there was no distribution data of Syrians by provinces before 2015. In addition, the balanced panel data probably set will be worked on, since the data of each unit in the selected year interval are collected completely.

The dependent variable employment rate was obtained from the TurkStat Central Distribution System database. The age range referenced in the variable is 15-64, which constitutes the working-age population. Therefore, the dependent variable employment rate is obtained by dividing the employed population in the 15-64 age range by the total population. Data from 81 provinces has been converted into data from 26 regions. The regional population data was obtained from the Turkish Statistical Institute Central Distribution System database. Therefore, the immigrant rate is a variable obtained by the authors by calculating the number of Syrian immigrants divided by the population of the region.

The inflation rate, one of the other independent variables of the model, reflects the consumer price index as of the end of the year. The gross domestic product data was calculated in Turkish lira, both data sets were obtained from the TurkStat Central Distribution System database, and all variables were included in the analysis with their logarithms taken. It is not safe and the world product data is calculated in Turkish lira, both sets are given from the Turkish Statistical Institute database, and the integrated logarithms are taken and included in the analysis.

Empirical Findings of the Study

In this part of the study, firstly, the assumptions of Arellano and Bover/Blundell and Bond's System Generalized Moments Method model, the absence of quadratic autocorrelation and the validity of instrumental variables will be tested. Whether there is an autocorrelation problem in the model will be examined with the help of the Arellano Bond Autocorrelation test, and the validity of the instrument variables will be examined with the help of the Sargan test. Then, the outputs of the model will be interpreted econometrically and all aspects of it economically and socially will be discussed in the conclusion part.

Table 6. Arellano Bond Autocorrelation Test and Validity of Instrumental Variables

Tests	Test Statistics (Probability Values)
Sargan Test	14.97752 (0.3088)
AR(1) Arellano Bond Autocorrelation Test	-1.4565 (0.1452)
AR(2) Arellano Bond Autocorrelation Test	0.43228 (0.6655)

According to the Sargan test results in Table 6 “over-identification restrictions are valid”. H_0 hypothesis cannot be rejected because the probability value of the test is $=0.3088 > 0.05$. Therefore, it was concluded that the instrumental variables were valid. In the Arellano Bond autocorrelation test, on the other hand, the basic hypothesis is set as H_0 : “There is no autocorrelation”. According to this Table, the basic hypotheses regarding the absence of both first-order and second-order autocorrelation according to Arellano Bond Autocorrelation test results cannot be rejected. In other words, it can be said that there is no first-order and second-order autocorrelation in the model. However, the existence of first-order autocorrelation in the Generalized Method of Moments is not essential; but there should be no second-order autocorrelation (Yerdelen Tatoğlu, 2012). As a result, it can be safe to argue that the model is effective.

Table 7. Two-step System Generalized Moments Estimator Results by Arellano and Bover/Blundell and Bond

	Coefficients	Standard Errors	Z-Statistics	Probability Value	Confidence Interval (95%)	
Employment Rate (-1)	1.618984	0.1232264	13.14	0.000	1.377464	1.860503
Immigrant Rate	0.0230908	0.0042176	5.47	0.000	0.0148245	0.031357
Inflation rate	0.0413738	0.0101772	4.07	0.000	0.0214269	0.0613208
GDP	-0.1376456	0.013334	-10.32	0.000	-0.1637796	-0.1115115
Constant Coefficient	0.0725119	0.3782327	0.19	0.848	-0.6688106	0.8138343
Number of Observations	Wald-Test Statistic	Probability Value				
130	197.57	0.0000				

In Table 7. where the results of Arellano and Bover/Blundell and Bond’s Two-step System Generalized Moments Estimator are presented above. It can be said that the

model is generally significant at the 95% confidence level since the probability value is $=0.000 < 0.05$ according to the Wald test results. It is seen that one lagged value of the employment rate, one of the independent variables in the model, is statistically significant at the 95% confidence level (probability value $=0.000 < 0.05$). Accordingly, a 1% increase in the one lagged value of the employment rate increases the employment rate by approximately 1.62%. This result shows that employment in the previous period increased the employment in the current period.

Among the independent variables in the model, it is seen that the immigrant rate is statistically significant at the 95% confidence level (probability value $=0.000 < 0.05$). Accordingly, a 1% increase in the immigrant rate increases the employment rate by approximately 0.02%. The inflation rate, another independent variable in the model is statistically significant at the 95% confidence level (probability value $=0.000 < 0.05$). Accordingly, a 1% increase in the inflation rate increases the employment rate by approximately 0.04%. This result confirms the Phillips Curve Analysis in the literature.

GDP, another independent variable in the model, is also seen to be statistically significant at the 95% confidence level (probability value $=0.000 < 0.05$). Accordingly, a 1% increase in GDP reduces the employment rate by approximately 0.14%. This result implies growth without employment. Finally, it is seen that the constant coefficient is statistically insignificant at the 95% confidence level (probability value $=0.848 > 0.05$). Therefore, the constant coefficient will not be interpreted.

Conclusion

The ignition of the civil war by the Arab Spring in Syria millions were forced to take refuge in the neighboring countries or change their place of living within the country to save their lives in 2011. This has been the largest influx of refugees since the World Wars. Türkiye received the largest part of this refugee influx. Initially, Syrians were considered guests and settled in refugee camps in the ten provinces on the Syrian border. As the civil war escalated in Syria, the flow of refugees intensified, and the capacity of the camps was exhausted. Syrians started moving to metropolitan cities. Soon after their status was determined to be temporary protection. Türkiye hosts about 3.7 million Syrians, the largest refugee population in the world.

Syrians, with a 2 million population that is working-age needed to have access to labor markets. The law and regulations enabling Syrian access to labor markets were enacted in 2016. The regulations stipulated that the work permits will be issued the Syrians in the place of their residence permits. Nevertheless, many provinces were unable to provide enough jobs for Syrians. Thus, very few Syrians found jobs through official channels in the formal labor markets. Many of them were economically weak, had language problems, had low educational levels, lack competitive power, and had no other

income-generating resources other than their labor, so they had no other choice but to work informally. As an increasing number of Syrian entered the labor markets, many people held Syrians responsible for unemployment, high inflation, and low wages.

On the contrary, many academic studies have pointed out that Syrian refugees have replaced domestic workers in the most labor-intensive manufacturing industries the industries. They simply filled the already vacant jobs. The present study has similar findings. According to the results obtained that were statistically significant, statistically significant results were obtained after the deviations were removed in the econometric model, in which the annual data of 5 years were examined in 26 regions of Türkiye between the years 2015-2020.

First of all, our study finds that statistically significant results were obtained after removing the deviations in the econometric model, in which the annual data of 5 years was analyzed in 26 regions of Türkiye between 2015 and 2020. As a result, a positive relationship was obtained between the increase in the number of Syrians and employment in the reference years when the Syrians began to live intensively. With the increase in the Syrian population, positive results were obtained both for the region and for the whole of Türkiye. The migration variable is also statistically significant at the 95% confidence level. Accordingly, every 1 unit increase in Syrian immigration increases employment by 0.81 units.

The current approach, which has been built with the perspective of “hospitality” towards Syrians, should be transformed into a comprehensive, structured policy based on a strong legal basis rather than the policies focused on temporary protection. While developing this comprehensive policy, it is of outmost importance to cooperate with the local actors and the public and to get their support, as well as the government. A comprehensive policy should be implemented to regulate the basic needs of Syrians such as shelter and nutrition, as well as areas such as education, working life, health, and municipal services. With this policy, contributions to social richness and multicultural structure benefit the social adaptation process.

For Syrians, it is extremely important to determine the attributes of the workforce in terms of the regions and sectors by analyzing and updating gender and age distribution, skill and education level. It is also important to provide support for language learning, and vocational education. Workers and employers should work to identify problems in the labor markets and need to decide to employ them in suitable jobs according to their qualifications and education, to prevent underemployment. New jobs and employment may be created by providing Syrian entrepreneurs with support and incentives and by removing obstacles for those seeking to establish new businesses. New regulation about Syrian women and children, the most vulnerable segment of the labor market is urgently required.

Orcid

Çiğdem Uludağ Güler <https://orcid.org/0000-0002-0217-3963>

Abdullah Miraç Bükey <https://orcid.org/0000-0002-5483-9077>

Declaration of Contribution Rate: The authors have equal contributions.

Conflicts of Interest: The author(s) has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.

References

- Akgündüz, Y. E., Van den Berg, M., & Hassink, W. (2015). The impact of refugee crises on host labor markets: The case of the Syrian refugee crisis in Türkiye”, IZA Discussion Paper, 8841, 1-24.
- Arellano, M., & Bond, S. (1991). Some tests of specification for panel data: Monte Carlo evidence and an application to employment equations. *The Review of Economic Studies*, 58 (2), 277-297.
- Bahçekapılı, C., & Çetin, B. (2015). The impacts of forced migration on regional economies: The case of Syrian refugees in Türkiye, *International Business Research*, 8 (9), 1-15.
- Baltagi, B. H. (2005). *Econometric Analysis of Panel Data*. (2nd Edition). New York: John Wiley & Sons Ltd.
- Bonin, H. (2005). Wage and employment effects of immigration to Germany: Evidence from a skill group approach. IZA Discussion Paper, 1875, 1-30.
- Bove, V., & Elia, L. (2017). Migration, diversity, and economic growth. *World Development*, 89, 227-239.
- Boyras, Z. (2015). Türkiye’de göçmen sorununa örnek Suriyeli mülteciler. *Journal of World Of Turks*, 7 (2), 35-58.
- Castles, S., & Miller, M. J. (2000). Göçler Çağı Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri. Çeviren: Bülent Uğur Bal ve İbrahim Akbulut, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Chomsky, A. (2007). *They Take Our Jobs And 20 Other Myths About Immigration*, Boston: Beacon Press.
- Del Carpio, X. V., & Wagner, M. (2015). The Impact of Syrians refugees on the Turkish labor market. Policy Research Working Paper, 7402, 1-32.
- Demir, M. (2016). Türkiye’de yabancıların sosyal güvenliği. *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 6 (1), 70-93.
- Dollar, D., & Kraay, A. (2002). Growth is good for the poor. Development Research Group-The World Bank, 1-43.
- Duruel, M. (2017). Suriyeli sığınmacıların Türk emek piyasasına etkileri: Fırsatlar ve tehditler. *ICPESS*, 2, 207-222.
- Düzenli, F. (2022). Son dönem yaşanan göç hareketlerinin Türkiye’nin nüfus politikasına etkisi. Ankara, Türkiye Beşinci Nüfusbilim Konferansı, 150-164.
- Erder, S. (2015). Sıradan İnsanların Küreselleşmeye Cevabı: “Düzensiz” Göç”, İstanbul Bir Kervansaray (mı?). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Erdoğan, M. (2016). Türkiye’deki Suriyeli mülteciler ile birlikte yaşamının çerçevesi. Adem Esen & Mehmet Duman (Ed.) içinde Türkiye’de geçici koruma altındaki Suriyeliler: Tespitler ve öneriler (ss. 243-268). İstanbul: Ayran Basım.
- Esen, A. (2016). Uluslararası Düzensiz Göçler ve Yerel Yönetimler. Adem Esen & Mehmet Duman (Ed.) içinde Türkiye’de geçici koruma altındaki Suriyeliler: Tespitler ve öneriler (ss. 13-45). İstanbul: Ayran Basım.
- Forced Migration. <http://www.forcedmigration.org/about/whatisfm/what-is-forced-migration>, (10.04.2018 tarihinde erişildi).
- George, J. B. (2001). Does immigration grease the wheels of the labor market?. *Brookings Papers on Economic Activity*, 32 (1), 69-134.
- GİB (2020). http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik, (31.12.2020 tarihinw de erişildi).
- Greene, W. H. (2003). *Econometric Analysis*. (5th Edition). New Jersey: Prentice-Hall.

- Gujarati, D. N. (2004). *Basic Econometrics*. (4th Edition). The United States: McGraw-Hill Companies Inc.
- Hsiao, C. (2003). *Analysis of Panel Data*. (2nd Edition). United Kingdom: Cambridge University Press.
- IOM. (2009). *Uluslararası Göç Hukuku Göç Terimleri Sözlüğü*. Uluslararası Göç Örgütü, Cenevre.
- Islam, A. (2007). Immigration unemployment relationship: The evidence from Canada. *Australian Economic Papers*, 46 (1), 52-66.
- İçduygu A., & Aksel, D. B. (2012). *Türkiye’de Düzensiz Göç*. Ankara: Uluslararası Göç Örgütü Yayını.
- İNGEV, (2020). Suriyeli Mülteci Hayatlar Monitörü. <http://ingev.org/wp-content/uploads/2017/07/Multeci-HayatlarMonitor%C3%BC.pdf>, 2017, (13.08.2020 tarihinde erişildi).
- Jean, S., & Jimenez, M. (2011). The unemployment impact of immigration in OECD countries. *European Journal of Political Economy*, 27, 241-256.
- Korkmaz, M. (2017). Geçici Koruma kapsamındaki Suriyelilerin Türkiye işgücü piyasasına etkileri ve değerlendirmeler. *Sosyal Güven Dergisi*, 7 (13), 57-83.
- Lewer, J. J., & Van den Berg, H. (2008). A gravity model of immigration. *Economics Letters*, 99 (1), 164-167.
- Longhi, S., Nijkamp, P., & Poot, J. (2010). Joint impacts of immigration on wages and employment: Review and metaanalysis. *Journal of Geographical Systems*, 12 (4), 355-387.
- Neccar, M. Ş. M. (2016). Suriye’den Türkiye’ye göç: Nedenler, sonuçlar ve umutlar. *İlahiyat Akademi Dergisi*, 4, 185-198.
- ORSAM, (2015). Suriyeli Sığınmacıların Türkiye’ye Etkileri. Rapor No: 195.
- Ortega, F., & Peri, G., (2009). The causes and effects of international migrations: Evidence from OECD countries 1980-2005. NBER Working Paper Series, Working Paper No: 14833.
- Operational Data Portal (2022). https://data2.unhcr.org/en/situations/syria#_ga=2.58203491.877430543.15803359192063951347.1571082415, (10.01.2022 tarihinde erişildi).
- Ortega, J., & Verdugo, G. (2014). The impact of immigration on the French labor market: Why so different?. *Labor Economics*, 29, 14-27.
- Önder, K. (2017). Pamuk arzını etkileyen faktörlerin panel veri ile analizi: 2000-2015. *Eskişehir Osman-gazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 12 (1), 83- 98.
- Özden, Ş. (2013). *Syrian Refugees in Türkiye*. MPC Research Report, European University Institute.
- Özkul, M., & Kanyılmaz, G. (2012). Yoksulluk ve enformelleşme bağlamında ortaya çıkan bir yaşam tarzı: Seyyar satıcılar. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17, 27-61.
- Özpınar, E., Çilingir, Y. S., & Düşündere, A. T., (2016). Türkiye’deki Suriyeliler: İşsizlik ve sosyal uyum. *Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV)*.
- Sağıroğlu, A. Z. (2016). .Türkiye’den Merkezi Göç Yönetimi. Adem Esen & Mehmet Duman (Ed.) içinde Türkiye’de geçici koruma altındaki Suriyeliler: Tespitler ve öneriler (ss. 45-70). İstanbul: Ayran Basım.
- Sheytanova, T. (2014). The Accuracy of the Hausman Test in Panel Data: a Monte Carlo Study, Örebro University School of Business.
- UNHCR, (2020). <https://www.unhcr.org/figures-at-a-glance.html>, (20.07.2020 tarihinde erişildi).
- UNCHR, (2022). https://data2.unhcr.org/en/situations/syria#_ga=2.58203491.877430543.15803359192063951347.1571082415, (10.01.2022 tarihinde erişildi.)
- UNCHR, (2022). https://reliefweb.int/report/turkiye/unhcr-turkiye-fact-sheet-february-2022en-tr?gclid=EAIaIqobChMI_uPBIzrX_AIVv5BoCR1qhA9NEAAYAiAAEgKc1_D_BwE, (09.09.2022 tarihinde erişildi).

- Yılmaz, B., & Uludağ Güler, Ç. (2019). Y kuşağı çalışanlarının suriyelilerin istihdamına bakışı: Akademik personel üzerine bir çalışma. *Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 2 (2), 231-253.
- Yerdelen Tatoglu, F. (2012a). *Panel Veri Ekonometrisi*, İstanbul: Beta Yayınları.
- Yerdelen Tatoglu, F. (2012b). *İleri Panel Veri Analizi*, İstanbul: Beta Yayınları.

Turkish Journal of Diaspora Studies

ISSN: 2717-7408 (Print) e-ISSN: 2757-9247 (Online)
Journal homepage: tjds.org.tr

Nostalgia and Stories of Early Arrival Amongst the Turkish Diaspora in Broadmeadows

Orhan Karagoz

To cite this article: Orhan Karagoz (2024) Nostalgia and Stories of Early Arrival Amongst the Turkish Diaspora in Broadmeadows, Turkish Journal of Diaspora Studies, 4(1), 22-43, DOI: 10.52241/TJDS.2024.0069

To link to this article: <https://doi.org/10.52241/TJDS.2024.0069>

Submission Date: January 31, 2024 **Acceptance Date:** March 17, 2024

Article Type: Research Article

2024 Orhan Karagoz. Published with license by Migration Research Foundation

Published online: March 31, 2024

Submit your article to this journal [↗](http://tjds.org.tr)

Full Terms & Conditions of access and use can be found at
tjds.org.tr

Nostalgia and Stories of Early Arrival Amongst the Turkish Diaspora in Broadmeadows

Orhan Karagoz

Department of Anthropology, The University of Melbourne, Melbourne, Australia

Abstract

This article discusses how Turkish people in the suburb of Broadmeadows in Melbourne, Australia, construct nostalgia for their earlier days as migrants. Furthermore, it highlights the didactic and ethical role this nostalgia plays within the Turkish community. Turkish migrants began to manifest nostalgia for the earlier days in Australia after the dream of returning to the homeland began to wane. This nostalgia presents an image of the ideal Turk to the younger generations in Australia and therefore helps to preserve the Turkish identity. This nostalgia also enables Turks to distance themselves from negative images of the contemporary homeland, allowing them to present themselves as authentic Turks; it also helps Turkish Australians to cope with their economic marginality in Australia. Nostalgia for the early days in Australia therefore has many purposes for Turkish Australians today.

Keywords

Nostalgia, Migration, Diaspora, Turkishness, Identity

Introduction

The word ‘nostalgia’ was created by eighteenth century Swiss doctor Johannas Hofer from the Greek words *νόστος* (*nóstos*), meaning to return home, and *ἄλγος* (*álgos*), meaning longing or sorrow (Chushak, 2013). The term was originally used to pathologize homesickness, but it became popular for describing the experience of rupture involving an ‘unsettling of the known lifeworld by travel and/or migration’ (Chushak 2013, p. 5). According to Svetlana Boym (2001, p. xvii), the concept of nostalgia is cross-disciplinary, “it frustrates psychologists, sociologists, literary theorists and philosophers.” According to Nadiya Chushak (2013), nostalgia continues to have a negative cultural reputation because of its medical origins, where it was perceived as a harmful, even deadly, disease. It is commonly thought that nostalgia involves a distorted or inaccurate image of the past and is associated with, or thought to support, conservative politics. Sara Horowitz

CONTACT Orhan Karagoz orhan.karagoz@unimelb.edu.au

Received: January 31, 2024; Revision: March 8, 2024; Accepted: March 17, 2024; Article Type: Research Article

(2010), however, proposes that nostalgia can have positive impacts on individuals by enabling them to engage critically with the past. Nostalgia is selective; it, arguably, creates self-awareness with regard to one's relationship to the past. Nostalgia is connected to conservative politics in its supposed desire to return to the past or to maintain the status quo. This is often considered a hindrance to progress. Chushack (2013) argues, however, that nostalgia can be productive in the present because it is often realized that a return to the past is not possible. The concept of nostalgia is related to both temporal and spatial rupture. It can involve a lament for a lost time, such as the period of one's youth, and it can involve migration away from the homeland (Chushak, 2013). Past time cannot be revisited but a past space can be.

Nostalgia is crucial to the construction and preservation of Turkishness. In this article, I argue that the Turks in Broadmeadows¹ have nostalgia for both the homeland and the early time of arrival. I focus especially on the latter phenomenon, which developed as the dream of returning permanently to Türkiye began to wane. This nostalgia is used by the Turkish Broadmeadows community in a positive manner to construct a specifically Turkish morality and ethics. This form of nostalgia is not yet discussed by either scholars of diasporas generally, or of the Turkish-Australian diaspora, in particular. Although idealized images of the homeland continue to play an important role, I propose that nostalgia for idealized images of early life in Australia is more prominent for Turkish-Australians in Broadmeadows.

In terms of diasporas, scholars of anthropology are often concerned with nostalgia expressed for the homeland. I discovered temporal and spatial nostalgia among the Turkish community in Broadmeadows who express longing for both the homeland and the time of early arrival in Australia. Nostalgia for the homeland involves temporal and spatial ruptures in the lament for the time lived in, and the space of, the homeland. Nostalgia for the time of early arrival, however, is only temporal. Many Turks currently living in Broadmeadows believe that Turkish morality and ethics are no longer maintained compared to the time of early arrival when the dream of returning to the homeland was ubiquitous. This dream impacted self-perceptions of Turkishness as well as the way Turks related to one another and to broader Australian culture. As the dream began to disappear, people's attitudes, perceptions, and goals towards the homeland and Australia changed, leading many Turkish-Australians to miss the time of early arrival when they believed they would be able to return to Turkey and preserve their culture and identity.

The dream of return hindered the Turkish community from engaging with other socio-cultural groups. Turks who manifested an attachment to life in Australia were often regarded as infidels. With the dream's loss, however, Turks began to make compromises

¹ Broadmeadows is a working-class suburb in Melbourne, Australia, where there is a lot of dependency on social welfare.

regarding their traditions, practices, and customs in order to participate more thoroughly in Australian life. This raised a serious dilemma: how to retain Turkishness while living a full life in Australia? Nostalgia for the early days of arrival became a way to resolve this dilemma. It provided a vision for maintaining Turkish identity while benefitting from the Australian economy and being influenced by mainstream Anglo-Celtic culture and its institutions. Even though they did not live through these times, later generations express similar nostalgia because their parents' migration experiences are used didactically to inculcate the idea of a 'true hard-working Turk'. This image has been handed down to the second and third generations as the figure of an authentic Turk, one that is even held in contrast to people in Turkey who are often said to have lost their authenticity. First-generation Turks also express nostalgia for the earlier days in Australia to distance themselves from Turkey and cope with economic marginalization in the host country.

Scholars of the Turkish diaspora in Australia have written about nostalgia for the homeland (Elley, 1984; Karanfil, 2009; Şenay, 2010). This nostalgia often manifests or is created when Turkish people gather and share food (Elley, 1984). Banu Şenay (2009) asserts that nostalgia can also be expressed and maintained through return visits to Turkey. This nostalgia not only relates to the homeland as it is now, but also to older times. Nostalgia is used to define Turkish identity through romanticized images of the homeland. Turkish-Australians who do not share this image tend to be more attached to Australia, though this is not to suggest a complete loss of loyalty to the homeland. Younger Turkish-Australians are generally more connected to Australia, yet they still express nostalgia through return visits to Turkey and the consumption of Turkish food. Nostalgia is also expressed by older generations through playing and listening to Turkish music.

Nostalgia for the food of early arrival is expressed, specifically through the diaspora's perception of fast food. In addition to the imagination of the homeland, there is also an imagination of the food from the time of early arrival. This expands David Sutton's (2001) idea that the diaspora has nostalgic memories triggered by the sights and smells of food from the homeland. In addition to a nostalgia for food of the homeland, the diaspora also expresses a nostalgia for the food consumed during the time of early arrival. Unlike Sutton's identification of the diaspora's nostalgia being a memory of a time when their lives were less fragmented, the Turkish-Australian nostalgia for the time of early arrival is a longing for a time when the diaspora perceived itself to be more communitarian. In addition to consuming traditional food, the diaspora also consumed fast foods such as KFC and Mc Donalds, foods that accordingly categorized them as working-class.

Another factor that complicates the relationship between nostalgia for the homeland and nostalgia for the early arrival is demonstrated by Gökçen Karanfil's (2009) approach. Karanfil argues that Turkish satellite television can be detrimental to a linear form of nostalgia towards the homeland. Despite the sense of cultural intimacy and refuge it

provides, satellite channels also destroy romantic and nostalgic notions of the old Turkish culture and nation. This is particularly relevant with respect to the memories and ideals of first-generation Turkish-Australians regarding pre-migratory experiences. As Turkish television becomes more diverse and transnational, people within the diaspora have more opportunities to diversify their ethnic nationalist and other identity discourses, allowing them to renegotiate their sense of the homeland and their position within the host society (Karanfil, 2009).

To demonstrate how nostalgia for the time of early arrival began to surpass nostalgia for the homeland, first, I will discuss why Turks migrated to Australia, and how this objective impacted their various attitudes and perceptions towards life in Australia, including mainstream Anglo-Celtic Australian culture and its institutions. The attachment of Turkish migrants to Australia also varied, despite coming to Australia with the intention of returning to Turkey in a couple of years' time. I will also discuss why Turks chose to live close to one another and how this impacted the preserving of the Turkish language and culture. Later, I will discuss how this impacted on their relationships with Anglo-Australians. As the dream of returning to Turkey waned the attitudes of many Turks towards the Turkish community and towards Australia began to change. The nostalgia for Turkish customs, values, and practices shared by many Turks, was repeatedly expressed to me in my interviews and conversations. They particularly felt nostalgia for strong relationships between families, as well as for traditional forms of courtesy towards the older generations. Therefore, nostalgia for the time of early arrival is used in a didactic way to inculcate Turkishness, Turkish values and morality. It is apparent through the didactic use of nostalgia for the hard work by the older generation that the expression of Turkishness has undergone a generational shift. Finally, early Turkish migrants have a nostalgia for the days where they felt that they did not experience economic anxiety. Their access to an abundance of goods and services, as well as employment opportunities, resulted in a carefree economic prosperity. Overall, expression for the nostalgia for the time of early arrival suggests that there is a different form or forms of Turkishness in Australia from the Turkishness of the homeland.

Methodology

This paper is converted from the first chapter of my PhD thesis. I completed my PhD research between 2013 and 2017 among the Australian-Turkish community, of which I am a member, in the suburb of Broadmeadows, Melbourne, as well as the surrounding suburbs. This research involved semi-structured interviews and participant observation, involving gossip, attendance at secular and religious events, and eavesdropping. In my fieldwork I have interviewed approximately 20 Australian-Turks from the first and second generations, of both genders, and between the ages of 18 and 60. Most of the people I interviewed identified themselves as ethnically Turkish and as Sunni Muslims. A couple

of my interviewees identified themselves as ethnically Kurdish and as Sunni Muslims. Most of my interviewees believed that being ethnically Turkish or a citizen of Turkey is connected to being Sunni Muslim. Moreover, most of my interviewees, and the people I interacted with in my fieldwork, were working class people from Broadmeadows or the surrounding suburbs. The interviews were recorded, transcribed, analyzed and categorized according to the themes that arose within the interviews. My participants' familiarity with Australian culture varied. Additionally, in my research I completed participant observation, where I attended religious and secular events. Specifically, I regularly visited the Broadmeadows Mosque. When I was initiating my fieldwork, I visited families in their homes, talked to people in the streets, visited community spaces and participated in conversations and gossip. Often, I also eavesdropped on conversations.

As a blind anthropologist I do not use visual means to collect data. This is why I rely on active listening and eavesdropping. This practice of eavesdropping has become a way of life for me and is how I make sense of my surroundings and the world, unintentionally allowing me access to information participants may not want others to hear. As I have been blind since birth, this has become an inevitable habit for me. Of course, this also runs the risk of being an unethical practice in academic research. I have rigorously sought my informants' consent for any data used in this research, even if this was done after those conversations had occurred. All data has been anonymized, through the use of pseudonyms and sometimes by using more than one pseudonym for a single person. Before carrying out my research, I received ethics approval from the University of Melbourne ethics committee (Ethics ID 1442722.1).

Attitudes during the Early Time of Arrival

When Turks first arrived in Australia, they came with the intention to return after accumulating wealth. This expectation governed the early attitudes and perceptions of migrants. Turks only began to involve themselves more directly with other Australian socio-cultural groups after the dream of returning to Turkey waned in later decades. Nostalgia for the time of early arrival emerged with this change in the Turkish community.

Officially, people from Turkey began migrating to Australia in 1968, following an agreement between the two countries to send workers (Şenay, 2010). The state of Turkey did not make it clear that Australia wanted permanent migrants, however. Instead, it used the term 'guest worker', as was applied to Turks who migrated to European states, such as Germany (Şenay, 2010). Turks who migrated to Australia, therefore, expected to return after a few years. In the late 1970s, the Turkish state acknowledged that these migrants were permanent settlers, but still encouraged them to resist assimilation and maintain their commitment to Turkey (Şenay, 2010). Many migrants held onto the dream of returning. A number of Turks sent money back to their relatives, hoping to eventually re-migrate and start a better life with a higher social status with the capital accumulated in Australia.

My next-door neighbor, Zühtü, is an example of a Turk with this dream. He returned to Turkey permanently a few years ago after divorcing his wife Hacer. Before he left, Zühtü explained he had originally come to Australia in the 1970s to save money for a jeep, which would enable him to work as a traveling salesman in Turkey. Turks were so strongly motivated to return that most neglected their children's education. Hamza Bilek told me, "Many people sent their girls to factories to work so the families could make a lot of money and return to Turkey as soon as possible." Cüneyt, the owner of the grocery store in Dallas Mall², said this had happened to his wife, Hatice:

My wife came to Australia when she was three years old. She did not receive her education here. This is because of her father ... When the children were in a crucial age to be in a school, my wife's family used to go to Shepparton to pick fruit and vegetables.

When the young Hatice asked her father, "what about school?", her father said, "do not worry about school, the important thing for us is to return to Turkey as soon as possible." This may be one of the reasons that, according to Christine Inglis and Lenore Manderson (1991) and Christabel Young (1985; 1988), Turkish women from the first and second generations endured economic marginalization, particularly in the 1970s, 1980s, and 1990s. Ahmet Latifoglu (2001) points out that female students are now encouraged to take prestigious courses, such as medicine and law. Some of the Turks I spoke to in Broadmeadows informed me that they mistrust Australia's university culture, believing it detrimental to the Turkish way of life and religion. These Turks often come from rural areas in Turkey and are influenced by the rural cultural discourses in Turkey. This leads them to mistrust Western education as they believe it will encourage girls to transgress traditional gender roles and stereotypes. Such gender roles and stereotypes are also perceived as connected to Turkishness. There were others I spoke to, however, who encouraged their daughters to obtain tertiary education. The community is divided here. Some families encourage their children to remain uninfluenced by university culture, even as they send them there. Other parents do not mind as much. Latifoglu (2001) attributes the increase in university attendance to the maturation of Turkish settlement in Australia as well as the evolution of gender roles and stereotypes. He also writes, however, that some parents still have lower expectations for their daughters' education compared to their sons (Latifoglu, 2001). I have experienced this attitude among some Turkish-Australians in Broadmeadows. At the time of doing my fieldwork some of the parents I spoke with were pushing their boys to do better in school and to get into university, while at the same time not pressuring their girls to do well in school.

² Dallas Mall is in Dallas, a northern Melbourne suburb next to Broadmeadows.

Conservative Turks who were apathetic towards educating their daughters also tended to be very critical of Turks who took up Australian citizenship. During early migration, it was considered loathsome to manifest an attachment to the Australian state or culture. People who bought houses or became citizens of Australia were perceived as *gavurlar* (infidels). This is because there was a common belief that becoming an Australian citizen would lead to assimilation into Anglo-Celtic culture, and therefore the loss of Turkishness, which was regarded by conservative Turks as essentially interwoven with the religion of Sunni Islam. This idea that Turkish nationalism is intertwined with Sunni Islam is called the Turk-Islam synthesis. After the coup on September 12, 1980³, the Turk-Islam synthesis was made into official state ideology by the ruling junta, although the sentiment had been present from the foundation of the Republic (Kaplan, 2002). The idea was that one could not be a Turk without being a Sunni Muslim (Shankland, 1999; Vorhoff, 1998). This sentiment was particularly dominant in rural areas and many migrants to Australia came from the rural areas of Turkey and thus shared in this belief. If someone manifested an attachment to Australia, they were considered less committed to Turkey and at risk of losing their religion.

Before 1981, Turkey would not give permission for dual citizenship. Some migrants became Australian citizens anyway and hid the fact from other Turks and the Turkish state (Şenay, 2010). Hamza Bilek, for instance, secretly became an Australian citizen in 1972. The Australian government gave him more than \$600, five kilos of chocolate, and two saplings as a citizenship gift. He did not tell anyone about this to avoid criticism. Once dual citizenship became acceptable among the Turkish community, however, Hamza repeatedly told his story, particularly the details of what the Australian state had given him, which I believe made him feel welcome. For Hamza, this was also an expression of nostalgia for the time of early arrival. The message in these gifts was that Australia was a prosperous land willing to share its wealth with Turkish migrants. Perhaps Hamza was also suggesting that Australia was more generous and more prepared to share its wealth with newcomers in those times. Hamza came to Australia in 1969 and bought his house in Coburg in 1971⁴. It was rare for a Turk to buy a house so quickly. Many Turks asked Hamza if he had become a *gavur* when he bought his property. He later demolished the timber structure and built his current house of brick on the same land. He is proud that he never sold his first house, unlike other Turks did when they moved to Broadmeadows, saying that it is now worth more than one-and-a-half million

³ The coup of September 12, 1980, was initiated by the Turkish military on the basis that the civilian government was failing to maintain the integrity of the nation. Prior to the coup, anarchy existed throughout the country. There were severe tensions between political groups, including violence in the streets and terrorist attacks. When the junta took over, it brutally suppressed all political movements and dissidents. The military junta lasted until 1983 when democracy was restored.

⁴ Coburg is a northern suburb in Melbourne.

dollars. Hamza's depiction of his story suggests that he sees himself as the model Turkish migrant.

Despite the desire to return to Turkey, I argue that many people obtained Australian citizenship to feel more secure in their host country while they endeavored to fulfill their economic objectives. Turks also became Australian citizens to maintain return opportunities should they go back to Turkey and find themselves unhappy with the economic or socio-political conditions there. This is not to say that the desire to return to Turkey permanently was not strong. It was, in fact, until the 1990s, at which point nostalgia for the homeland was replaced by nostalgia for earlier life in Australia. Turkish-Australians realized they were used to the economic comforts and way of life in Australia. Younger generations, moreover, did not want to reside in Turkey. Many families returned to Turkey for two or three years but came back to Australia due to social, economic, and cultural dissatisfaction.

Forming a Community

Turkish migrants chose to live close to one another largely because of their inability to speak English. As Kutlay Yagmur (1997) suggests, Turks preserved their language by forming their own communities and social networks. In these areas, Turkish is more likely to be the language spoken at home. The higher proportion of Turks in Victoria, relative to other states, allows them to be less dependent on mainstream Australians and less reliant on their English language skills. This, in turn, makes them more dependent on their own community. Joy Elley (1985) suggests that another reason for living close to one another was the preservation of religion and culture. The Turkish Mosque, for example, was built in Broadmeadows in 1985 and many Turks wanted to live close to it. Socio-economic circumstances impacted upon the Turkish diaspora's choice of suburbs. Many tended to live in industrial suburbs close to their workplaces and migrant hostels (Windle 2004). Turks chose Broadmeadows, for example, because it was close to the Ford factory, which employed many migrants in the 1970s and 1980s. In Australia, the Turkish community resides in the inner suburbs where the needs of this community for specific Turkish goods and services are catered for by local shops and providers (Elley, 1984, 1985; Inglis, 2011).

During a conversation with Giray and another man, the desire of early Turkish migrants to form a community was emphasized. Both men claimed that Turkish people made irrational decisions to achieve this goal. Giray said, "houses were very cheap. The average house was around \$15,000. Many Turks, unfortunately, did not make wise investments. They sold their houses from Coburg and Brunswick and moved to Broadmeadows".⁵ The other man said, "when I was selling my house in Coburg, the agency

⁵ Brunswick is an inner-northern suburb in Melbourne.

warned me not to do so, telling me that one day the prices of the houses in that area will increase. I did not listen to him.” Giray believes the Australian government conspires to keep Turks in a lower socio-economic stratum. He said Broadmeadows is a ‘dumping area’ for migrant groups who cannot adapt to the mainstream Australian way of life and the government moved the Turks there by allowing Turkish associations to build a mosque in the area.

At the time, many Turks chose to live in a community near the mosque rather than focus on individual property investments. This suggests that people made some sacrifices to their individual economic investments to preserve culture and religion and safeguard their identity in Australia. I also propose that such communities formed through their strong nostalgia for the homeland during the early years of arrival. The dream of return and the nostalgia it produced did help Turkish migrants cope with the distance from their homeland. It could also be argued that it contributed to economic marginalization. The nostalgic desire to maintain connections to an imagined Turkish community and the homeland led to ‘irrational’ economic decisions in Australia and the sense of being pushed to the periphery of society.

The Loss of the Dream of Returning to Turkey and Expressing Nostalgia

Nostalgia for the early days is a response to a particular dilemma faced by Turkish migrants. They appreciate the spoils and economic benefits that Australia has given them. They also believe that Australia provides the possibility of a good future for their children. They tend to believe, however, that it is impossible to preserve their values and ethics to the desired degree while living in Australia. They believe that its culture of individualism, liberalism, and materialism changes their identity in ways that they perceive to be inconsistent with their Turkishness. The dilemma faced by the Turkish diaspora in Australia is their desire to accumulate material wealth and live a good life while maintaining traditional values and ethics. The early days in Australia are romanticized as a time when Turkish migrants lived a less compromised form of Turkishness, a time of solidarity and strong communitarian values, a time of material prosperity and new economic opportunities. By romanticizing the time of early arrival as a time of solidarity and communitarian values they obscure the political tensions between the left and the right in Turkey in the 70s and 80s, which were brought to Australia, and did cause divisions within the diaspora (Şenay, 2010). For instance, left wing and right-wing supporters had their own coffee shops and football clubs within the community. The football club *Çağrı Spor*, which is now called Hume City Soccer Club, is associated with the Turkish right-wing movements and is funded by the Broadmeadows Mosque. The left wing associated football club, on the other hand, is called *Birlik Spor*.

So, the romanticization of early times addresses the contemporary dilemma of

desiring both economic gains and preserving Turkish customs, traditions, and values. It offers a representation of how this is possible, which provides psychological comfort to the individual and a secure formula for preserving the community. They should live like the early migrants to Australia. Once the majority of Turks realized they would not return to Turkey, their efforts were redirected towards strengthening and solidifying a community in diaspora. This would later be expressed as nostalgia for the early days in Australia. Today, many Turks still live together in the same suburb, although some have acquired wealth and moved into more prosperous areas. Aydın, the imam of the Broadmeadows mosque, expressed concern for this in a *sohbet*⁶. He was critical of these Turks, saying they informed him these areas were full of luxury, tennis courts, and gyms, and they wanted to be close to the sea and enjoy the breeze that comes from it. Aydın said these reasons were unimportant, stating that, “one’s children should grow up in a community where people have dedicated themselves to Islam.” He referred to an old Turkish saying, “*ev alma komşu al*” (don’t buy a house. Buy a neighbor). Many Turkish people believe neighborly and community relations are less strong and supportive than they were in the ‘good old days’ of early arrival. The sense of having lost communitarian ideals contributes to the nostalgia for those days.

People talk about communal activities and support for one another in the early days. Cevdet explained that, “three to five families stayed in one home together. They looked after one another’s children. They supported one another. If it was possible, they tried to spend the weekends together. They went to picnics together.” He said that some ten to 20 families would gather for these picnics:

It was so beautiful in those days, everyone used to go to their picnic and treat one another decently. When you look at it today, it is no longer the case. Everyone is digging one another’s well [meaning that everyone is betraying one another behind each other’s backs]. Money and mafia. Money and mafia.

I have heard rumors that organized crime amongst the Turks in Broadmeadows has become a problem, particularly with younger generations selling drugs.

From my experience, and what has been said to me, families would get together and go to picnics, where they would have barbecues or bring food from home to share. Sometimes they would also bring Kentucky Fried Chicken (KFC). Many people informed me that the taste of KFC was better in those days. My mother said that even McDonalds tasted better, was healthier, and of a higher quality. She attributes its lower quality these

⁶ Sohbet’ literally means ‘chitchat’ or ‘conversation’. It is also a word used for a sermon given in a mosque or any other religious gathering.

days to the fact that they now employ teenagers rather than adults. Nostalgia for the early days in Australia is so strong that people believe even fast food tasted better. In the 1970s, consuming fast food was a novel experience for Turkish migrants because there were no McDonalds or KFC outlets in Turkey at that time. Tasting these foods may have symbolized the achievement of a higher social status, that of joining a western nation, despite the irony that these foods now cater for lower socio-economic classes. Nostalgia for fast food relates to the migrant dream of a more prosperous life.

From my own childhood memories, women would prepare meat, salad, or Lebanese bread to bring to these family picnics and we used to go to the beach, particularly in Torquay.⁷ At the picnic, men and women formed different groups. Men often played tiles and cards, women would wet their feet in the sea, and children would swim or surf. According to many Turks, these picnics do not happen as often as they did in the 1970s, 1980s, and early 1990s.

Altan said that “Turks are not respectful to one another and are no longer as close to one another ... They are a bit more distant.” He believes this is a result of the education people receive in Australia and that each family now has its own house with at least one person who can speak English. He also attributes these changes to economic self-sufficiency and the increase in purchasing power. I propose that, as the dream of returning to Turkey waned, the community became more oriented towards Australia. Turks began to invest less in community preservation and mutual support and more in personal gain and the interests of their children. They turned towards acquiring wealth and spending money in Australia and investing in the education of their children. They also oriented themselves towards other cultures in Australia and began to familiarize themselves with the mainstream ethos. Consequently, many became less dependent on the Turkish community, which compromised the sense of intimacy. The dream of returning to Turkey had been crucial to the solidarity and insularity of the community in the early days of arrival. After it waned, Turks feared the loss of their identity and culture. So, nostalgia for the days that were perceived to involve sincere communitarian relationships developed as a way to protect Turkishness.

The Nostalgia for Turkish Practices, Customs, and Values

The relationships within and between families are diversifying based on the degree to which Turkish customs, traditions, and practices are upheld, and the extent of influence from other socio-cultures in Australia. In the time of early arrival, families and individuals were obliged to behave according to the traditional ways that Turkish people tried to

⁷ Torquay is a beach town to the east of the Great Ocean Road and southwest of Melbourne.

uphold in Australia. These mores generally related to earlier rural and patriarchal family structures, communitarian relationships, and traditional relations between parents and children, as well as the elderly and the young. People have the perception that there is a supposed ‘Turkish way’ of behaving. Through nostalgia for the earlier days, these traditions are represented as stable within the Turkish community. There is a tradition from Central Anatolia, for instance, that when a son gets married, people go to the bride’s house playing a drum and a *zurna*.⁸ Turks from other regions in Turkey have also adopted this tradition in Australia.

Attitudes towards traditions altered once Turks realized migration to Australia was permanent. They began to re-orient their actions towards goals and objectives in Australia. This led to nostalgia since many believed changing attitudes compromised Turkishness, leading to the fear of assimilation. Nostalgia is used as a formula to prevent assimilation into ‘Australian culture’ while seeking to benefit from its resources. An important custom, still practiced by many Turks, is that of families visiting one another. This strengthens Turkishness by reinforcing the interconnectedness between families, traditional respect between generations, and Turkish communitarianism.

Fatoş, a second-generation Turkish woman who is strongly attached to her cultural values, practices, and customs, stated that she enjoys visiting other Turkish people. She wants to pass on this tradition to her daughter and thinks it is preferable to Anglo-Saxon relationships. She recounted a conversation with an Australian friend in which she said, “Oh look, with Turkish people, we visit each other.” Her friend asked, “what do you mean?” and “why?” Fatoş said, “no reason. We just go and visit each other! Because we miss each other. Like, my friends will just ring me up and say, ‘hey, I’m coming over.’ They’ll come over, the whole family.” Her Australian friend said, “Oh no, we don’t do that. There has to be a reason for them to come over.” Fatoş claimed that Australians only visit each other for birthdays, Christmas, and Easter. She said, “I don’t like that. With our culture and tradition, family ... It’s very important to visit your parents often, visit your elderly, go around visiting your family friends. That’s very important.” The values that Fatoş wants to pass on to her daughter are, “things like respecting the elders, always going round to visit them because they’re old, helping, giving charity, and, especially, when she talks to older people, to respect them, even if she doesn’t agree with their opinion.” Fatoş also said:

We’ve learnt that when an adult, you know, a visitor, comes into the room, you stand up and you let them have the first seat, because they’re your

⁸ A *zurna* is a wind instrument common in Central Asia, North Africa, and Western Asia. In Anatolia and Assyria, it is usually accompanied by a drum. It is played at weddings, circumcision celebrations, and other occasions, such as sending a son to military service. In Turkey, it is more popular in the countryside.

visitors. Whereas my daughter will just sit there, and I sort of have to just tell her, "Get up!" You know?

I propose that her daughter's refusal, or resistance, to standing up, could be influenced by Australian attitudes against formalities and hierarchies.

Necdet, the manager of the Turkish video shop in Dallas, shares similar desires for preserving traditional family relations. He also argues that Turks are becoming more distant towards each other:

Now, here amongst Turks, friendly and neighborly relations, when compared to the old days, there are no longer dependencies left. I do not know the reason, but there is a coldness between humans and individuals ... However, in some environments, and in families, there are still good, friendly relationships. They do visit one another, but in some parts of the community this has become cold ... This may be because of life circumstances becoming difficult. Let me give you an example from myself. In the old days, when my children were small, this is 15 years ago, I used to have four or five families visiting me every weekend and we also used to visit many families as well. Now, I have four children and three of them are married. During weekends, my children come and go to my house and, because of this, I cannot make time for other people ... In the old days, where I used to see a family friend once a fortnight, I now see them once a month. Same goes for this person as well. The families are becoming larger. When your children get married and form their own nests and have children, you do not have time for this. I believe this is the cause of it.

Necdet suggests that he does not have much time for the community now that his family is larger. In many communities and cultures families do not visit one another as much as they used to. This can be attributed to individuals being more focused on the nuclear family than the extended family, as well as having to do with individualism and developments in communicative technologies, which impact how people socialize. Additionally, more and more people are now meeting outside in cafés and restaurants, rather than visiting one another in their houses. However, there are specific factors why this has changed among Turks in Broadmeadows, as the Anglo-Celtic culture, and the Australian way of life, is having a degree of influence on Turkish-Australian families. They are becoming more concerned with their own nuclear arrangements, with the expectations and obligations placed on close relatives, as opposed to extended families and the broader Turkish community. The loss of Turkish communitarian intimacy leads to nostalgia for the time of early arrival, when most Turkish families in Melbourne knew one another, interacted with one another, and were also dependent upon one another.

Comparing and Contrasting Australia and Turkey and the Didactic Use of Nostalgia

Turkish-Australians from the first-generation try to inculcate Turkish ethics and morality in their children through discourses of Turkishness. Before Turks started making regular visits to Turkey, and before the introduction of satellite television and the internet, the first-generation inculcated Turkishness through the image of a traditional Turkey. As younger generations learned of the cultural diversities in Turkey, they began to challenge nostalgic representations of the homeland used to control their behavior. Parents, instead, began to use their earlier lives in Australia to educate their children, claiming they were able to preserve traditional values. This communicates the message that it is also possible for newer generations in Australia to preserve the 'real Turkish identity' without altering or diversifying it like in Turkey. Therefore, nostalgia for the time of early arrival is related to the education of Turkishness.

First-generation Turks came to Australia from Turkey with a very particular idea of how to be Turkish. However, second and third generations have more direct access to Turkey through regular visits and communicative technologies. They realize that Turkey is changing and no longer uniformly follows the traditions depicted by their parents. As Fatoş said:

Turkey is a modern country now. The villages, the country towns, are still very religious and very, very strict on culture, but the more ... urbanized, the more city life, is more relaxed like here – where the kids are living away from home, they're going to uni, they're living in with flatmates, you know, roommates, and a lot of teenagers are having sex before marriage.

She also said:

The way that Turkish women dress now is very similar to Australian women. The younger generation, they've got piercings, tattoos, same like here – they are going out for drinks, clubbing, so their social behavior is very similar.

Hamo also claims that Turkey is changing:

People want to have rights like in Australia and Western countries. They want these rights immediately ... In Turkey, now women are working and earning money. They are demanding that their husbands do the same. People are also no longer kind and helpful to one another, except for traditional areas in Turkey. In the villages of my city, people are still hospitable and traditional. This is dying out in big cities, such as Istanbul.

After saying this, Hamo lowered his voice and said, “when you give rights and freedom to people, immediately women and girls can end up being sluts.” I propose that people within the Turkish community who share similar views to Fatoş and Hamo in and around Broadmeadows fear that modernity and liberalism will undermine so-called traditional Turkish gender roles and stereotypes, where men are responsible for providing for the family and for preserving its honour (Delaney, 1991, 1994; Kaplan, 2003; Magnarella, 1974; Sirman, 1990; Tucker, 2003). However, there are some Turks in the community who do not share these perceptions and many also choose to leave Broadmeadows to be free from the pressures of such gender roles and stereotypes.

The belief in these rigid discourses tends to involve the regulation of the sexuality and sexual freedom of women. Zuleka Zevallos (2004), for example, points out that Turkish women in Australia are expected to be virgins at marriage, but men are not. In a host country, regulating the sexuality of women becomes more crucial due to the fear of miscegenation. The Turkish family structure is patriarchal, and descent is believed to pass through the male line, both in the religion of Islam and the Turkish race. Thus, as Abdurrahman Asaroğlu (2006) points out, marriages between Muslim women and non-Muslim men are considered invalid, and this belief is shared by many Turks in Broadmeadows, who believe that the religion of Islam is interwoven with Turkishness. Inter marriages between Turkish-Australians and people of other races or religions are rare. When they do occur, they mostly involve Turkish-Australian males (Khoo, et al 2002). The taboo against Turkish-Australian males marrying outside the community is not as strong as it is for women because descent and Turkishness is believed to pass through the male line. A child born from a Turkish father is, therefore, considered of Turkish descent.

Contrary to Fatoş and Hamo, Cüneyt claimed the conduct of children in Australia can still be controlled by presenting certain behavior as non-Turkish. The Turkish community in and around Broadmeadows is small and it is easy to compare and contrast it with other groups. Cüneyt informed me that people in Turkey cannot do this because they are all Turkish and nominally Muslims:

When we are raising our children here, when something happens, we can say to our children, “Do not do this. This is *gavur işi* (‘infidel’s way’)”. We would say to our children, “What the *yabancı* (barbarian/foreigner/stranger) does is not appropriate for a Muslim”. While we were raising our children here, we made sure that they received religious teaching. This is because we did not want them to resemble the *yabancı*; for instance, to prevent them from wearing earrings and to prevent them from getting tattoos. We also did this to make sure that they did not leave the Turkish culture. Now, when I went to Turkey, I have seen that the youth have

taken these things very far. The mother and the father cannot object to this because the children will say, “Ahmet and Mehmet do it too”. Therefore, there are more problems over there. Whereas, we say, “This does not match us, this cannot be”. We say we are Muslims.

Haldun, a retired barber, also argues that Turkey is no longer as moral as it used to be. If he returned, he would experience nostalgia in his own country for the time when it was moral. He would also find it harder to raise his children as proper Turks. He said, “Turkey has changed a lot. If I were to go to Turkey, it would be like going back to *gurbet* (homesickness) again.” In other words, he would experience nostalgia for an earlier Turkey and for Australia, which would be unbearable to him. He then said, “if we were to raise our children in Turkey, many of them may end up being worse than those Turkish children in Australia.” Here, ironically, Haldun suggests that, by prospering materially in Australia, he has a better chance of protecting his children from the negative effects of Westernization.

Turkish-Australians such as Haldun and Cüneyt suggest it is easier to raise Turks in Australia because they can *other* non-Turks to construct a narrative of the ‘pure Turk’. This narrative often involves nostalgia for the time of early arrival. The *othering* of Turks in both these instances confirms Fredrik Barth’s (1969) theory that ethnicity is constructed through boundary-making. Cüneyt is also against Turkish-Australians marrying people from Turkey because he thinks Turks in Australia are purer and people from Turkey will be unable to adapt to a new country. Many Turkish-Australians see themselves as more authentically Turkish than Turks in Turkey because they believe they have been more successful in preserving the moral and ethical attributes appropriate to a Turk.

The Didactic Use of Nostalgia for Hard Work

Many first-generation Turks believe younger generations are losing their Turkishness because they are becoming idle and lazy like mainstream Australians. For these Turks, an ethics of hard work is intertwined with the identity of the Turkish diaspora. Early Turkish migrants brought this ethics from the rural areas of Turkey. They had to work hard upon arrival to create the wealth needed to return to Turkey or to create a new home in Australia. Many younger generations rely on their parent’s wealth or social welfare to support them. Older generations interpret this lack of self-sufficiency or dependency as laziness or weakness. Another reason for the nostalgia of early arrival is that first-generation Turks believe the ethics of hard work is being lost or compromised. This nostalgia is used to promote an ethics of hard work that will reinvigorate Turkishness amongst the youth.

Bilal, a second-generation Turk who has spent a lot of time in Turkey, and who works at his brother’s fish and chip shop, agrees that contemporary Turkish youth are lazy

compared to older generations. He said, “all they do is watch Turkish television to alleviate their boredom.” Zübeyde, like Bilal, is a second-generation Turkish-Australian. She works at the Turkish video shop in the Dallas Mall and as a manager for Coles. In conversation, she said, “there are many Turkish youth out there who are lazy. They do not work as hard as our mothers and fathers did when they arrived.” She then said, “*Şimdi kiler siklerini sallayıp geziyorlar*” (now they are walking around and shaking their dicks). This is an old Turkish idiom used for idle men or those without occupation.

Fatoş also believes that newer generations are lazy compared to older Turkish generations:

They are a lot more picky and choosy. They don't want to do a lot of jobs. And, if they don't get the job that they want, they'd rather stay on welfare than just do any job for the sake of having a job. But, other than that, I think, you know, it's a big mix ... I think some of them are lazy so they depend on it [social welfare].

My mother expresses similar sentiments. She stated that she had to work hard after completing primary school in Australia. She was not allowed to attend high school. She had to do a lot of overtime, waking up around 6am and working until 8 or 9pm. When I was around seven or eight years old, I remember days when my grandmother would put me to bed before my mother came home. My mother particularly dislikes ‘picky’ people who do not want to do manual labour or undesirable jobs. She would often say, “*Şimdi kilerin canı çok kıymetli*” (the lives of people today are very precious) in referring to those who cannot be bothered enduring hardship, avoid difficulty, and do not put in effort.

The views of first-generation Turks are akin to neoliberalism, where every individual is responsible for his or her own economic success and maintenance. An individual should not burden their family or society but, instead, internalize an ethics of hard work. On the other hand, Turkish culture is communitarian, and the ethics of hard work is about sacrificing for the family, the nation and, in this case, the diaspora. Such an ethics may have been constructed by the dream of returning to Turkey as well as the Turkish identity brought to Australia from rural areas. For many members of the second-generation, their attitude towards work and life differs since they are not oriented towards return and their parents have already accumulated wealth. Some members of earlier generations perceive this as idleness and feel nostalgia for the days in Australia when Turks expressed an ethics of hard work. Life in Australia is generally believed to make people lazy, which compromises the Turkish ideal of hard work. They believe it is still possible for younger generations to work hard. This concern is communicated by expressing nostalgia for the earlier days.

The Nostalgia for Early Economic Opportunities in Australia

The first Turkish migrants to Australia experienced an economic situation that provided numerous job opportunities for manual laborers. Turks made a lot of money in the 1970s, mostly by working in factories and heavy industry. It was also a time with a lower cost of living and easier access to social welfare, which was sufficient to live on during this period. This is another reason why there is nostalgia for the early time in Australia.

Some first-generation Turks claim that Australia is no longer economically beneficial for Turkish migrants. Giray once said, “in the earlier days when we came to Australia, life was very easy. For instance, a packet of cigarettes was 15 cents, and a bottle of whisky was \$2.50.” He said, “those days are now over.” At a later time, I asked Veli, who I met at the Broadmeadows mosque, about the claim that whisky was \$2.50. He said, “yes, this is true. In the early 70s, life was very cheap in Australia and life was more prosperous. This is because the population was small and there were a lot more factories than there are now.”

Çağtay told me he misses those times, despite the difficulties he had when he first arrived in Australia, including a lack of English and not knowing how to get around. One day in the 1970s, he and his wife came across a grocery store for the first time and were impressed by the availability of fresh fruit. The bananas were yellow, and the apples were shining. Çağtay said, “we no longer have fresh fruit in Australia as we did in the old days.” He said the best ones are exported to foreign countries. When he saw the price tags, he did not know if it meant dollars or cents. He was shocked to be charged only 20 cents for a couple of kilograms of apples and bananas. He said, “I was really surprised he gave most of my money back to me. In those days life was very cheap in Australia.”

Fatih owns a kebab shop. He said he is only working to pay his bills because the economy is not as prosperous as it was in the 1980s and 1990s. According to him, people can hardly afford food now. He said that these days many people ask for a free Coca Cola when they buy a large number of kebabs and this would never have happened five or six years ago. He then claimed that every three months he pays \$4,000 in GST plus other taxes and rent to the property owner. Fatih's story shows that there is also nostalgia for the 1980s and 1990s, and not just the time of early arrival. Perhaps the general struggle that Turks encounter in Broadmeadows is expressed through different forms of nostalgia for an earlier time.

Necdet, the video shop owner, claims there used to be more job opportunities in the earlier days:

Thirty years ago, there used to be not much of a problem because those people who arrived from Turkey could easily find jobs. Now, there is no

job. The person who has arrived here does not have any trade or a degree and, therefore, has to work in heavy industries.

When my mother's family first arrived, my grandmother could fill a shopping trolley for \$15 or \$20. My mother told me there were numerous jobs. If you did not want to work in a particular factory, you could quit that job and find another on the same day. My mother said, "life is very expensive now and the factories are shutting down."

Nostalgia for the early time of arrival also indicates that Turks miss the economic situation of the past, including easier access to laboring jobs and lower cost of living. The Broadmeadows Turkish community is working class and the image of the ideal Turkish migrant is related to nostalgia for the early time of arrival when Turks worked in factories and heavy industries. Another reason for this nostalgia is that the community does not have the necessary skills to participate in the contemporary work force, which has moved away from manufacturing towards the service sector. It is not clear who is responsible for this lack of skills, whether it is the people themselves or the Australian state. That contemporary Turkish-Australians perceive their marginality in comparison to the earlier time of migration suggests they understand the changing economic circumstances in Australia. Nostalgia for the good old days also suggests that to varying degrees, people are attempting to distance themselves from Turkey and internalize Australia as their new homeland. Many Turks believe that, despite being marginalized, their economic lives are still better in Australia than they would be in Turkey.

Conclusion

Turks in Broadmeadows are nostalgic for the time of early arrival when Turkishness was perceived as uncompromised. This nostalgia helps the community preserve its Turkishness while living in Australia. When members of the Turkish community realized, they would not return to their homeland, they began expressing nostalgia for their earlier lives in Australia. The dream of returning to Turkey meant that many in the community lacked the enthusiasm to engage with other socio-cultural groups in Australia. They wanted to return to Turkey as soon as possible once they had accumulated enough capital to start a new life. Once this dream waned, people began to orient themselves towards life in Australia, which created a dilemma between integrating and maintaining Turkishness. Here, the expression of nostalgia provided them with a coping mechanism.

Nostalgia for the early days of arrival is also used as a moral means for disciplining youth and providing them with a work ethic. As younger generations came to realize that Turkey is, in many ways, similar to Western countries, they began to challenge their parent's depictions of the homeland. Parents, therefore, used the time of early arrival as an example of how to be a proper Turk. This nostalgia for the early days also enables the first-generation to distance themselves from Turkey and express a lament for more prosperous times,

which helps them cope with contemporary economic marginalization. This is not to say that Turks have distanced themselves from Turkey and Turkish culture completely.

Disclosure statement

As a member of the community he has researched, the author acknowledges an implicit conflict of interest, however, this is not a conflict that has adversely impacted this research. The author has never received any financial gain from members of his community, nor is he a member of any social clubs or religious groups within the community.

Ethics Approval

This paper included human participants. Consent was gathered by using a consent form and by explaining in person what the consent form included.

Orcid

Orhan Karagoz <https://orcid.org/0000-0002-5570-5775>

Conflicts of Interest: The author(s) has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.

References

- Asaroğlu, Abdurrahman. 2006. *Reshaping Identities: A Study of Religion and Culture Among Second Generation Turkish-Australians*. Unpublished doctoral dissertation. Asia Institute, University of Melbourne, Melbourne.
- Barth, Fredrik. 1969. *Ethnic Groups and Boundaries: the Social Organisation of Cultural Difference*. Boston: Little, Brown and Company.
- Boym, Svetlana. 2001. *The Future of Nostalgia*. New York: Basic Books.
- Chushak, Nadiya. 2013. *Yugonostalgic Against All Odds: Nostalgia for Socialist Federal Republic of Yugoslavia among Young Leftist Activists in Contemporary Serbia*. Unpublished doctoral dissertation. University of Melbourne, Melbourne.
- Delaney, Carol. 1991. *The Seed and the Soil: Gender and Cosmology in Turkish Village Society*. Oxford: University of California Press.
- Delaney, Carol. 1994. Untangling the Meanings of Hair in Turkish Society. In *Anthropological Quarterly*, 67(4):159–72.
- Elley, Joy. 1984. The Maintenance of Turkish Identity in the Migration Situation. In *Change and Persistence of Turkish Culture*, edited by R. Akcelik. Melbourne: Australian-Turkish Friendship Society.
- Elley, Joy. 1985. *Guestworkers or Settler? Turkish Migrants in Melbourne*. Unpublished doctoral dissertation. Monash University, Melbourne.
- Horowitz, Sara R. 2010. Nostalgia and the Holocaust. In *After Representation? The Holocaust, Literature and Culture*, edited by R. Clifton Sprago and Robert M. Ehrenreich. New Jersey: Rutgers University Press.
- Inglis, Christine. 2011. *Türkiye to Australia: Turkish Settlement in Victoria*. Melbourne: Moreland Turkish Association.
- Inglis, Christine, and Manderson, Lenore. 1991. Turkish Immigrants in Australia. In *Minority Status and Schooling: a Comparative Study of Immigrant and Involuntary Minorities*, edited by Margaret A. Gibson and John U. Ogbu. New York: Garland.
- Kaplan, Sam. 2002. Din-u Devlet All over Again? The Politics of Military Secularism and Religious Militarism in Turkey following the 1980 Coup. In *International Journal of Middle East Studies*, 34(1): 113–27.
- Kaplan, Sam. 2003. Nuriye's Dilemma: Turkish lessons of democracy and the gendered state. In *American Ethnologist*, 3(3): 401–17.
- Karanfil, Gökçen. 2009. Pseudo-Exiles and Reluctant Transnationals: Disrupted Nostalgia on Turkish TV Broadcasts. In *Media Culture Society*, 31(6): 887–99.
- Khoo, Siew-Ean, McDonald, Peter, and Giorgas, Dimi. 2002. *Second-generation Australians: Report for the Department of Immigration and Multicultural and Indigenous Affairs*. Canberra: DIMIA.
- Latifoğlu, Ahmet. 2001. *The Educational Experiences of Turkish Background Students in Middle Secondary School*. Unpublished Masters dissertation. University of Melbourne, Melbourne.
- Magnarella, Paul. 1974. *Tradition and Change in a Turkish Town*. Cambridge, Massachusetts: Schenkman Publishing.
- Şenay, Banu. 2009a. A “Condition of Homelessness” or a “State of Double Consciousness”? Turkish Migrants and Home-Making in Australia. In *International Journal on Multicultural Societies*, 11(2): 248–63.
- Şenay, Banu. 2009b. Remembering the ‘Timeless City’: Istanbul, Music and Memory among the Turkish Migrants in Sydney. In *Journal of Intercultural Studies*, 30(1): 73–87.

- Şenay, Banu. 2010. *The Turkish State and its Cultural Attachés: Long-distance Kemalism in Australia*. Unpublished doctoral dissertation. Centre for Research on Social Inclusion, Macquarie University, Sydney.
- Shankland, David. 1999. *Islam and Society in Turkey*. Huntingdon: Eothen Press.
- Sirman, Nükhet. 1990. State, Village and Gender in Western Turkey. In *Turkish State, Turkish Society*, edited by Andrew Finkel and Nükhet Sirman. London: Routledge.
- Sutton, D. 2001. *Remembrance of Repasts: An Anthropology of Food and Memory*. London: Berg.
- Tucker, Hazel. 2003. *Living with Tourism: Negotiating Identities in a Turkish Village*. New York: Routledge.
- Vorhoff, Karin. 1998. 'Let's Reclaim our History and Culture!': Imagining Alevi Community in Contemporary Turkey. In *Die Welt des Islams*, New Series, 38(2): 220–52.
- Windle, Joel. 2004. The Ethnic (Dis)Advantage Debate Revisited: Turkish Background Students in Australia. In *Journal of Intercultural Studies*, 25(3): 271–86.
- Yagmur, Kutlay. 1997. *First Language Attrition Among Turkish Speakers in Sydney*. Tilburg: Tilburg University Press.
- Young, Christabel M. 1985. Turkish Teenage Girls in Australia: Experience, Attitudes and Expectations. In *Australia in Transition: Culture and Life Possibilities*, edited by Millicent E. Poole, Philip R. de Lacey, and Bikkar S. Randhawa. Sydney: Harcourt Brace and Jovanovich: Sydney.
- Young, Christabel M. 1988. The Changing Demographic Profile of Turks in Australia. In *Turkish Community in Australia*, edited by R. Akcelik and Joy Elley. Melbourne: Australian-Turkish Friendship Society Publications.
- Zevallos, Zuleyka. 2004. *You Have to Be Anglo and Not Look Like Me: Identity Constructions of Second Generation Migrant-Australian Women*. Unpublished doctoral dissertation. Swinburne University of Technology, Melbourne.

Turkish Journal of Diaspora Studies

ISSN: 2717-7408 (Print) e-ISSN: 2757-9247 (Online)
Journal homepage: tjds.org.tr

Türk Medyasında Suriyeli Öğrenciler: Gündem Belirleme Kuramı Çerçevesinde Bir Analiz

Murat Karaman

To cite this article: Murat Karaman (2024) Türk Medyasında Suriyeli Öğrenciler: Gündem Belirleme Kuramı Çerçevesinde Bir Analiz, Turkish Journal of Diaspora Studies, 4(1), 44-66, DOI: 10.52241/TJDS.2024.0070

To link to this article: <https://doi.org/10.52241/TJDS.2024.0070>

Submission Date: January 29, 2024 **Acceptance Date:** March 14, 2024

Article Type: Research Article

2024 Murat Karaman. Published with license by Migration Research Foundation

Published online: March 31, 2024

Submit your article to this journal tjds.org.tr

Full Terms & Conditions of access and use can be found at
tjds.org.tr

Türk Medyasında Suriyeli Öğrenciler: Gündem Belirleme Kuramı Çerçevesinde Bir Analiz

Murat Karaman

Bağımsız Araştırmacı, Ankara, Türkiye

Özet

Demokratik sistemlerde medya, yasama, yürütme ve yargı erklerinin ardından dördüncü güç olarak nitelendirilmektedir. Başta internet olmak üzere iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelerle birlikte medyanın toplumsal ve siyasal yaşamdaki rolü, dördüncü güç kavramsallaştırmasının ötesine geçmeye başlamış ve medya, toplumu ilgilendiren konularda algıları belirleyen en merkezi unsurlardan birisine dönüşmüştür. 2011 yılında başlayan iç savaş neticesinde Türkiye'ye göç eden ve geçici koruma statüsü verilen Suriyelilere ilişkin bakış açılarının şekillenmesinde de şüphesiz medyanın ifade edilen belirleyici rolü görülebilir. Medyanın Suriyelilere ilişkin olarak öne çıkardığı ve/veya görmezden geldiği haber başlıkları toplumdaki "Suriyeli" algısının oluşumunda önemli etkilerle sahiptir. On yılı aşkın bir süredir Türkiye'de bulunan Suriyelilere ilişkin tartışmalar entegrasyon, dil, ekonomi gibi etmenler etrafından dönmekte, eğitim ve Suriyeli öğrenciler konusu da bu kapsamda tartışmaların odağında yer almaktadır. Bu bağlamda, bu çalışma, Türk yazılı basınında "Suriyeli öğrenci" imajının ne şekilde sunulduğunu ortaya koymayı amaçlamaktadır. Suriyeli öğrenci imajının tespiti, 2018-2022 yılları arasında Türk yazılı basınında çıkan "Suriyeli öğrenci" temalı haberlerin içerik analizi yöntemi ile analiz edilmesine dayanmaktadır. Söz konusu analiz eğitim ve göç ilişkisini ele alan literatürdeki tartışmalara, medya ekseninde bir katkı sunmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler

Gündem Belirleme Kuramı, Suriyeli Öğrenciler, Medya Analizi, Türkiye'de Göç

İLETİŞİM Murat Karaman muratkaraman44@gmail.com

Başvuru: 29 Ocak 2024; Revizyon: 21 Şubat 2024; Kabul: 14 Mart 2024; Makale Tipi: Araştırma Makalesi

Syrian Students in Turkish Media: An Analysis within the Framework of Agenda Setting Theory

Murat Karaman

Independent Researcher, Ankara, Türkiye

Abstract

In democratic systems, the media is described as the fourth power after the legislative, executive and judicial branches. With the developments in communication technologies, especially the internet, the role of the media in social and political life has begun to go beyond the fourth power conceptualization and the media has turned into one of the most central elements that determine the perceptions on issues that concern society. Undoubtedly, the stated role of the media can be seen in shaping the perspectives on Syrians who immigrated to Turkey and were given temporary protection status as a result of the civil war that started in 2011. The news headlines that the media highlight and/or ignore regarding Syrians have important effects on the perception of “Syrian” in the society. Discussions about Syrians in Turkey for more than ten years revolve around factors such as integration, language and economy and education. Syrian students are at the center of the discussions. In this context, this study aims to reveal how the “Syrian student” image is presented in the Turkish print media. The determination of the image of Syrian students is based on the analysis of the “Syrian student” themed news published in the Turkish print media between 2018-2022 using the content analysis method. The aforementioned analysis aims to contribute to both decision makers and discussions in the literature on the relationship between education and migration, on the axis of media.

Keywords

Agenda Setting Theory, Syrian Students, Media Analysis, Migration in Turkey

Giriş

Kitle iletişim araçları, içerisinde yer aldıkları ülkede ve dünyada yaşanan gelişmelerini topluma aktarmaları bakımından oldukça önemli bir işleve sahiptir. Küreselleşme ile birlikte dünyanın çok uzak bölgelerindeki haberler bir anlık olarak tüm medya tüketicileri

CONTACT Murat Karaman muratkaraman44@gmail.com

Received: January 29, 2024; Revision: February 21, 2024; Accepted: March 14, 2024; Article Type: Research Article

tarafından görülebilmektedir. Küreselleşmenin bir başka sonucu olan mesafelerin azalması ve dünyanın global bir köy olmaya doğru gitmesi sonucunda bir ülkede meydana gelen olaylar, dünyanın geri kalanını da etkilemektedir. Göç ve göçmenlik son yıllarda bu konudaki en önemli örneklerden birisidir. Birçok ülkede yaşanan iç çatışmalar ve yerinden edilmiş ciddi kitleler sadece ilgili ülkenin gündemini değil, çok uzak coğrafyaları bile etkileme kapasitesine sahiptir. 2011 yılında başlayan Suriye iç savaşının da bu bağlamda sonuçlar doğurduğu görülmektedir. Başta Türkiye olmak üzere birçok ülke, Suriye iç savaşı neticesinde ciddi bir göç baskısı altında kalmıştır. Suriye ile olan oldukça uzun kara sınırı neticesinde Türkiye göçmen baskısını en yoğun hisseden ülkelerden birisi olmuştur. Geçici koruma statüsü verilen Suriyeliler toplumun ve siyasetin gündemi olduğu kadar medyanın da önemli bir gündem maddesi haline gelmiştir. Türk medyası Suriyelilere dönük haber içeriklerini birbirinden oldukça farklı başlıklar altında vermiştir. Bu başlıklardan birisi de Türkiye’de eğitim öğretim yaşamlarını sürdüren Suriyeli öğrenciler olmuştur. Her medya kuruluşu, kendi editöryal politikası çerçevesinde Suriyeli öğrencilere ilişkin gelişmeleri haberleştirmiştir.

İletişim bilimleri disiplini, medya kuruluşlarının sayısının artması ve haber içeriklerinin yoğunlaşması sonucunda söz konusu medya içeriklerinden anlamlı verilere üretme noktasında çabalara girmiş bu konuda çok sayıda teori ortaya atılmıştır. Gündem belirleme kuramı da bunlardan birisidir. Gündem belirleme kuramı, en temelde medyanın, ne düşüneceğimizi etkilediğini ifade eder. Medyada öne çıkan haberler ile vatandaşlar için neyin önemli olduğu arasında bir korelasyonun varlığını savunan kuram bağlamında yapılan çalışmalar, medyanın sadece ne düşüneceğimiz üzerinde değil nasıl düşüneceğimiz üzerinde de etkili olduğunu ortaya koymaya başlamıştır.

Bu çalışmada¹, gündem belirleme kuramından hareketle, 2018-2022 yılları arasında Türk yazılı basınında Suriyeli öğrencilere ilişkin çıkan haberlerin içerik analizi yöntemi ile analiz edilmesine dayanmaktadır. Çalışmada öncelikle gündem belirleme kuramına ilişkin kavramsal çerçeveye değinilecek, akabinde Türkiye’de ulusal düzeyde yayın yapan gazetelerdeki Suriyeli öğrenci temalı haberler içerik analizi yöntemi ile analiz edilecektir. Ardından araştırmanın ulaştığı bulgular değerlendirilecektir.

Gündem Belirleme Kuramına İlişkin Kavramsal Çerçeve

Kitle iletişim araçlarının gelişimi ile beraber “aracılıdırılmış iletişim” kavramı ortaya çıkmıştır. Gazete, radyo ve televizyon gibi kitle iletişim araçları, dünyada olup bitenler hakkında insanlığın haber almasının en önemli aracı haline gelmiştir. Yaşadığımız şehirden veya ülkeden çok uzaklarda yaşanan gelişmelerden bile haberdar olmamızı sağlayan kitle iletişim araçlarının toplumsal ve siyasal yaşamda edindiği önem arttıkça, söz konusu iletişim

¹ Bu çalışma, 22-24 Aralık 2022 tarihinde Ankara’da düzenlenen Eğitim ve Göç Sempozyumu’nda sözlü olarak sunulan bildiri özetinin genişletilmiş halidir.

araçlarının etkilerini ölçme çabaları da ortaya çıkmıştır. İletişim literatüründe etki araştırmaları olarak bilinen bu girişimlerden birisi de medyanın herhangi bir konuda kamuoyunun oluşumuna olan etkisini ortaya koymaya çalışan gündem belirleme kuramı olmuştur.

Gündem belirleme kuramının tarihsel gelişimine ilişkin literatürde genellikle iki çalışmaya atıf yapıldığı görülür. Bunlardan ilki 1922 yılında Walter Lippmann tarafından yayınlanan *Public Opinion* (Kamuoyu) adlı eserdir. Bu eser her ne kadar direkt olarak gündem belirleme kuramının temel niteliklerini ortaya koymasa da ileride ortaya çıkacak olan kurama düşünsel bir temel teşkil ettiği kabul edilir. İlk gündem belirleme araştırması ise 1972 yılında Maxwell E. McCombs ve Donald L. Shaw tarafından yayınlanır. Söz konusu isimler 1968 yılındaki ABD başkanlık seçimleri sürecinde Chappell Hill adlı yerleşim birimindeki karar seçmenlerin seçim sürecine ilişkin önemli buldukları konular ile medyada yer alan içeriklerin karşılaştırmasını yaparak iki olgu arasındaki ilişkiyi ortaya koymayı amaçlarlar. Buradan hareketle söz konusu araştırmalarda medyanın önem verdiği konularla halkın önem verdiği konular arasında bir bağ olduğunun vurgulandığı ifade edilebilir (Duygu, 2023, s. 252). Ayrıca literatürde gündem belirleme ve kamuoyu oluşturma kavramlarının sıklıkla birbirinin yerine kullanıldığı da görülmektedir (Koçyiğit, 2023, s. 3).

Yukarıda da ifade edildiği gibi gündem belirleme kuramı kitle iletişim araçlarının etkilerini ölçme çabaları kapsamında değerlendirilebilir. Bu noktada Güngör'ün (2021) tespitlerinin altının bir kere çizilmesi gerekli görünmektedir. Buna göre, gündem belirleme kuramı, kitle iletişim araçlarının etkilerinin sınırlı olduğunu savunan orta dönem görüşlerin dönüşmeye başladığı; bu etkilerin güçlü ancak uzun vadeli olduğunu savunan paradigmanın geçerlilik kazandığı bir dönemde ortaya atılmıştır. Zira bu görüş, ilk dönem ortaya atılan kitle iletişim araçlarının doğrudan ve güçlü etkilerinin olduğunu savunan görüşlerin aksine, bu etkilerin zincirleme bir biçimde aşamalardan geçerek uzun vadede kitlelerin tutum ve davranışlarında değişiklik meydana getirecek kadar güçlü olduğunu savunur. Bu bakış açısı siyasal karar alma sürecini yöneten çalışmalardan propaganda çalışmalarına, halkla ilişkiler çalışmalarından kamuoyu çalışmalarına kadar birçok karar alma mekanizması üzerine yürütülen çalışmaların biçim ve yön değiştirmesine neden olmuştur. Ancak Vatandaş'ın da (2020) ifade ettiği gibi bireyin kitle iletişim aracının iletisi karşısında tamamıyla edilgen bir nesne konumunda olduğu söylenemez. Bireyin sahip olduğu özellikler, nitelikler, bilgiler ve tecrübeler belirli düzeyde de olsa süzgeç görevi görmekte ve bireyi nesne konumuna düşmekten alıkoymaktadır (s. 62). Bu minvalede bir başka görüşe göre ise medya gündemi belirleyen faktörlerden yalnızca bir tanesidir (Terkan, 2007, s. 561).

1972 yılında ilk gündem belirleme araştırmasını gerçekleştiren Maxwell E. McCombs ve Donald L. Shaw "The Agenda-Setting Function of Mass Media" başlıklı makalelerinin girişinde haber merkezi çalışanlarının haberlerin seçilmesi ve sunulmasında rollerine

atıfla, editör ve yayıncıların siyasi gerçekliğin şekillenmesindeki rolü üzerinde dururlar. Buna göre, bir haberdeki bilginin miktarı ve konumu, o konuya ne kadar önem verilmesi gerektiğini de belirler. Bu bağlamda kitle iletişim araçları, bir kampanya esnasında adayların söylediklerini yansıtırken önemli konuları belirler, bir başka deyişle “gündemi kurar” (McCombs & L.Shaw, 1972). McCombs ve Shaw söz konusu araştırmalarında, medyada yer alan haber içeriklerinin kararsız seçmenlerin gündemini belirlemedeki rolünü araştırmışlardır. Bir başka deyişle, söz konusu kuram, insanların farklı sosyal meseleler hakkında nasıl ve neden düşündüklerini ve sıraladıklarını açıklamaya çalışır. McCombs ve Shaw, yaptıkları araştırma ile medya içerikleri ile medya tüketicilerinin önem sıralamaları arasında önemli bir ilişki bulmuşlardır. Araştırma bulguları, bir konunun toplumda öne çıkması sürecinin büyük ölçüde medyadan etkilendiği sonucunu ortaya koymuştur (Roberts vd., 2002).

1972 yılında yayınlanan bu araştırmadan bu yana, haberlerde öne çıkan gündem maddeleri ile halkın gündemi arasındaki ilişkiyi inceleyen yüzlerce araştırma yapılmıştır. Bu araştırmalar sadece seçim süreçleri ile sınırlı kalmamış, ABD’nin sınırlarını da aşarak, Avrupa, Asya, Latin Amerika ve Avustralya’ya uzanan bir ölçekte, çeşitli kamusal meseleleri ele almıştır. Son zamanlarda sanal ortamda yer alan gazetelerin ortaya çıkmasıyla gündem belirleme kuramına ilişkin araştırmalar bu alanda da yer almaya başlamıştır (McCombs, 2005).

Gündem belirleme kuramına ilişkin teorik çerçeve kapsamında üzerinde ittifak edilmiş bazı hususlar bulunsa da “gündem belirleme kuramı nedir?” sorusuna verilen çok çeşitli yanıtlar bulunmaktadır. Kavramın tanımlanmasının da ötesinde adlandırılmasına ilişkin farklı yaklaşımlar dikkat çekmektedir. Yüksel’in (2007) ifade ettiği gibi İngilizce karşılığı “agenda-setting” olan ve dilimize çoğunlukla “gündem belirleme” diye çevrilen kavramın kimi çalışmalarda daha başka karşılıklarına da rastlanmaktadır. Türkçe literatürde yaygın olarak kavramın karşılığı olarak “gündem belirleme” ifadesi kullanılsa da kimi yerlerde “gündem oluşturma” kimi yerlerde “gündem kurma” kimi yerlerde “gündem hazırlama”, kimi yerlerde “gündem koyma” ve kimi yerlerde de “gündem koyma ve saptama” gibi karşılık ya da çeviriler de dikkati çekmektedir. Ayrıca “gündem belirleme” ifadesi, Türkçe literatürde olduğu gibi İngilizce literatürde de “hipotez”, “tez”, “araştırma”, “çalışma”, “süreç”, “düşünce”, “yaklaşım” ya da “kuram” gibi farklı kavramlarla birlikte anılmaktadır (s. 576).

Kavramın adlandırılış ve ifade ediliş biçimindeki farklılıkların ortaya konmasından sonra literatürde yer alan bazı tanımlar üzerinde durulabilir. İlk olarak, Dearing ve Rogers (1996) gündem belirleme kavramını, medya profesyonellerinin kamuoyunun ve siyasi elitlerin dikkatini çekmeye çalıştıkları bir rekabet süreci olarak tanımlar (s. 1-2). Buna göre gündem belirleme, bir demokraside neden belirli konuların gündemde yoğun şekilde kaldığını, diğerlerinin ise gündeme gelmediğine ilişkin bir açıklama sunar. Yazarlar

buradan hareketle gündem belirlemeyi, sosyal değişim ve sosyal denge ile ilişkilendirirler. Kütükoğlu ise (2021) bu kuramın, medyanın birbirinden farklı konulara gösterdiği vurgu ile konuların kamuoyu açısından sahip olduğu önem derecesi arasında ilişki olduğunu söyler (s. 215). Atabek'in tanımına göre ise (1998) gündem belirleme, kitle iletişim araçlarının okuyucuların ne hakkında düşüneceklerini, neyi önemli olarak algılayacaklarını zamanla etkilemesidir (s. 159). Bir diğer tanıma göre ise; *“insanlar dünyada ve çevrelerinde var olan sorunları, olayları ya da gerçekleri medyada kendilerine sunulan haberler aracılığıyla öğrenmektedir. Söz konusu sorun, olay ya da gerçekleri öğrenme süreci, haberleri tüketen okurların izleyicilerin zihninde belli bir gündemin biçimlenmesinde etkili olmaktadır. Kitle iletişim araçları tarafından sunulan haberlerle birlikte gerçekleştirilen bu süreç, gündem belirleme olarak adlandırılmaktadır (Kılıç, 2020, s. 94).”*

Gündem belirleme kavramı medyanın önemlilik ya da öncelik verdiği konuların kamunun zihninde de önemli ya da öncelikli konular haline gelmesini açıklar. Yüksel'e göre (2007) nasıl her bir bireyin o gün yapacağı işlere yönelik bir öncelik sıralaması mevcutsa, toplumların da sorunların hangisinden başlanarak çözüme kavuşturulacağına ilişkin bir öncelik sıralamasına ihtiyaçları vardır (s. 578). Bireyler bu öncelik sıralamalarını kendileri oluştururken, toplumun sorunlarının hangilerinin öncelikli olduğuna ilişkin sıralamayı yapmada medyanın payına neyin düştüğünün açıklanması “gündem belirleme” yaklaşımının en temel araştırma sorusunu oluşturur. Basın kurumları gerek süre kısıtlaması gerekse yer kısıtlaması nedeniyle gün içerisinde kendilerine ulaşan yahut kendileri meydana getirdikleri sayısız haber arasından seçim yapmak zorundadır. Kitle iletişim araçlarının niteliğine göre değişiklik gösteren bu seçme-eleme süreci tesadüfi bir sürece tekabül ettiği düşünülse de bu sürecin politik, ideolojik, kültürel ve ekonomik bir zemin üzerinden şekillendiği gerçektir. Medyanın bir kısım haberleri görmemesi ya da bazı olayları gereğinden fazla işlemesi medyanın gündem oluşturma gücünü göstermektedir (Güngör, 2021, s.78).

Gündem belirleme kuramı ilk ortaya çıktığı haliyle, medyanın hangi konuların kamuoyunun ana temaları haline geleceğine karar vermede etkili olduğunu öne sürerken, daha sonra geliştirilen ikinci düzey gündem belirleme kavramı ve niteliksel gündem belirleme kavramı, medyanın ayrıca insanların belirli temaları nasıl anlamlandıracağı üzerinde de etkili olduğunu ortaya koymuştur (Takeshita, 2005, s. 275). Buna göre kamu, bir haberin gazetenin hangi sayfasında yer aldığı, gazete kapladığı yer ve hangi sıklıkla tekrar edildiği; yine bir haberin televizyonda ne kadar sıklıkla yayımlandığı, habere ne kadar süre ayrıldığı ve hangi sıklıkla tekrar edildiği ile yalnızca o konudan haberdar olmakla kalmaz o konunun ne kadar önemli olduğuna dair bir kanaate de ulaşabilir (Güngör, 2021, s. 78). Bu yaklaşıma göre insanlar ilk olarak medyada sunulan haberler aracılığıyla çevrelerinde gerçekleşen olaylar, sorunlar ya da gerçekler hakkında belirli bir farkındalığa sahip olmaktadır. Ardından farkındalığa sahip olunan olay/sorun/gerçekler hakkında daha fazla bilgi edinmeye ve buna ilişkin okuma ve araştırma yapmaya başlamaktadırlar. Son olarak da

edinilen bilgiler doğrultusunda farkındalık yaratılan bireyler üzerinde belirli bir davranış değişikliği ortaya çıkmaktadır (Kılıç, 2020, s. 94). Bir başka ifadeyle, medya içeriklerini tüketenler, medyada yer alan haberlerden sadece bazı gerçekleri öğrenmekle kalmazlar. Kit- le iletişim aracının bir soruna veya konuya ayırdığı yerin konumu veya zamanın miktarı ile o sorunun veya konunun ne kadar önemli olduğu yolunda çıkarımlarda da bulunurlar. Gazete editörlerinin veya televizyon yayıncılarının gündelik işlerini yaparken yayınlanacak haberleri seçmesi ve haberlerin gazete ve televizyondaki konumlarını belirlemesi, izle- yicilerin dünyayı algılayış biçimleri üzerinde önemli etkiler yapar (Atabek, 1998, s. 156).

Gündem belirleme kuramı son 50 yıldır önemli bir araştırma alanı olmuş ve kurama ilişkin ciddi bir bilgi birikimi ortaya çıkmıştır. Medya ne düşüneceğimizi etkiler mi? gibi basit bir soru ile başlasa da gündem belirleme kuramı birçok farklı şekilde gelişme kay- detmiştir. Sosyal medyanın yalnızca bir eğlence aracı olmayıp, “haber” ve “gündem” gibi kavramları da içine alması ile birlikte sosyal medyanın etkisi ve gündem belirleme kapa- sitesi üzerine araştırmalar ortaya çıkmaya başlamıştır. Sosyal medyanın “haber” kapasitesi arttıkça, ağlar yapısından dolayı birey ön plana çıkmaya başlamıştır. Bu da kamuoyu ve kamu gündeminin oluşumunda yeni bir süreci beraberinde getirmiştir. Bu açıdan gündem belirleme kuramı, kitlelerin birinci aşamada ne düşüneceğini ikinci aşamada nasıl düşüne- ceğini analiz etmiş ve ağ toplumuyla birlikte karmaşık ağ yapıları arasındaki ilişkiyi ince- leyen üçüncü aşamaya geçilmiştir (Demir & Ayhan, 2020). Bunun yanı sıra internetin ve sosyal medyanın gelişimi ile araştırmacılar birçok farklı ve yeni yaklaşımlar benimsemiştir. Gündem belirleme araştırmaları hem haber sitelerini hem de sosyal medya platformları- nı veri toplamak için kullanmaktadır. Ayrıca büyük veri kavramının doğması ile gündem belirleme araştırmaları büyük veriyi kümelerini kullanarak veri toplamayı daha da basit- leştirebilir. Bunların yanı sıra, geleneksel medya ve sosyal medyaya ek olarak sinemanın da gündem belirleme kapasitesi bağlamında çeşitli araştırmalara konu edildiği de ifade edilme- lidir (Ün, 2016). Son olarak, gündem belirleme araştırmalarının ilk yarım yüzyılı medyanın toplumsal yaşamda oynadığı rolün daha iyi anlaşılmasını sağladığını ve gelecek dönemin yeni keşiflere açık olduğunu söylemek mümkündür (Wanta & Alkazemi, 2017, s. 11).

Türk Yazılı Basınında Suriyeli Öğrenci İmajı

Türk yazılı basınında Suriyeli öğrenci imajını incelerken kuramsal bir çerçeve sağlaması amaçlanan gündem belirleme kuramı üzerinde durulduktan sonra, çalışmanın bu bölü- münde Türk yazılı medyasında yer alan ve Suriyeli öğrenci temasını işleyen haberlerin analizi yapılacaktır.

Araştırma Tasarımı

Çalışmanın temel amacı Türk yazılı basınında Suriyeli öğrenci imajının ne şekilde temsil edildiğini ortaya koymaktır. Söz konusu imajın detayları ile ortaya konulmasının -yazılı basın boyutu ile- karar alıcılara, eğitim profesyonellerine, eğitim ve göç literatürüne veri

sağlama amacına hizmet etmesi amaçlanmaktadır. Yapılacak olan analiz, multidisipliner bir bakış açısı ortaya koyması ve eğitim bilimleri ile iletişim bilimleri literatürünü birbirine yaklaştırarak literatürdeki bir boşluğu doldurmaya aday olması bakımından önemli görünmektedir.

Araştırmanın odaklandığı temel sorular ise şunlardır:

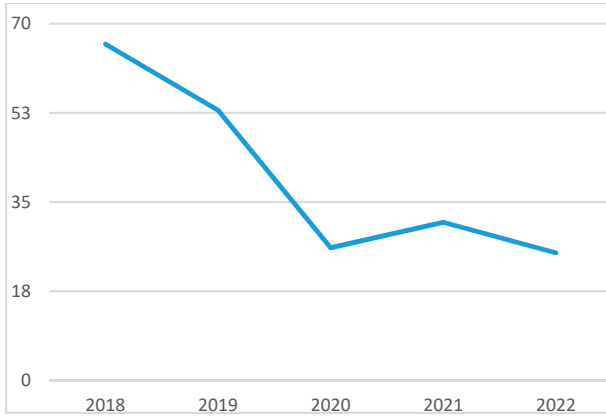
- Suriyeli öğrenciler medyada nasıl temsil edilmektedir?
- Hangi medya kuruluşları Suriyeli öğrencilere daha çok yer vermektedir?
- Suriyeli öğrencilerin medyadaki temsilleri hangi başlıklar altında gerçekleşmektedir?
- Medyanın Suriyeli öğrenci gündemi pozitif karakterli midir?
- Medya kullanmış olduğu dil ve üslup ile Suriyeli öğrencilerden yana mıdır?

Bu çalışmada araştırma evrenini Türkiye’de ulusal düzeyde yayın yapan tüm gazeteler oluşturmaktadır. Araştırmaya dahil eden gazetelerin belirlenmesinde herhangi bir tiraj kriteri uygulanmamış olup, ulusal düzeyde yayın yapması kriteri aranmıştır. Bu bağlamda yerel ve bölgesel gazeteler araştırma kapsamı dışında bırakılmıştır. Belirlenen tarih aralığı ise 1 Ocak 2018-30 Aralık 2022 yılları arasındadır. Gazete haberleri incelenirken, Türkiye sınırları içerisinde ve Türkiye’nin Suriye’nin kuzeyine gerçekleştirdiği sınır ötesi harekât bölgelerinden gelen haberler araştırmaya dâhil edilmiştir. “Suriyeli öğrenci” anahtar kelimesini içeren haberler araştırma kapsamında değerlendirilmiştir.

Çalışma, kavramsal çerçeve ortaya konulurken literatür taramasına, haberlerin analiz edilmesinde ise içerik analizi yöntemine dayanmaktadır. Barelson (1952) içerik analizini “iletişimin içeriğinin nesnel, sistematik ve nicel olarak tanımlanmasına yönelik bir araştırma tekniği” olarak tanımlar (s. 12). Medya içeriklerinin niceliksel olarak ciddi artış göstermesi ve sosyal medyanın da iletişim çalışmalarında merkezi bir konuma gelmesi ile birlikte, karmaşıklaştıran medya içeriklerini anlamlı hale getirebilmek adına içerik analizi son yıllarda iletişim çalışmalarında kullanılan en önemli araştırma yöntemlerinden birisi haline gelmiştir. Bu çalışma da Suriyeli öğrenci temalı haber içeriklerini çeşitli kategoriler ışığında analiz etmeyi amaçlamaktadır.

Bulgular

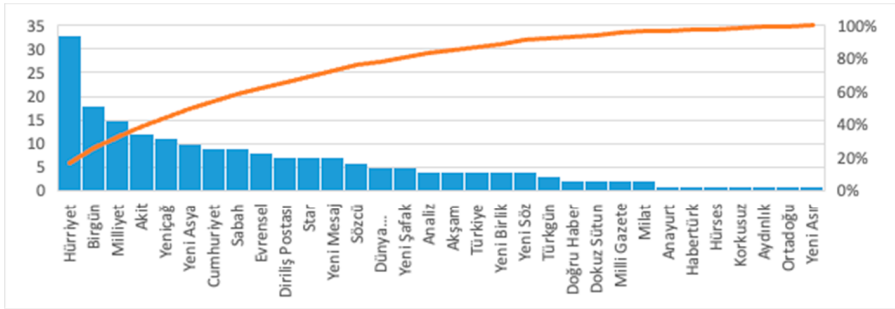
Araştırma kapsamında incelenen 2018-2022 yılları arasında toplam 200 haber tespit edilmiştir. Türk yazılı basınında çıkan Suriyeli öğrenci temalı haberler 2020 yılında COVID-19 pandemisinin başlaması ile birlikte ciddi bir düşüş trendine girmiştir. Medyanın pandemiye odaklanmasının bu durumun oluşmasındaki temel faktör olduğu düşünülebilir. Pandeminin etkisinin azalmaya başladığı 2021 yılı itibarıyla haberlerin yine artış trendine girdiği görülmektedir.

Grafik 1. Yıllara Göre Suriyeli Öğrenci Temalı Haber Sayısı

Suriyeli öğrenci temalı haberlerin artış/azalış trenlerinin oluşumunda, bir siyasi gündem maddesi olarak Suriyeliler/göçmenler konularının ülke gündeminde yoğunlaştığı dönemler ile söz konusu trendin oluşumu arasında bir korelasyon olduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca eğitim-öğretim dönemlerinin başladığı aylar ile sona erdiği dönemlerde de Suriyeli öğrenciler medyanın gündeminde yer almaktadır.

2018-2022 yılları arasındaki dönemde ulusal düzeyde yayın yapan gazetelerde Suriyeli öğrenci temalı toplam 200 adet haber tespit edilmiştir. Söz konusu haberlerin gazetelere göre dağılımı aşağıdaki grafikte görülmektedir.

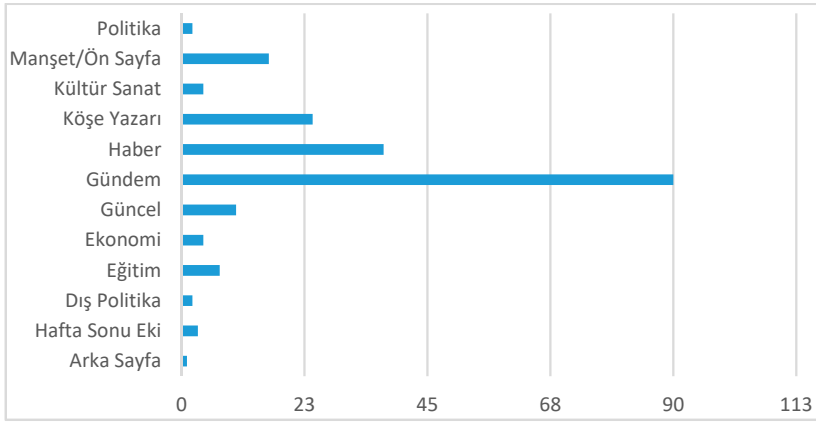

Grafik 2. Gazetelere Göre Suriyeli Öğrenci Temalı Haber Sayısı

Grafikte de görüldüğü üzere Suriyeli öğrenci temasını en yoğun şekilde ele alan gazetelerin başında Hürriyet ve Birgün gazeteleri gelmektedir. Bu medya kuruluşlarını Milliyet, Akit, Yeniçağ, Yeni Asya, Cumhuriyet ve Sabah gazeteleri takip etmektedir. Bu dağılımdan da anlaşılacağı üzere medya alanında temsil edilen siyasi yelpazenin hemen hemen tamamında Suriyeli öğrenci gündemine dönük bir ilgi söz konusudur. Ulusal gazetelerin hemen hepsi yayın politikaları ekseninde Suriyeli öğrenci konusunu gündeme taşımışlardır. Özellikle Suriyeli öğrencilere ilişkin olarak tartışmaların yoğunlaştığı dönemlerde bu

haberlerde de yoğunlaşma saptanmıştır. Örneğin Millî Eğitim Bakanlığı'nın Türkiye'deki okullarda öğrenim gören Suriyeli öğrencilere ilişkin istatistiki veriler paylaştığı günü takip eden günlerde gazetelerde bu konu yoğun şekilde ele alınmıştır.

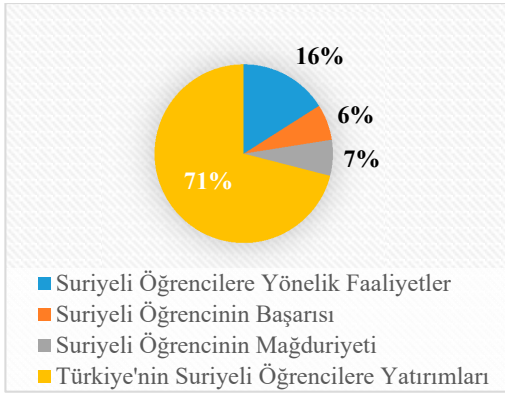
Bilindiği gibi gazetelerde bir haberin yayınlanması uzun bir editöryal süreci gerektirmektedir. Haberi hazırlayan muhabirle başlayan süreç ile haberin gazeteye basılması ve okuyucuya ulaşması arasında birçok aşama yer almaktadır. Bu aşamalardan bir tanesi haberin gazetede hangi sayfada basılacağına karar vermeyi içermektedir. Gazetelerde her sayfanın kategorik bir ismi bulunmaktadır. Dış politika, gündem, güncel, ekonomi gibi bu adlandırmalar, haber içeriklerinin ilgili gazetede editöryal süreç sonunda kategorilendirilmesini ifade etmektedir.

Grafik 3. Suriyeli Öğrenci Temalı Haberlerin Gazetelerdeki Kategorileri

Suriyeli öğrenci temalı haberler söz konusu olduğunda, gazeteler, esasen eğitimin öznesi olan “öğrenci” konusunu eğitim sayfalarında ele almayı düşük bir oranda tercih etmişlerdir. Suriyeli öğrencilere ilişkin haberler daha ziyade gündemin ve güncel gelişmelerin haberleştirildiği sayfalarda okuyucuya verilmiştir. Bu durum da Türk yazılı basınında Suriyeli öğrenci konusunun eğitimden ziyade iç siyasetin bir parçası olarak algılandığı izlenimini doğurmaktadır. Ayrıca, gazetelerin en önemli gördükleri konuları manşet ve ön sayfadan verdikleri düşünüldüğünde, Suriyeli öğrenci temasının bu noktada nadiren tercih edildiği de dikkat çekmektedir.

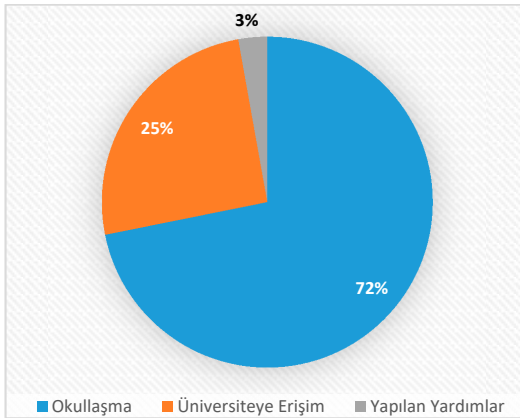
Araştırma kapsamında Suriyeli öğrencilere ilişkin haberlerin analizinde dört ana kategori belirlenmiştir: Türkiye'nin Suriyeli öğrencilere yatırımları, Suriyeli öğrencilere yönelik faaliyetler, Suriyeli öğrencinin mağduriyeti ve Suriyeli öğrencinin başarısı. İfade edilen kategoriler Türk yazılı basınındaki Suriyeli öğrenci temasına ilişkin genel eğilimleri ifade etmektedir. Ayrıca bu ana kategoriler alt kategorilere ayrılarak daha detaylı olarak analiz edilmiştir.

Grafik 4. Suriyeli Öğrenci Temalı Haberlerin Kategorileri

Türk yazılı basınında Suriyeli öğrencilere ilişkin haberlerde en yoğun ele alınan tema %71 gibi yüksek bir oranla Türkiye'nin Suriyeli öğrencilere yaptığı yatırımlara ilişkindir. Bunu %16 ile Suriyeli öğrencilere yönelik faaliyetler, %7 ile Suriyeli öğrencilerin yaşadıkları mağduriyetler ve son olarak %6 ile Suriyeli öğrencilerin elde ettiği başarılar takip etmektedir. Yukarıda ifade edildiği gibi Türk yazılı basını Suriyeli öğrencileri eğitimden ziyade iç siyasetin bir konusu olarak ele alma eğilimindedir. Türkiye'nin Suriyeli öğrencilere yapmış olduğu yatırımlara ilişkin haberlerin yoğunluğu da bu durumu teyit etmektedir. Suriyelilerin ilk ve orta öğretime erişimi ve üniversite eğitimi almalarına ilişkin tartışmalar, bu tartışmaların odağını oluşturmaktadır.

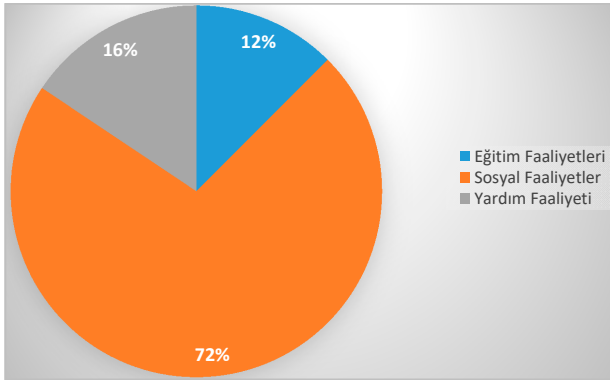
Bilindiği gibi Türkiye, geçici koruma statüsü vermiş olduğu Suriyelilerin ilk ve orta öğretime ücretsiz erişimini sağlamakta, belirli süreçlere tabi olmak koşuluyla üniversiteye erişimlerine imkân tanımaktadır. Bunun yanı sıra zaman zaman Suriyeli öğrencilere kamu kurumları ve STK'ların yardımları söz konusu olmaktadır. Suriyeli öğrencilere ilişkin haberlerin ana eksenini de bu üç konunun oluşturduğu gözlemlenmiştir.

Grafik 5. Türkiye'nin Suriyeli Öğrencilere Yatırımları

Türkiye'nin Suriyeli öğrencilere dönük yatırımlarını ele alan haberlerin analizinde en yoğun şekilde işlenen temanın %72 gibi yüksek bir oranla Suriyelilerin okullaşmasına ilişkin olduğu tespit edilmiştir. Bu noktada üç ana eğilimden bahsetmek mümkündür. Bunlardan ilki Türkiye'nin oldukça yüksek sayıda Suriyelinin okula erişimini sağlayarak büyük bir başarı hikâyesi ortaya koyduğunu ifade eden haberlerdir. İkinci eğilim ise Türkiye'nin çok fazla Suriyeliye okullarını açarak sosyal ve ekonomik problemlere yol açtığını iddia eden ve buradan bir iktidar eleştirisi devşiren haberler olarak ifade edilebilir. Son olarak, yine bir iktidar eleştirisi olarak, Suriyeli birçok çocuğun okula erişemediğini iddia eden haberlerden söz etmek mümkündür.

Okullaşma noktasında yaşanan tartışmaların bir benzeri Suriyelilerin üniversiteye erişimi konusunu ele alan haberlerde de görülmektedir. Bu noktada, yukarıda ifade edilen eğilimlere ek olarak, Suriyelilerin Türk üniversitelerine sınavsız girdiğini iddia eden haberler ile Suriyelilerin üniversiteye giriş sürecini ortaya koymaya çalışan haberlerin varlığı göze çarpmaktadır. Bunun yanı sıra Suriyelilere yapılan çeşitli yardımlar da oranı az olmakla beraber bu kategori altında dikkat çekmektedir.

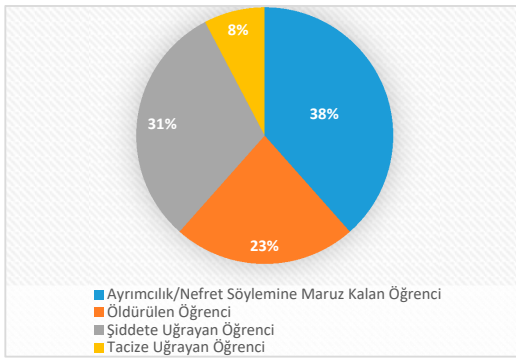

Grafik 6. Suriyeli Öğrencilere Yönelik Faaliyetler

Türkiye'nin Suriyeli öğrencilere yatırımları kategorisinin ardından en yoğun ele alınan haber kategorisi olarak Suriyeli öğrencilere yönelik faaliyetler dikkat çekmektedir. Bu kategori içerisinde de en yoğun olarak ele alınan tema Suriyeli öğrencilere yönelik sosyal faaliyetlerdir. Kamu kurumları, yerel yönetimler ve STK'lar tarafından düzenlenen geziler ve diğer sosyal programlar gazetelerde yoğun şekilde yer bulmuştur. Grafikte de görülen eğitim faaliyetleri ise okul dışı eğitsel faaliyetleri ifade etmektedir. Çeşitli kurumlarca düzenlenen teknoloji ve kültür-sanat ağırlıklı eğitsel faaliyetler medya tarafından ilgi çekici bulunmuştur. STK'ların Suriyeli öğrencilere yönelik yardım faaliyetleri de –özellikle toplu yardımlar- bu kategoride ele alınan temalardan birisi olmuştur.

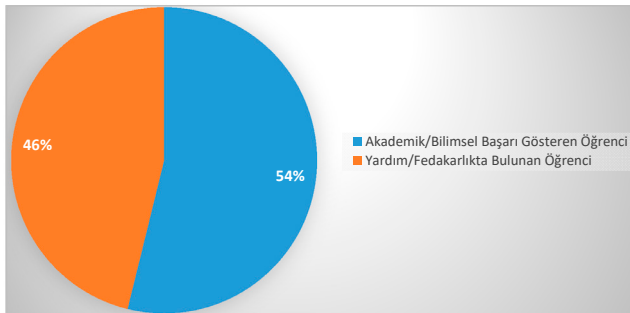
Suriyeli öğrenci temalı haberlerin analizinde üçüncü ana kategori Suriyeli öğrencilerin yaşadıkları mağduriyetlere ilişkin haberlerdir. Her ne kadar haber kategorisi içerisindeki ağırlığı düşük olsa da Suriyeli öğrencilerin yaşamış oldukları mağduriyetler de gazetelerde

haberleştirilmiştir. Bu haber kategorisinde genel olarak bir öğrencinin yaşadığı olumsuz olay haberleştirilmiştir. Bir başka deyişle insan hikayeleri ele alınmıştır. Bu bağlamda, ayrımcılığa ve/veya nefret söylemine maruz kalan öğrenciler ilk alt kategori olarak dikkat çekmektedir. Münferit olarak yaşanan bu olaylarda medya kuruluşları öğrencilerin yaşadığı mağduriyetleri sayfalarına taşımıştır. Bu alt kategoriye öldüren öğrenci kategorisi takip etmektedir. Yine sayısı az olmakla beraber, esasen bir asayiş konusu olan cinayet haberlerinde maktül Suriyeli bir öğrenci ise medya kuruluşları bu haberleri “öldürülen öğrenci” olarak vermeyi tercih etmişlerdir. Benzer şekilde şiddete veya taciz haberlerinde de mağdur Suriyeli bir öğrenci olması durumunda haberler “Suriyeli öğrenci” adlandırması ön plana çıkarılarak verilmiştir.

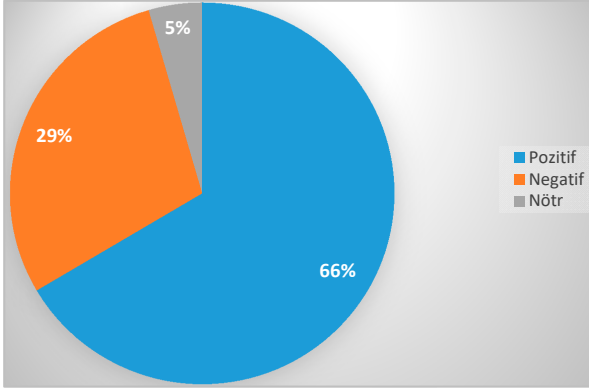
Grafik 7. Suriyeli Öğrencinin Mağduriyeti

Suriyeli öğrenci temalı haberlerin analizde son olarak öne çıkan tema Suriyeli öğrencilerin gösterdikleri başarılarla ilişkindir. Tıpkı Suriyeli öğrencilerin yaşadıkları mağduriyetlerin haberleştirilmesinde olduğu gibi bu kategoride de insan hikayeleri ön plana çıkmaktadır. Bu noktada iki alt kategoriden söz edilebilir. Bunlardan ilki Suriyeli öğrencilerin gösterdikleri akademik ve/veya bilimsel başarılarıdır. Liselere geçiş sınavında derece yapan öğrenciler veya bilimsel bir projede yer alan öğrencilere ilişkin haberler bu bağlamda ele alınabilir. Bunun yanı sıra Suriyelilere veya Türk toplumuna dönük yardım faaliyetlerine katılan öğrencilere ilişkin haberler de dikkat çekmektedir.

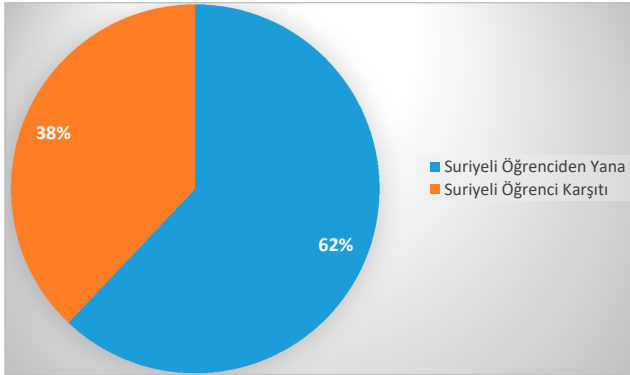
Grafik 8. Suriyeli Öğrencinin Başarısı

Medya içeriklerinin analizinde kullanılan temel parametrelerden birisi de haberlerin olumlu veya olumsuz olarak kategorilendirilmesidir. Bu noktada Suriyeli öğrenci temalı haberlerin büyük bir ağırlıkta pozitif yönlü olduğu tespit edilmiştir. Haber içeriklerinin %66'sı pozitif yönlü, %29'u negatif yönlü ve %5'i nötr olarak tespit edilmiştir. Nötr haberler genel olarak kamu otoritelerinin yapmış oldukları açıklamaların haberleştirilmesiyle dayanmaktadır.

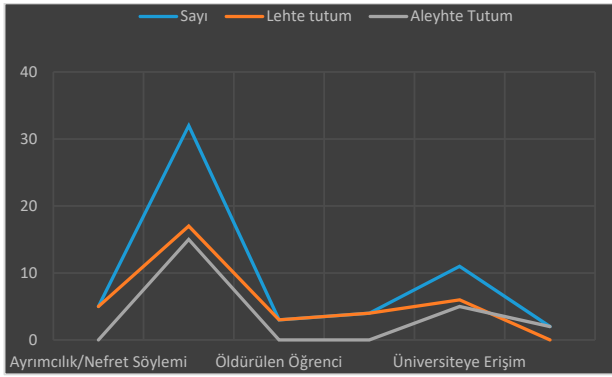
Grafik 9. Suriyeli Öğrenci Temalı Haberlerin Yönü

Yukarıdaki grafikte de görüldüğü gibi Suriyeli öğrenci temalı haberlerin %29'u negatif yönlüdür. Ancak ifade edilen negatiflik peşinen Suriyeli öğrenci karşıtlığı anlamına gelmemektedir. Negatif yönlü haberler söz konusu olduğunda, her ne kadar haberin dili negatif olsa da bazı haberler, Suriyeli öğrencilerin lehinde bir tutum benimsemektedir.

Grafik 10. Negatif Yönlü Haberlerde Medyanın Tutumu

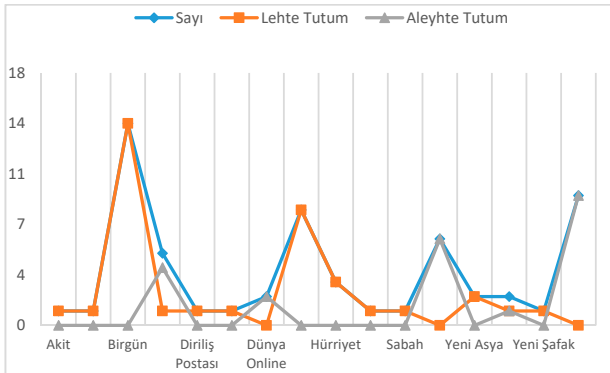
Grafikte de görüldüğü üzere negatif yönlü haberlerin %62 gibi yüksek bir oranı Suriyeli öğrenciden yana tutum benimsemektedir. Bu noktada bir eksikliği, bir sorunu dile getiren ve negatif bir dil kullanan haberlerin büyük çoğunluğunun, esasen yine Suriyeli öğrencinin lehine olacak şekilde bu eksikliği veya sorunu dile getirdiği ifade edilebilir.

Grafik 11. Negatif Yönlü Haberlerde Medyanın Tutumu-2

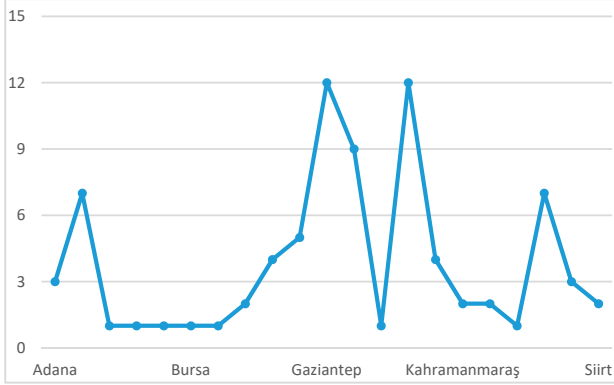
Bu durumun haber kategorileri üzerinden analizi konuyu daha anlaşılır hale getirecektir. Grafikte de görüldüğü gibi ayrımcılık/nefret söylemi, öldürülen ve/veya şiddete uğrayan Suriyeli öğrencilere ilişkin haberlerde medya kuruluşları %100 oranında Suriyeli öğrenciden yana tavır belirlemekte ve negatif bir gelişmeyi Suriyeli öğrencinin lehine olacak şekilde ele almaktadır. Suriyeli öğrencilere yapılan yardımlara ilişkin haberlerde ise eğer medya kuruluşu negatif bir dil kurmuşsa, Suriyeli öğrenci karşıtlığı %100'e ulaşmaktadır. Okullaşma ve üniversiteye erişim kategorilerinde ise oranlar birbirine yaklaşmaktadır. Bu noktada Suriyelilerin okula/üniversiteye erişimde sorunlar yaşadığını ifade eden haberler ile Suriyeli öğrencilerin okula/üniversiteye erişimini eleştiren haberler dikkat çekmektedir.

Yukarıda ifade edilen durum medya kuruluşu bazlı olarak da ele alınabilir. Aşağıdaki grafikte de görüldüğü gibi negatif bir içeriği haberleştiren ancak bunu yaparken Suriyeli öğrenciden yana tavır belirleyen medya kuruluşları olarak Birgün, Evrensel, Hürriyet ve Sabah gazeteleri dikkat çekmektedir. Ters şekilde, negatif bir konunun haberleştirilmesinde Suriyeli öğrencinin aleyhinde tutum alan medya kuruluşları olarak Cumhuriyet, Sözcü ve Yeniçağ gazeteleri dikkat çekmektedir.

Grafik 12. Negatif Yönlü Haberlerde Medyanın Tutumu-3

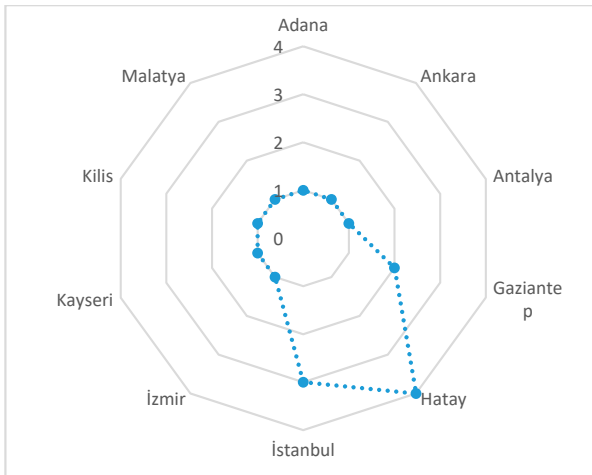
Suriyeli öğrencilere ilişkin haberlerin analizinde anlamlı veri sağlayabileceği değerlendirilen kategorilerden birisi de haberlerin illere göre dağılımıdır. Bu noktada Suriyeli öğrenci temalı haberlerin, Suriyeli nüfusunun yoğun olarak yer aldığı illerle uyum gösterdiği görülmektedir.

Grafik 13. Suriyeli Öğrenci Temalı Haberlerde Öne Çıkan İller

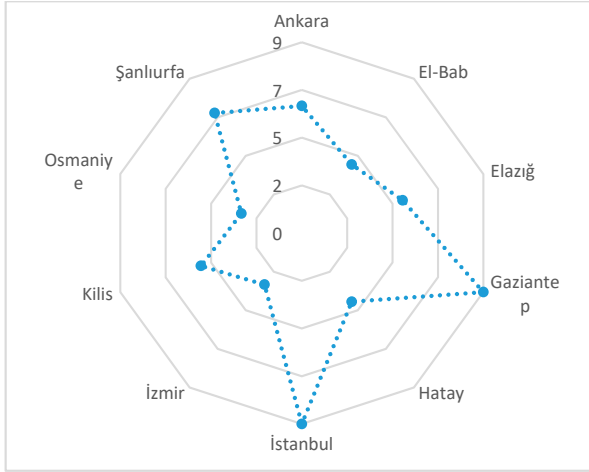
Suriyelilerin yoğun olarak yer aldığı İstanbul ve Gaziantep en fazla haber konusu olan iller olarak dikkat çekmektedir. Bunun yanı sıra Ankara, Kilis, İzmir gibi şehirler de yine dikkat çekicidir. Ayrıca Türkiye'nin Suriye'nin kuzeyinde gerçekleştirdiği hareket bölgelerinden de haberlerde Azez ve El-Bab öne çıkmaktadır. Herhangi bir şehir belirtilmeyen haberler ise daha ziyade okullaşma gibi konularda yaşanan gelişmelere dönük haberlerdir.

Suriyeli öğrenci temalı haberlere kaynaklık eden şehirler pozitif ve negatif yönlü haberler ekseninde ele alındığında ise negatif yönlü haberlerde İstanbul, Hatay ve Gaziantep'in öne çıktığı görülmektedir.

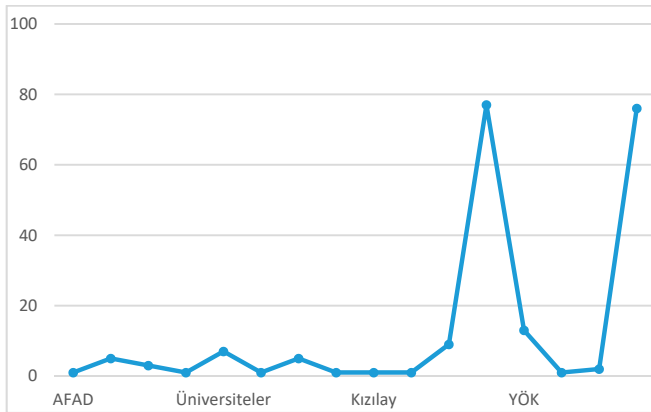
Grafik 14. İllere Göre Negatif Yönlü Haberler

Pozitif yönlü haberlerde ise yine İstanbul ve Gaziantep'in öne çıktığı görülmektedir. Farklı olarak Şanlıurfa ve Kilis illeri de bu bağlamda öne çıkmaktadır. Ayrıca El-Bab bölgesinden gelen pozitif yönlü haberler de anlamlı görünmektedir.

Grafik 15. İllere Göre Pozitif Yönlü Haberler

Türk yazılı basınında Suriyeli öğrenci imajının tespitine dönük yapılan araştırmada ele alınacak son kategori söz konusu haberler içeriklerinde atıf yapılan kamu kurum ve kuruluşlarıdır. Aşağıdaki grafikte de görüleceği üzere en yoğun atıf yapılan kamu kuruluşları olarak Milli Eğitim Bakanlığı, YÖK ve Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB) dikkat çekmektedir. Söz konusu kamu kuruluşlarından Milli Eğitim Bakanlığı'na okullaşma kategorisindeki haberlerde atıf yapılırken, üniversiteye erişim kategorisinde ise YÖK ve YTB öne çıkmaktadır. Ayrıca herhangi bir atıf bulunmayan haberlerin oranı da, grafikte de görüleceği üzere oldukça yüksektir. Bu durum kamuoyunun doğru bilgilendirilmesi noktasında bir handikap olarak görülebilir.

Grafik 16. Suriyeli Öğrenci Temalı Haberlerde Atıf Yapılan Resmi Kurumlar

Sonuç

Son yıllarda birçok ülkenin ana gündem maddelerinden birisi olan göç ve göçmenlik, bölgesinde yaşanan iç çatışmalar neticesinde Türkiye'nin de önemli bir gündem maddesi haline gelmiş ve medya kuruluşları da bu bağlamda göç ve göçmenliği birçok farklı açıdan gündemlerine taşımaya başlamışlardır. Türkiye, geçici koruma statüsü verdiği Suriyelilere başta eğitim ve sağlık konularında olmak üzere çeşitli destekler sağlamaktadır. Sağlanan bu destekler toplumda çeşitli tartışmalara yol açmakta, medya kuruluşları da ideolojik eğilimleri ve editöryal politikaları çerçevesinde bu tartışmalara katılmaktadır. Son yıllarda bu tartışma alanlarından birisi de Suriyeli öğrenciler olmuştur. Toplumda oluşan Suriyelilerin sınıvsız üniversite eğitimi aldıkları veya Suriyeli öğrencilerin okullardaki eğitim kalitesini aşağı çektiği gibi iddialar medya organlarında yer almakta ve toplumdaki tartışmaların boyutunu yukarı çekmektedir. Bu çalışma, bu noktada, yazılı basın özelinde, medyanın nasıl bir Suriyeli öğrenci fotoğrafı ortaya koyduğunu tespit etme amacı taşımış ve bu doğrultuda 2018-2022 yılları arasını referans alarak, yazılı basındaki Suriyeli öğrenci anahtar kelimesini içeren 200 adet haberi içerik analizi yöntemi ile değerlendirmiştir.

Araştırmanın incelediği dönemde, Suriyeli öğrenci temalı haberlerin düz bir eğride ilerlemediği görülmüştür. Çeşitli dönemlerde yoğunlaşan haberler, özellikle 2020 yılında COVID-19 salgınının başlaması ile birlikte düşüş trendine girmiştir. Bunun yanı sıra, kamuoyunda "Suriyeliler" konusunun yoğunlaştığı dönemler ile Suriyeli öğrenci temalı haberlerin yoğunluğu arasında bir paralellik olduğu gözlemlenmiştir. Eğitim-öğretim dönemlerinin başladığı ve sona erdiği dönemlerde de söz konusu haber içerikleri yoğunlaşmaktadır.

Ulusal düzeyde yayın yapan gazetelerin incelendiği çalışmada, Suriyeli öğrenci temasına en çok ilgi gösteren beş yayın organı olarak Hürriyet, Birgün, Milliyet, Akit, Yeniçağ gazeteleri öne çıkmaktadır. Bunun yanı sıra ulusal düzeyde yayın yapan tüm gazetelerde Suriyeli öğrenci temalı haber içeriğine rastlandığı söylenebilir. Ayrıca, gazetelerin siyasi eğilimleri dikkate alındığında, siyasi yelpazenin tamamının bu konuya ilgi gösterdiği söylenebilir.

Araştırmanın ulaştığı anlamlı sonuçlardan bir tanesi de gazetelerin Suriyeli öğrenci temaları algılama ve sunma biçimlerine ilişkindir. Eğitim konusunun konusu olan öğrenciler, gazetelerin eğitim sayfasında nadiren ele alınmıştır. Suriyeli öğrencilere ilişkin haberler daha ziyade iç siyasetin ve güncel gelişmelerin ekseninde sunulmuştur. Gazeteler tarafından verilen sayfa isimleri göz önüne alındığında Suriyeli öğrencilere ilişkin haberler, Gündem, Güncel, Haber gibi kategorilerde sunulmuştur. Ayrıca Suriyeli öğrencilere ilişkin köşe yazısı sayısının da azımsanamayacak düzeyde olduğu görülmektedir. Gündem belirleme kuramı ekseninde değerlendirildiğinde, medyanın, Suriyeli öğrencileri eğitimin değil güncel gelişmelerin nesnesi olarak algıladığı söylenebilir. Yine gündem belirleme

kuramı çerçevesinde, medyanın en önemli gördüğü gelişmeleri manşetten ve/veya ön sayfadan verdiği düşünüldüğünde ve Suriyeli öğrenci temalı haber içeriklerinin çok nadiren manşetten verildiği göz önüne alındığında, medyanın Suriyeli öğrencileri toplumun ana gündem maddelerinden birisi olarak görmediği sonucuna varılabilir.

Araştırma kapsamında Suriyeli öğrenci temalı haberlerin analizinde dört ana kategori belirlenmiştir. Bunlar medyadaki yoğunluk oranlarına göre sırasıyla Türkiye'nin Suriyeli öğrencilere yatırımları, Suriyeli öğrencilere yönelik faaliyetler, Suriyeli öğrencinin mağduriyeti ve Suriyeli öğrencinin başarıları kategorileridir. Araştırmanın bu bağlamda ulaştığı en önemli sonuç, medyanın Suriyeli öğrencilere ilişkin tartışmaları en yoğun şekilde Türkiye'nin Suriyeli öğrencilere yönelik yatırımları ekseninde ele aldığıdır. Bu tartışmalar Suriyelilerin okullaşması ve üniversiteye erişimi noktasında yoğunlaşmaktadır. Bu noktada üç ana eğilimden bahsetmek mümkündür. Bunlardan ilki Türkiye'nin oldukça yüksek sayıda Suriyelinin okula erişimini sağlayarak büyük bir başarı hikâyesi ortaya koyduğunu ifade eden haberlerdir. İkinci eğilim ise Türkiye'nin çok fazla Suriyeliye okullarını açarak sosyal ve ekonomik problemlere yol açtığını iddia eden ve buradan bir iktidar eleştirisi devşiren haberler olarak ifade edilebilir. Son olarak, yine bir iktidar eleştirisi olarak, Suriyeli birçok çocuğun okula erişemediğini iddia eden haberlerden söz etmek mümkündür. Üniversiteye erişim söz konusu olduğunda ise bunlara ek olarak Suriyelilerin Türk üniversitelerine sınavsız girdiğini iddia eden haberler ile Suriyelilerin üniversiteye giriş sürecini ortaya koymaya çalışan haberlerin varlığı göze çarpmaktadır.

Suriyeli öğrencilere yönelik sosyal ve kültürel faaliyetler de medyanın yoğun olarak ele aldığı temalardan birisidir. Bunun yanı sıra insan hikâyeleri, -mağduriyet ve başarı eksenli olarak- göze çarpmaktadır. Medya kuruluşları, mağduriyet veya başarı söz konusu olduğunda, bu durumu ilgili kişinin bireysel hikâyesi üzerinden vermeyi tercih etmektedir. Ayrıca, Suriyeli bir öğrenci herhangi bir asayiş olayına karıştığında, bu durumu asayiş eksenli değil, ilgili kişinin öğrenci kimliğini öne çıkararak sunmaktadır. Bunun yanı sıra sınavlarda başarı gösteren veya bilimsel bir çalışmada yer alan Suriyeli öğrenciler de başarı hikâyesi şeklinde sunulmaktadır.

Araştırma kapsamında Suriyeli öğrenci temalı haberlerin %66'sı gibi yüksek bir oranının pozitif yönlü olduğu görülmüştür. %29 oranındaki negatif yönlü haberlerde ise ilginç bir durumun varlığı göze çarpmaktadır. Negatif yönlü haber içeriklerinin %62 gibi yüksek bir oranı, Suriyeli öğrenciden yana tavır belirleyen haber içerikleridir. Bu noktada, bir eksikliği, bir sorunu dile getiren ve negatif bir dil kullanan haberlerin büyük çoğunluğunun, esasen yine Suriyeli öğrencinin lehine olacak şekilde bu eksikliği veya sorunu dile getirdiği ifade edilebilir. Haber içeriğinin negatif olduğu ve aynı zamanda Suriyeli öğrenci karşıtı tutumun gözlemlendiği haber içerikleri daha çok okullaşma, üniversiteye erişim ve yardım kategorilerinde olduğu gözlemlenmiştir. Negatif bir içeriği haberleştiren ancak bunu yaparken Suriyeli öğrenciden yana tavır belirleyen medya kuruluşları olarak

Hürriyet, Sabah, Birgün, Evrensel gazeteleri dikkat çekmektedir. Tersi şekilde, negatif bir konunun haberleştirilmesinde Suriyeli öğrencinin aleyhinde tutum alan medya kuruluşları olarak Cumhuriyet, Sözcü ve Yeniçağ gazeteleri dikkat çekmektedir.

Suriyelilerin yoğun olarak yaşadığı İstanbul ve Gaziantep'in Suriyeli öğrenci temalı haberlerde öne çıktığı görülmüştür. Bunun yanı sıra Ankara, Kilis, İzmir gibi şehirler de yine dikkat çekicidir. Ayrıca Türkiye'nin Suriye'nin kuzeyinde gerçekleştirdiği hareket bölgelerinden de haberlerde Azez ve El-Bab öne çıkmıştır. Suriyeli öğrenci temalı haberlere kaynaklık eden şehirler pozitif ve negatif yönlü haberler ekseninde ele alındığında ise negatif yönlü haberlerde İstanbul, Hatay ve Gaziantep'in öne çıktığı görülmektedir. Pozitif yönlü haberlerde ise yine İstanbul ve Gaziantep'in öne çıktığı görülmektedir. Farklı olarak Şanlıurfa ve Kilis illeri de bu bağlamda öne çıkmaktadır. Ayrıca El-Bab bölgesinden gelen pozitif yönlü haberler de anlamlı görünmektedir. Son olarak, araştırma kapsamında en fazla atıf yapılan resmi kurumların Milli Eğitim Bakanlığı, YÖK ve Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı olduğu ifade edilebilir.

Gündem belirleme kuramı, medyanın öne çıkardığı konuların kamuoyunda da öne çıkacağını ve haber içeriğini tüketen kitlenin bu içerikleri kendi yaşamlarında da önemli olarak değerlendireceği iddiasıyla ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda, Türk yazılı basınının Suriyeli öğrencileri okullaşma ve üniversiteye erişim noktasında öne çıkardığını ve haber içeriklerinin sunumunda ideolojik eğilimlerin ve editöryal politikaların belirleyici olduğu iddia edilebilir. Ayrıca genel eğilimin bu konuyu pozitif bir dille ifade etmek olduğunu söylemek mümkündür. Türk toplumunda yapılacak saha çalışmaları ile tespiti mümkün olan Türk toplumundaki Suriyeli öğrenci algısı ile medyanın bu konuyu sunma biçimi arasında yapılacak karşılaştırmalar ise gündem belirleme kuramının etkililiğini test etme imkanı sunacaktır.

Extended Abstract

The aim of this study is to reveal how the image of Syrian students is represented in Türkiye's print media, within the framework of agenda setting theory. With the developments in communication technologies, the media has increased its influence in determining the agenda of societies. Therefore, the frequency and way any issue is covered by the media has a strong power to influence society's perception of that issue. Agenda setting theory, which is a part of impact research that aims to reveal how the media affects societies and individuals, argues that the media determines what societies will think and, moreover, how they will think.

After the civil war that started in Syria in 2011, one of the important agenda items in Türkiye became migration and immigrants. Following internal conflicts, a mass migration to Türkiye began. Over the past ten years, one of the main agenda items of Türkiye's media has been Syrians. In the process, the participation of Syrians in the education

system has become a necessity, and this has led to the emergence of the Syrian students agenda in the Turkish media.

Within the framework stated above, this study aims to reveal how the Syrian student theme was handled in Türkiye's print media between 2018-2022. For this purpose, a total of 200 news items were identified and the news in question were analyzed using the content analysis method. Between the years mentioned, news about Syrian students followed a fluctuating course. With the emergence of the COVID-19 pandemic, media attention focused on this area, and there was an increase in the amount of news about Syrian students in parallel with the improvement in the pandemic conditions.

Although the theme of Syrian students is considered to be a subject of education, Syrian students are generally discussed as the subject of domestic politics in Türkiye's print media. Additionally, the theme of Syrian students rarely appeared in newspaper headlines. Based on this, within the framework of agenda setting theory, it can be concluded that the media does not see Syrian students as one of the main agenda items of the society.

Within the scope of the research, 200 news items with the theme of Syrian students are analyzed. As a result of this analysis, four main categories are identified. These are Türkiye's investments in Syrian students, activities for Syrian students, victimization of Syrian students and the success of Syrian students. One of the most important conclusions reached around these categories is that the media covers the discussions about Syrian students most intensely around Türkiye's investments in Syrian students. The two most important factors that determine the axis of these discussions are the schooling of Syrians and their access to university. Three important grounds for debate have been identified in the context of schooling and access to university. The first of these is that Türkiye has successfully integrated Syrians into the education system and a success story has emerged. Secondly, news claiming that Türkiye causes social and economic problems by admitting a large number of students to schools attracts attention. The third ground for discussion is the claims that Syrians have problems accessing schools and that various grievances have occurred. When it comes to access to school and university education, in addition to all these, the existence of news trying to reveal the university entrance process of Syrians with claims that Syrians enter universities without exams stands out.

Another way Syrian students are represented in the media is through human stories. The successes and grievances of Syrian students have been covered frequently. The most striking point at this point is that when Syrian students are involved in a public order incident as victims or perpetrators, this news are presented with the theme of Syrian students, not as public order news. The rate of negative content in news about Syrian students is only 29%. However, there is an interesting situation in this news. Even though the news content is negative, the language of the news determines an attitude in favor of

the Syrian student in 62% of this news. At this point, it can be stated that the majority of the news that expresses a deficiency or a problem and uses negative language essentially express this deficiency or problem in favor of the Syrian student. It was observed that the news content, which was negative and showed an anti-Syrian student attitude, was mostly in the categories of schooling, access to university and aid.

Istanbul and Gaziantep, the cities where Syrians live densely in Türkiye, also stand out in Syrian student-themed news. In addition, cities such as Ankara, Kilis and Izmir are also noteworthy. In addition, Azaz and Al-Bab came to the fore in the news from Türkiye's operation areas in the north of Syria. The official institutions most cited in the news examined within the scope of the research are the Ministry of National Education, Council of Higher Education and The Presidency for Turks Abroad and Related Communities.

Orcid

muratkaraman <https://orcid.org/0000-0001-8982-9461>

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışma herhangi bir destek almamıştır. Teşekkür edilecek herhangi bir kurum veya kişi bulunmamaktadır.

Çıkar Çatışması Beyanı: Çalışma esnasında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynakça

- Atabek, N. (1998). Gündem Belirleme Yaklaşımı. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 7, 155-174.
- Barelson, B. (1952). *Content Analysis in Communication Research*. Illinois, The Free Press. <https://doi.org/10.1177/000271625228300135>
- Dearing, J. W. & Rogers E. M. (1996). *Agenda Setting*. Londra, Sage Publications. <https://doi.org/10.4135/9781452243283>
- Demir, Y. & Ayhan, B. (2020). Sosyal Medyanın Gündem Belirleyicileri: Twitter'da Gündem Belirleme Süreci Üzerine Bir Sosyal Ağ Analizi. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 2020(51), 1-19.
- Duygu, H. H. (2023). Kahramanmaraş Depremlerinin Ana Haber Bültenlerinde Gündem Belirleme Kuramı Bağlamında İncelenmesi: Atv-Fox Tv Örneği. *İletişim ve Toplum Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 249-263.
- Güngör, A. (2021). Gündem Belirleme Kuramı Bağlamında Sosyal Medya ile Siyaset Gündeminin Karşılaştırmalı Analizi. *İNİF E- Dergi*, 6(2), 75-91.
- Kılıç, S. (2020). Gündem Belirleme Kuramı Bağlamında Twitter ve İnternet Gazetelerinin Karşılaştırılması: Hürriyet ve Milliyet Gazeteleri Örneği. *Selçuk İletişim*, 13(1), 91-129.
- Koçyiğit, İ. (2023). Yazılı Basın Gündeminin Oluşmasında Siyasi Liderlerin Twitter Paylaşımları: Hürriyet, Sözcü, Yenişafak Gazeteleri Örneği. *İletişim ve Toplum Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 1-18. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7785006>
- Kütükoğlu, E. (2021). Afet Gazeteciliğine Gündem Belirleme Kuramı ve İzmir Depremi Haberlerinden Bakış. *MEDIAJ*, 4(2), 211-233. <https://doi.org/10.33464/mediaj.994871>
- McCombs M. (2005) A Look at Agenda-setting: Past, Present and Future. *Journalism Studies*, 6:(4), 543-557. <https://doi.org/10.1080/14616700500250438>
- McCombs, M.E. & Shaw, D.L. (1972). The Agenda-setting Function of Mass Media. *Public Opinion Quarterly*, 36, 176-187.
- Roberts, M. & Wanta, W. & Dzwo, T.-H. (Dustin). (2002). Agenda Setting and Issue Salience *Online. Communication Research*, 29(4), 452-465. <https://doi.org/10.1177/0093650202029004004>
- Takeshita, T. (2005). Current Critical Problems in Agenda-Setting Research. *International Journal of Public Opinion Research*, 18(3), 275-296. <https://doi.org/10.1093/ijpor/edh104>
- Terkan, B. (2007). Basın ve Siyaset İlişkisinin Gündem Belirleme Modeli Çerçevesinde Bir Analizi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (17), 561-584.
- Ün, H. (2016). Gündem Belirleme Yaklaşımının Sinemada Yansıması: Çılgın Şehirler Filmi Üzerine Bir İnceleme. *Atatürk İletişim Dergisi*, (11), 5-34.
- Vatandaş, S. (2020). Covid-19 Pandemisi ve Gündem Belirleme İşlevi Açısından Gazete Manşetleri. *Sosyal Bilimler Metinleri*, 2020(1), 61-78.
- Wanta, W. & Alkazemi, M. F. (2017). *Agenda-Setting: History and Research Tradition*, ed. Patrick Rössler, içinde, *The International Encyclopedia of Media Effects*, John Wiley & Sons Inc.
- Yüksel, E. (2007). “Kamuoyu Oluşturma” ve “Gündem Belirleme” Kavramları Nerede Kesişmekte, Nerede Ayrılmaktadır?, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 571-586.

Turkish Journal of Diaspora Studies

ISSN: 2717-7408 (Print) e-ISSN: 2757-9247 (Online)
Journal homepage: tjds.org.tr

Almanya'nın İslam Politikası: Alman İslam Konferansına Dair Bir İnceleme

Ömer Faruk Altıntaş

To cite this article: Ömer Faruk Altıntaş (2024) Almanya'nın İslam Politikası: Alman İslam Konferansına Dair Bir İnceleme, Turkish Journal of Diaspora Studies, 4(1), 67-99, DOI: 10.52241/TJDS.2024.0071

To link to this article: <https://doi.org/10.52241/TJDS.2024.0071>

Submission Date: December 19, 2024 **Acceptance Date:** March 14, 2024

Article Type: Review Article

2024 Ömer Faruk Altıntaş. Published with license by
Migration Research Foundation

Published online: March 31, 2024

Submit your article to this journal [↗](http://tjds.org.tr)

Full Terms & Conditions of access and use can be found at
tjds.org.tr

Almanya'nın İslam Politikası: Alman İslam Konferansına Dair Bir İnceleme

Ömer Faruk Altıntaş

Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara Üniversitesi, Ankara, Türkiye

Özet

Almanya'da önemli oranda Müslüman nüfus yaşamakta ve sayıları da yıllar geçtikçe artmaktadır. Söz konusu Müslümanların çoğunluğunu 1961 yılında imzalanan iş gücü antlaşması çerçevesinde Türkiye'den Almanya'ya çalışmaya gidenler ve onların nesilleri oluşturmaktadır. Son on yılda buna Suriye iç savaşı neticesinde Almanya'ya göç eden kalabalık bir nüfus eklenmiştir. Almanya'daki Müslümanlar geçen altmış yıl içerisinde din, kültür ve kimliklerini muhafaza etmek için kurumsallaşmış ve toplumda görünürlük ve etkinlikleri artmıştır. Özellikle 2000'li yıllardan itibaren küresel düzeyde İslam ve Müslümanlar bağlamında yaşanan gelişmeler sonrasında Almanya da ülkede yaşayan Müslüman nüfus ile ilgili politikalar geliştirmeye başlamıştır. Önceleri göçmenler ya da yabancıların ülkeye uyumu ile başlayan tartışmalar, sonraları entegrasyon, asimilasyon, radikalleşmenin önlenmesi gibi öncelikli olumsuz çağrışımları olan başlıklar ile devam etmiştir. Bu konular esasen Almanya'da İslam politikasının da öncelikli gündemidir. Bu makalede Almanya'nın İslam Politikası, bunun kurumsal yansıması olan Alman İslam Konferansı üzerinden betimleyici yöntemle ele alınmakta; işlenen konular, yaptırılan araştırmalar, tavsiyeler, ortaya çıkan uygulama ve projeler incelenmektedir. Konferansın en geniş kesimini Türk kökenli toplumun oluşturduğu Almanya'daki Müslümanlar üzerindeki etkileri üzerinde durularak, işleyişindeki sorunlara rağmen uzun vadeli fırsatlar sunan bir platform olduğu değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler

Alman İslam Politikası,
Alman İslam Konferansı,
Türk Diasporası,
Müslüman Organizasyonlar

İLETİŞİM Ömer Faruk Altıntaş ofaltintas@gmail.com

Başvuru: 19 Aralık 2024; Revizyon: 7 Şubat 2024; Kabul: 14 Mart 2024; Makale Tipi: İnceleme Makalesi

Germany's Islam Policy: An Analysis of the German Islamic Conference

Ömer Faruk Altıntaş

Institute of Social Sciences, Ankara University, Ankara, Türkiye

Abstract

There is a significant Muslim population living in Germany and their numbers are increasing year by year. The majority of these Muslims are composed of those who went to Germany from Turkey to work within the framework of the labor agreement signed in 1961 and their descendants. In the last decade, a significant amount of people who migrated to Germany as a result of the Syrian civil war have been added to this total. Over the past sixty years, Muslims in Germany have become institutionalized in order to preserve their religion, culture and identity, and because of this their visibility and effectiveness in society has increased. Especially after the developments in the context of Islam and Muslims on the global level since the 2000s, Germany has started to develop policies regarding the Muslim population living in the country. The discussions, which initially started with the integration of immigrants or foreigners into the country, later continued with topics such as integration, assimilation and prevention of radicalization, which have primarily negative connotations. In fact, these issues are also the primary agenda of Islam policy in Germany. In this article, Germany's Islam Policy is examined descriptively through its institutional reflection, the German Islam Conference; the topics covered, the research commissioned, the recommendations, the practices and projects that emerged are analyzed. The effects of the conference on Muslims in Germany, the largest segment of which is composed of the Turkish-origin community, are emphasized, and it is evaluated as a platform that offers long-term opportunities despite the problems in its functioning.

Keywords

German Islamic Policy,
German Islamic Conference,
Turkish Diaspora,
Muslim Organizations

CONTACT Ömer Faruk Altıntaş ofaltintas@gmail.com

Received: December 19, 2024; Revision: February 7, 2024; Accepted: March 14, 2024; Article Type: Review Article

Giriş

Almanya ve Müslümanlar arasındaki ilişki tarihi çok eskilere gitmekle beraber Türkiye ve diğer bazı Müslüman ülkelerden misafir işçi kabul etmesi ile daha da gelişmiştir. Geçen süre zarfında gerek Müslümanlar gerekse çoğunluk toplum açısından önemli gelişmeler yaşanmış, üçüncü ve dördüncü nesle ulaşan göçmenlerin toplumdaki konumları farklılaşmış, dini mensubiyetlerin gerektirdiği toplumsal ve dini talepler hem Müslümanları hem de Almanya'yı yeni meydan okumalar ile karşı karşıya bırakmıştır.

Sayıları sürekli artan, toplumun her alanında görünür ve etkin hale gelen bir Müslüman nüfus ile çoğunluk toplum arasındaki ilişkiler ve bunun nasıl bir toplumsal değişime yol açacağı, ne şekilde yönetilmesi gerektiği gibi temel meseleler ortaya çıkmaktadır. Bir de buna 1990'lı yıllardan itibaren Müslüman coğrafyalardaki savaşlar, 11 Eylül olayı, bunların Avrupa'daki yansımaları, ırkçı popülist söylemin Avrupa ve Almanya'da güç kazanmaya başlaması eklenmiştir. Bu süreçler yaşanırken Avrupa ve Almanya'da artık o toplumların birer parçası olmaya başlamış Müslümanlar varlıklarını idame ettirme ve geleceklerini inşa etme çabası içindedirler. Ortaya çıkan ihtiyaçlar ve toplumsal talepler, ilgili ülkelerin İslam ve Müslümanlarla ilgili uzun vadeli politikalar geliştirmelerini beraberinde getirmektedir.

Bu açıdan Almanya'nın da bir İslam politikasından¹ söz edilebilir ki 2005 yılından sonra kurulan hükümetlerin koalisyon sözleşmelerinde İslam ve Müslüman kavramlarının hangi bağlamlarda geçtiği, bakış açılarını göstermek açısından bilgiler sunmaktadır. 2005-2009 yılı sözleşmesinde İslam ve Müslümanlar entegrasyon ve uluslararası terörizm (Bundesregierung, 24), 2009-2013 yılı hükümeti koalisyon sözleşmesinde Alman İslam Konferansı'nın devam ettirilmesi, diyalog ve barış içinde yaşama, terör bağlamlarında (KAS, 2024), 2013-2017 koalisyon sözleşmesinde Müslüman derneklerin çoğulcu topluma katkısı, diyalog ve İslam konferansının devam ettirileceği vurgusu ile geçmektedir (Bundestag, 2024). 2018-2021 tarihli hükümetin koalisyon sözleşmesinde demokrasi-nin güçlendirilmesi ve radikalleşme ile mücadele, devlet ve dini cemaatler arasında diyalogun güçlendirilmesi, özellikle de Müslümanları entegrasyonu bağlamında geçerken (Bundestag, 2024), hâlihazırdaki hükümetin koalisyon sözleşmesinde Müslüman yaşamın özellikle gençlerin desteklenmesi, Müslümanlara ve kurumlarına yönelik artan tehditler bağlamında koruma ve önlemden, Müslüman düşmanlığı ile mücadeleden, dini cemaatlerin statüsü, imamların Almanya'da yetiştirilmesi, ekstremizm ile mücadele bağlamlarında geçmektedir (SPD, 2024) Alman İslam Konferansı'nı da şekillendiren bu yaklaşımlar Almanya'da yaşayan Müslümanları ve bunların çoğunluğunu teşkil eden Türk

¹ İslam bağlamında politika kavramından Federal Almanya siyaset yapıcılarının karar mekanizmalarının Almanya'dan İslam dini ve bu dine mensup insanlara yönelik oluşturduğu tedbirler, yapılar, formatlar ve hedefler bağlamındaki gelişmeler anlaşılmalıdır (Fülling, 2018, s. 5).

diasporasını² doğrudan ilgilendirdiğinden dikkatle izlenmesi önem arz etmektedir. Bu makalede³ Almanya'nın İslam politikasının kurumsal yansıması olarak değerlendirilebilecek Alman İslam Konferansı ile bu konferansın neticeleri, ürünleri ve etrafındaki gelişmeler ele alınacaktır.

Almanya'da İslam ve Müslümanlar

İkinci Dünya Savaşı'nın mağlubu Almanya'nın Marshall yardımları sonrası ekonomik atılımını sağlayacak insan kaynağını yurtdışında araması ile beraber, 1960 sonrası misafir işçi alımının çoğu başta Türkiye olmak üzere Müslüman ülkelerden olacaktır. Türkiye (1961), Fas (1963) Tunus (1965) ve eski Yugoslavya (1968) ile yapılan ikili anlaşmalar sonrası bu ülkelerden Almanya'ya misafir işçiler gelmiştir. 1973 yılında işçi alımının durdurulmasından sonra işçiler ailelerini de getirerek kalıcı olmaya başlamışlardır. Bunun yanı sıra siyasi ya da savaş gibi sebeplerden dolayı Almanya'ya Lübnan, İran, Afganistan, Bosna Hersek, Kosova'dan da göçler olmuş, Müslüman olan bu topluluklar da Almanya'da büyük ölçüde kalıcı olmuşlardır (Lemmen, 2000, s. 19). Savaş neticesi oluşan göçün son örneği ise Almanya'ya sığınan Suriyeli mültecilerdir. Suriye iç savaşının başladığı 2011 yılından bu yana Avrupa'ya bir milyonun üzerinde mülteci geldiği bunların yaklaşık 770 bin kadarının Almanya'da olduğu belirtilmektedir (Mediendienst-Integration, 2022). İlk misafir işçilerin gelmesinden bu yana altmış yıl geçmiş bulunmaktadır. Bu süreçte Sovyetlerin parçalanması, Avrupa Birliği'nin genişlemesi, 2001 yılı sonrası Müslüman ülkelerde olan hadiseler ve kitlesel göçler göz önünde alındığında Almanya'nın da İslam ve Müslümanlar ile ilişkileri çok yönlü gelişmeler göstermiş ve göstermeye devam etmektedir.

Almanya'da Müslümanlara İlişkin Veriler

Almanya Federal İstatistik Kurumu Haziran 2022 verilerine göre Almanya'da toplam nüfus 83 milyon 103 bin, bunların Alman vatandaşı olanları 71 milyon 469 bin, Alman vatandaşı olmayanların sayısı ise 11 milyon 634 bin civarındadır (Destatis, 2023). Alman İslam Konferansı'nın sunduğu verilere göre Almanya'da yaklaşık 5,5 milyon Müslüman yaşamaktadır. Bunların yaklaşık yarısı (3 milyondan biraz azı) Alman vatandaşlığına sahiptir. Müslümanların toplam nüfus içindeki payı % 6,6 civarındadır. Hristiyan

² Bir topluluğun ya da grubun diaspora olarak adlandırılması için gerekli şartlar konusunda üzerinde açıkça uzlaşılmış bir tanım bulunmamakla birlikte günümüz akademi literatüründe misafir işçilik gibi durumlarla geldikleri ülkelere aidiyet duyan, dil ve kimliklerini muhafazasını kendilerine dert edinen kalabalıklar da genişletilmiş anlamda bir tür diaspora tanımı içine alınmaktadır (Cohen, 2019). Doğrudan konumuz olmaması itibarıyla diaspora kavramı tartışmalarına girmeyerek bu çalışmamızda altmışlı yıllarda Almanya'ya işçi olarak göç etmiş olan, hali hazırda nüfusu yaklaşık üç milyona varan Almanya'daki Türk kökenli toplumu yurt dışındaki Türk diasporasının bir parçası olarak kabul etmekte ve Türk diasporası kavramını bu toplumu nitelemek için kullanmaktayız.

³ Bu makale Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığında (YTBB) 2020 yılında kabul edilen uzmanlık tezinin üretilmiştir.

kiliselerinin yaklaşık 40 milyon üyesinden sonra (toplam nüfusun % 47, 45'i) (FOWID, 2024), Müslümanlar önemli bir farkla Almanya'daki en büyük ikinci dini nüfus grubunu oluşturmaktadır. Almanya'daki Müslümanların %45'i Türk kökenlidir (yaklaşık 2,5 milyon). Almanya'da yaşayan toplam Müslüman sayısı içindeki oranları 2015 yılına kıyasla düşmüştür (%53). Türk kökenliler mutlak çoğunluğu oluşturmaya da hâlâ açık ara en büyük Müslüman kökenli grubu oluşturmaktadır. İkinci en büyük grup Arap kökenlidir (%27) ve Orta Doğu (özellikle Suriye) veya Kuzey Afrika'dan gelmektedir; bunları Güneydoğu Avrupa (%19) ve Orta Doğu'dan (%9), özellikle Afganistan ve İran'dan gelen Müslümanlar takip etmektedir (DIK, 2023). Yayınlanan bir araştırmaya göre göçün orta düzeyde devam etmesi halinde 2050 yılında Almanya'da Müslümanların sayısının 8.480.000 olacağı öngörülmektedir (Cooperman & Hackett, 2017). Alman İstatistik Kurumunun gelecek 2050 yılı nüfus tahminleri yaklaşık 75 ila 90 milyon arasındadır, buna göre Müslümanların toplam nüfus içindeki payı yüzde 10'u geçebilecektir (Destatis, 2021).

Müslümanlara Ait Dini Organizasyonlar⁴

Almanya'daki Müslümanların kurumsal yapılarına bakıldığında bunların hukuki anlamda çoğunlukla derneklerden (cami, eğitim, kültür) oluştuğu görülmektedir. Bahsedilen bu dernekler genel olarak federal veya Avrupa çapında faaliyet gösteren birliklere üyedirler. Bu birlikler de kendi aralarında çatı kuruluşlar şeklinde kurumsallaşmışlardır. Söz konusu yapıların çoğunlukla dilsel, etnik ve milli istikametlerde bir araya geldikleri gözlemlenmektedir. Almanya'da çoğunlukla Türk, Arap, Boşnak, Arnavut, İran, Afgan kökenlilerin bir arada oldukları camiler oluşmuştur (Lemmen, 2017, s. 316). Bu anlamda Almanya'da Müslümanların doğal bir şekilde ağırlıklı köken ülkeleriyle irtibatlı birer cemaat teşekkül ettikleri gözlemlenmektedir.

Almanya'da farklı etnik gruplardan Müslümanların içinde yer aldıkları ya da oluşturduğu: Almanya Müslümanları Koordinasyon Konseyi-KRM (2007), Almanya İslam Konseyi-IR (1986), Almanya Müslümanları Merkez Konseyi-ZMD (1987), Almanya Faslılar Merkez Konseyi-ZRMD (2008), Almanya Boşnaklar İslam Toplumu-IGBD (1994), Şii Cemaatler İslam Toplumu-IGS (2009), Almanya Ahmediyye Cemaati-AMJ gibi çatı kuruluşlar mevcuttur. Bunun dışında on altı eyaleti olan Almanya'da Müslümanlar eyalet düzeyinde de birlikler kurma yoluna gitmişlerdir. Bu kapsamda; Hessen İslam Dini Cemaati IRH (1997), Berlin İslam Federasyonu-IFB (1980), Şura Hamburg İslam Toplumu Konseyi (1999), Şura Aşağı Saksonya Müslümanları Eyalet Birliği (2002), Şura Schleswig Holstein (2000), Müslümanlar Eyalet Birliği Şura Rheinland-Pfalz (2013),

⁴ Organizasyon kavramı burada dernek, birlik gibi farklı türde kurulmuş tüzel kişilikleri içine alan üst bir kavram olarak kullanılmaktadır. Makale boyunca Almanya'da Müslümanların kurdukları hukuki yapılar bağlamına uygun olarak kurum, kuruluş, dernek, birlik vb. kavramlar ile nitelendirilmektedir.

Baden Württemberg İslam İnanç Toplumu gibi yapılar bulunmaktadır. (Integration, Medien-Dienst, 2021)

Almanya'da hâlihazırda çatı kuruluşları, cami cemiyetleri, farklı alanlardaki kurumsal yapıları ile Türk kökenli toplum, genel Müslüman toplumun da önde olan temsilcileri arasında yerini almış durumdadır. Alman İstatistik Kurumu 2022 Almanya'daki göçmen kökenliler verilerine göre Almanya'da Türk kökenli toplam 2 milyon 835 bin kişi, bunların içindeki Alman vatandaşları 1 milyon 536 bin, Türk vatandaşı olanların sayısı ise 1 milyon 299 bin olarak verilmektedir (Bundesamt, 2023). Bununla beraber yine Alman İstatistik Kurumu 2022 yılı verilerinde de kısmı bir düşüş ile Almanya'daki Türk vatandaşlarının sayısı 1.487.110 olarak verilmektedir (Statista, 2023). Aynı şekilde 2022 yılı Alman İstatistik Kurumu verilerine göre hem Türk hem de Alman vatandaşı olanların (çifte vatandaşlar) sayısı 290 bin olarak verilmekle beraber bu rakamın daha yüksek olabileceği de belirtilmektedir (Statista, 2023). Dolayısıyla Almanya'daki Türk kökenlilerinin sayısı net bir şekilde belirlenememektedir ki yukarıdaki veriler ışığında bu rakamın 3 milyon civarı olduğu belirtilebilir.

Almanya'daki Müslümanlar açısından Türk kökenliler özeline gelindiğinde farklı amaçlarla kurmuş oldukları çok sayıda dernek, birlik bulunmaktadır. Bunların en geniş kesimini dini hayatın idame ettirilmesi etrafında kurulmuş cami ve eğitim dernekleri oluşturmaktadır. Bunların içerisinde en geniş tabanlı dört çatı kuruluş konumuz açısından ön plana çıkmaktadır: Bunlar 1984 yılında kurulan hâlihazırda 960 civarında (Dİ-TİB, 2023) cami derneğinin bağlı olduğu Diyanet İşleri Türk İslam Birliği (DİTİB), geçmişi 1976 yılına kadar giden Almanya'da 304 cami derneğinin (IGMG, 2023) üye olduğu İslam Toplumu Milli Görüş (IGMG), 1973'e kurulan ve 300'e yakın cami ve kültür derneğinin (VIKZ, 2023) bağlı olduğu İslam Kültür Merkezleri Birliği (VIKZ) ve yine 1987 de kurulan Almanya'da 26 derneğin üye olduğu⁵ Avrupa Türk İslam Kültür Dernekleri Birliği'dir (ATİB). Dolayısıyla Almanya'daki Türk kökenli toplum, hâlihazırda faaliyet gösteren çatı kuruluşları, cami cemiyetleri ve farklı alanlardaki kurumsal yapıları ile Almanya'daki Müslüman toplumun en geniş kesimini oluşturmaktadır.

Müslümanlar Hakkında Gündem Olan Temel Konular

Almanya'da İslam ve Müslümanlar söz konusu olduğunda siyasi söylemde ve medyada ön plana çıkan bazı kavram ve konuları hatırlamak Alman İslam Konferansının incelendiği bu makalede yararlı olacaktır. 2000'li yılların başlarından itibaren Almanya'da göçmenlerin, özellikle de Müslümanların uymaları gereken öncü kültür [*Leitkultur*] kavramı ortaya çıkmıştır. Sonrasında kavramın daha yumuşatılmış hali denebilecek asimilasyon ve entegrasyon kavramı göçmenler, özelde Müslümanlar bağlamında siyaset ve medya dilinde ön

⁵ ATİB yetkililerine yazar tarafından e-posta yoluyla sorularak edinilen bilgidir.

planda olmuştur. Söylem uygulamaya da dönüşmüş 2005 yılında yürürlüğe giren Göç Yasası sonrasında göçmenlerin entegrasyonu, uygulanan entegrasyon kursları ile bir sistem olarak yerleşmeye başlanmıştır. Söz konusu gelişmeler öncü kültür tartışmalarının bir devamı olarak yaşanan topluma kültürel aidiyet söylemi entegrasyonun bir parçası olarak gösterilmeye başlanmıştır (Fülling, 2018, s. 51-52).

2010 yılında, dönemin Cumhurbaşkanı Christian Wulff'un "İslam Almanya'ya aittir" şeklindeki sözleri ile başlayan tartışma 2018 yılı mart ayında İçişleri Bakanı Horst Seehofer'in "İslam Almanya'ya ait değildir. Almanya Hristiyanlık kültürüyle yoğrulmuştur, İslam değil Müslümanlar Almanya'ya aittir" ifadesi (DW, 2018), yeni hükümetinin İçişleri Bakanı Nancy Faeser'in, "İslam elbette Almanya'ya aittir, (o) on yıllardır kültürel yaşamın bir parçasıdır" ifadeleri ile bu tartışmanın kapanmamış olduğu görülmektedir (DW, 2022). Almanya'da İslam ve Müslümanlar bağlamında öne çıkan konulardan birisi de Feriştâ Ludin davası (2000) olarak bilinen dava ile öğretmenlere başörtüsü yasağının günümüze kadar farklı mahkeme kararları ile sürekli gündemde olmasıdır. En güncel karar ise Berlin Eyaletinin Federal İş Mahkemesinin başörtüsü yasağına ilişkin kararına karşı itirazı üzerine Alman Anayasa Mahkemesinin, başörtüsü takmanın genel olarak yasaklanamayacağına yönelik kararıdır. (Karadağ, 2023) Almanya'da başörtüsü bağlamında iş başvuruları, çalışma ortamlarındaki ayrımcılıklar, mobbing ve yaşanan dışlama olaylarının bazen dava konusu olmaya devam ettiği görülmektedir. Kamuoyunda helal kesim davası olarak bilinen, dinî inancı kesim işleminin bayıltmadan yapılmasını gerektiriyorsa hayvanların bayıltılmadan da kesilebileceği yönündeki mahkeme kararı, karma yüzme derslerine katılım konusunda Müslüman kız çocuklarının yüzme dersinden muaf tutulması talebini reddettiği mahkeme kararı (Fülling, 2018, s. 82) gibi konular gündemde olmuştur.

Bir diğer konu 2012 yılında Köln'deki Eyalet Mahkemesi'nin sünnetin kişinin beden bütünlüğüne müdahale teşkil eden bir yaralama fiili olduğuna hükmetmesi ve sonrasındaki gelişmelerdir. Nitekim Müslüman ve Yahudi cemaatlerin bu karara din özgürlüklerinin sınırlandığı yönünde yüksek sesle itiraz etmeleri üzerine Federal Parlamento 12 Aralık 2012 tarihinde sünnet sırasında tıbbi koşulların sağlanması ve ebeveynlerin ameliyatın riskleri üzerine kapsamlı olarak bilgilendirilmesi gibi şartlarla sünnete izin veren bir yasayı çıkararak sünnetin yasal olarak önünü açmıştır. (Fülling, 2018, s. 83). Bu gelişmelere bakıldığında sünnet ve helal kesim gibi Müslüman ve Yahudilerin ortak konularında hakların daha kolay elde edilebildiği değerlendirilebilir. Almanya'da İslam ve Müslümanlar konusunda toplumsal tartışma ve bazen çatışmalara neden olan konulardan biri de camilerin görünür olmaları, minareleri ve özellikle de Köln'deki DİTİB Merkez Cami karşıtı Pro Köln gösterileri örneğinde olduğu gibi büyük olan cami inşaatlarıdır. (DİTİB, 2024) Almanya'da ilk nesillerin cami olarak kullandıkları mekânların yerine, yeni ve dışarıdan da cami mimarisinde yapılan ibadethanelerin son on yılda giderek artması sebebiyle, arsa temini, izin süreçlerinde yaşanan zorluklar, camilerin inşâ süreçleri yerelde tartışma konusu olmaktadır.

Almanya'da dini organizasyonların inançlarını yaşamak üzere dernekler [*religiösen Vereinen*] ya da dini cemaat [*Religionsgemeinschaft*] olarak örgütlenme hakkı dini örgütlenme özgürlüğü kapsamına girmektedir. (Muckel & Tillmanns, 2008, s. 250-51). Bununla beraber hukuki bir statü olarak dini cemaatlerin kamu tüzel kişiliği [*Körperschaft des öffentlichen Rechts*] statüsünü elde etmeleri dini cemaat ya da dernek olmalarından farklı bir durumdur. Bir dini cemaate kamu tüzel kişiliği tanınması devlet kurumları ile iş birliği alanlarında örneğin İslam din dersi verilmesi gibi hak ve yetkiler getirmesi nedeniyle temel konulardan biridir.

Alman İslam Konferansı'nın (DIK) Beş Dönemi

Avrupa'da 11 Eylül 2001 saldırıları sonrasında İslam ve Müslümanlara, siyaset ve toplumda giderek artan bir düzeyde, güvenlik eksenli bakılmaya başlandığı bilinmektedir. Almanya özelinde 2005 yılındaki seçimler ve hükümet değişimi sonrası Müslümanlar entegrasyon üst başlığı çerçevesinde yürütülen politikaların bir nesnesi olmaya başlamıştır. Bunun işaretlerinden birisi entegrasyon politikalarının federal hükümetin anahtar faaliyetlerinden birisi olarak tanımlanması (CDU, 2005, s. 137) ayrıca kurumsallaşma anlamında Federal Hükümete bağlı Göç, Mülteci ve Entegrasyon sorumlusunun görevlendirilmesi olmuştur (Fülling, 2018, s. 52). Söz konusu gelişmeler ana hatları ile değerlendirildiğinde federal politik söylemlerde oluşan İslam politikası hamlelerinin göç süreçleri ve göçmenlerin entegrasyonuna içkin olduğu değerlendirilebilir. Müslüman aktörler ile devletin sistematik bir ilişki içerisine girmeleri dönemin İçişleri Bakanı Wolfgang Schäuble tarafından 2006 yılında hayata geçirilen federal düzeydeki Alman İslam Konferansı (DIK)⁶ çerçevesinde olmuştur (Fülling, 2018, s. 55). DIK'ın kuruluş bildirgesine göre konferans kendisini Almanya'da yaşayan Müslümanlar ve Alman devleti arasında kurumsal bir diyalog platformu olarak ifade edilmekte amacı ise "Almanya'da bir arada yaşamın sorunlarının Almanya'da yaşayan Müslümanlar ile ortaklaşa ve diyalog içinde çözülmesi" arayışı olarak tanımlanmaktadır (Fülling, 2018, s. 76). DIK, Angela Merkel'in Şansölyeliğinde 2005-2009, 2009-2013, 2013-2017 ve 2018-2021 yıllarında kurulan hükümetlerde devam etmiştir. Genel seçimlerin tamamlanıp bir dahaki seçime kadar olan yasama döneminde devamına karar verilmesi sebebiyle hâlihazırda beşinci dönemindedir. Her bir dönemin yapılanma, içerik, katılımcılar ve öncelikler konularında değişiklikler olabilmektedir. 2021'deki seçim ve yeni hükümetin kurulması sonrası DIK'ın geleceğine ilişkin yeni Federal İçişleri Bakanı Nancy Faeser, Almanya'daki Müslümanlarla merkezi forum konumundaki İslam Konferansı'nı geliştirerek devam ettireceklerini açıklamış (BMI, 2022), beşinci dönem 07.12.2022 tarihinde yapılan resmi açılış toplantısı ile başlamıştır.

⁶ Almanca ismi ve kısaltması: Deutsche Islam Konferenz (DIK)

Almanya’da Müslümanlar – Alman Müslümanlar

2005 yılındaki genel seçimler sonrası Hristiyan Demokrat Birlik Partisi (CDU), Hristiyan Sosyal Birlik Partisi (CSU) ve Sosyal Demokrat Parti (SPD) tarafından kurulan hükümetin koalisyon sözleşmesine dayanarak dönemin İçişleri Bakanı Wolfgang Schäuble tarafından 27 Eylül 2006 tarihinde hayata geçirilen DIK’ın birinci dönemi (2006-2009) “Almanya’da Müslümanlar - Alman Müslümanlar” sloganı ile başlatılmıştır. Uzun soluklu bir toplantılar platformu olarak görülebilecek konferansın katılımcıları devlet tarafından davet edilen katılımcılardan oluşmaktaydı. Konferans iki katmanlı olarak çalışmaktaydı. Nihai değerlendirmelerin yapıldığı ve konferansın kalbi olarak nitelenen bir Genel Kurul [*Plenum*], bunun altında da üç çalışma grubu ve bir yuvarlak masa çalışma grubundan oluşuyordu. Söz konusu genel kurulda 15’i devlet tarafından federal ve eyalet düzeyinde katılımcı, 15 Müslüman katılımcı ki bunların 5’i Müslüman kuruluşların temsilcileri 10 kişi ise organize olmamış bir kurumla irtibatı olmayan temsilcilerden oluşuyordu (DIK, 2006).

Bahsedilen üç çalışma grubunun ilki “Toplum Düzeni ve Değerler Konsensüsü” başlığını taşımaktaydı. Bu çalışma grubunun konularının merkezini Almanya’da hangi ve dünya görüşünde olursa olsun iyi bir şekilde yaşamaları, Federal Almanya Anayasası’nın temel düzeni oluşturmuyordu. Anayasal hakların korunması, demokrasideki seküler düzen prensibi, Müslümanların siyasi hayatta yer almaları, eğitimle ilgili temel konular, kadın ve erkek eşitliği gibi konular da bu çalışma grubunun tartıştığı alanlar içinde yer almaktaydı. Bu çalışma grubunun ortaya çıkardığı sonuçlardan biri 2009 yılında “Almanya’da Müslüman Yaşamı” (BAMF, 2009) başlığı taşıyan bir araştırmanın DIK tarafından yapılmış olmasıdır.

İkinci çalışma grubunun başlığı “Alman Anayasa Düzeninde Din Konusu” olarak belirlenmiştir. Bu çalışma grubunun konularını okullarda İslam din derslerinin başlatılması, Müslüman öğrencilerin okuldaki etkinliklere, karma yüzme dersleri, cinsiyet dersleri ya da okul gezilerine katılmalarında başarı nasıl sağlanır gibi konular tartışılmıştır. Ayrıca Müslümanların defin işlemleri gibi konuların Almanya kanunları ve düzenlemeleri açısından masaya yatırıldığı bu çalışma grubunda, İslam din derslerinin başlatılmasının hukuki zemini konulu bir raporun da hazırlanması bu çalışma grubunun çıktılarından birisi olduğu görülmektedir (DIK, 2008).

Üçüncü çalışma grubunun başlığı “Köprü Olarak Ekonomi ve Medya” idi. Çalışma grubunun konularını ekonomi ve medyanın Müslümanların entegrasyonu için hangi katkıları sağlayabileceği teşkil etmekteydi. Genç Müslümanların çoğunluk toplum karşısında eğitim, mesleki eğitim ve iş piyasası alanlarında dezavantajlı olmaları sebebi ile bu konu üzerinde durulduğu belirtilmektedir (DIK, 2009). Söz konusu çalışma grubunun diğer bir önemli konusu ise medya da İslam algısı olduğu, çalışma grubunun bu konuda haber-cilere tavsiyeler içeren bir rapor hazırladığı görülmektedir (DIK, 2009).

Konferansın dördüncü, en tartışmalı ve hassas olanı ise diğer gruplar gibi çalışma grubu şeklinde tesis edilmemiş, “Güvenlik ve İslamcılık Müzakere Yuvarlak Masası” olarak adlandırılmıştır. Müzakere yuvarlak masasında Müslümanlar ve güvenlik kurumlarının nasıl daha iyi iş birliği içinde olabileceklerinin tartışıldığı ifade edilmiştir. Yuvarlak masanın temel konusunu “Güven oluşturunca tedbirler” olarak isimlendirilen cami dernekleri ve güvenlik birimleri arasında iş birliğini öngören konsept teşkil etmekteydi. Masa görüşmeleri sonunda güvenlik güçleri ve Müslümanlar arasında federal düzeyde bir muhatap ağı oluşturma hedefi ile “Önlem İş birliği Clearingstelle” adı altında Göç ve Mülteci Bakanlığı bünyesinde muhatap bir büro oluşturulmuştur (DIK, 2009). Müslümanlar açısından sorunlu bir çalışma alanı olan bu konuda Federal Almanya İslam Konseyi’nin (IRD) masadan çıkan sonuçları paylaşmadığı sonuç raporunda belirtilmektedir (BMI, 2009, s. 30). Birinci dönemin 13 Mart 2008 tarihinde yapılan tüm katılımcıların yer aldığı genel kurul toplantısında tavsiyeler ortaya konulmuştur. Bu anlamda; Müslümanların Federal Almanya Anayasası’nın toplum ve değer düzenine entegrasyonu, Almanya’daki kamu okullarında mezhebe dayalı İslam din derslerinin Almanca dilinde sunulmaya başlanması, cami inşası ve hizmetleri, medyada habercilik, şiddet yanlısı ve aşırı eğilimli “İslamcı” yapılanmalarla karşı ortak hareket edilmesi gibi maddelerin tavsiyeler içerisinde yer aldığı görülmektedir.

Birinci dönemin son genel kurul toplantısı sonucunda yapılan çalışmaların bir özeti, İçişleri Bakanı Wolfgang Schäuble’nin önsözü ile yayımlanmıştır (DIK, 2012). Buna göre “Toplumu Düzeni ve Değerler Konsensüsü” başlığı altındaki oturumlarda 2008 yılından sonraki süreçte ortaya çıkan neticeler, faaliyet tavsiyeleri, henüz cevap bulamamış sorular alt başlıkları olarak yer almaktadır. Başka inanç ya da dünya görüşü sahiplerine saygı, okulların hoşgörü ortamı olması, eğitimde Almancanın aynı zamanda çok dilliliğin önemi, eğitim müfredatında Müslüman ülkelerle ilgili bilgilerin genişletilmesi, Müslüman çocukların ailelerinin eğitimi daha fazla desteklemeleri konularında katılımcılar arasında ortak yaklaşımlar bulunmaktadır. Bunun yanı sıra İslam’ın okullarda, İslam din dersi ya da İslam bilgisi dersi olarak okutulması, İslami organizasyonların entegrasyon sorunu alanında nasıl bir iş birliği yapabilecekleri konusunda verilecek tavsiyeler bahsinde bir uzlaş sağlanamadığı raporda belirtilmektedir.

“Alman Anayasa Düzeninde Din Konusu” başlıklı oturumlarda ise özellikle Almanya’daki cari hukukun, Alman hukuk düzeni tarafında belirlendiği, İslami normların Almanya’da kullanılabilirliği hususunda ibadet gibi din özgürlüğü alanına giren özel alanlar dışında, kamu ve ceza hukuku gibi alanları kapsamayacağı, bunun dışında din görevlilerin yetiştirilmesi ve Almanya’daki yüksek okullarda İslam İlahiyatı bölümleri açılmasının önemi ve gerekliliği konularında bir uzlaş içinde olunduğu ifade edilmektedir. Aynı raporda okul hayatında Müslüman öğrenciler, ebeveyn ve aileler arasında pratik uygulamalarda başörtüsü veya diğer kıyafetler, karma yüzme dersine katılım, cinsellik dersine katılım, okul gezileri, dini bayramlarda izin, Ramazan ayı gibi potansiyel sorun alanları ile

ilgili okullar ve aileler yönelik önce konuyla ilgili hukuki durumu özetleyen sonrasında tavsiyeler metni de yer almaktadır.

“Köprü Olarak Ekonomi ve Medya” çalışma grubunda Almanya’da medya da İslam imajı üzerinde durulurken, buna yönelik konferans ve etkinlikler düzenlenmesi, Alman İslam Konferansı’na ilişkin bir liste oluşturulması ve bilgilendirme sağlanması, İslami organizasyonların dış ilişkiler çalışmalarının desteklenmesi buna yönelik eğitimler verilmesi, son olarak bu konudaki çalışma grubunun devamı üzerine uzlaşıldığı yer almaktadır. DIK’in 2006-2009 yıllarındaki çalışmaları anlatan bir rapor “Alman İslam Konferansı’nın Üç Yılı – 2006-2009 – Almanya’da Müslümanlar – Alman Müslümanlar” başlığı ile yayımlanmıştır (DIK, 2012).

Kurumlar Arası İş Birliği ve Entegrasyon Destekleri

Alman İslam Konferansı’nın (DIK) ikinci döneminde (2009-2013) önceki dönemdeki dört çalışma grubu kaldırılmıştır. Bunun yerine proje grupları adı altında konular belirlenmiş, burada iki ya da üç ayda bir yapılacak toplantılar ile yılda bir yapılacak genel kurul toplantısına hazırlık yapılması öngörülmüştür. Nitekim 17 Mayıs 2010 tarihinde yapılan ikinci dönem ilk genel kurulunda dönemin İçişleri Bakanı Thomas de Maiziere diyalogun devam ettirileceği, DIK’in amacının asimilasyon değil farklılıklardan sorunların ortaya çıkmasını engellemek olarak nitelemiştir. İkinci dönemin açılış konferansında bu dönemde ağırlık verilecek konular ilan edilmiştir. Bu toplantıda ayrıca birinci dönemin sonuçlarının uygulanmasına önem verileceği ifade edilmektedir. Katılımcı sayısı açısından bakıldığında ikinci dönemde bu sayısının artmış olduğu görülmektedir. Buna göre yeni dönemde 6 Müslüman kuruluş temsilcisi (IR, 2010)⁷, 11 bireysel Müslüman katılımcı, 17 devlet temsilcisi (Federal, Eyalet ve Belediyeler düzeyinde) toplantı katılımcısı olarak yer almaktadır (DIK, 2010).

İkinci dönem Alman İslam Konferansı’nın birinci konu başlığı dönemi İçişleri Bakanı Thomas de Maiziere’nin genel kurul toplantısında yaptığı konuşmada belirttiği üzere “Kurumsallaşmış İş birliği, Entegrasyonla ilgili Proje Çalışmalarının Desteklenmesi” adını taşımaktaydı. Bu başlık altında imamların ülke ve toplum bilgisi konusunda eğitimlerin geliştirilmesi modeli, İslam din dersleri alanında var olan modeller üzerinden fikir alışverişi ve federal düzeyde uygulanabilecek bir model geliştirilebilir mi ve Alman İslam Konferansı buna katkı sağlayabilir mi soruları, İslam ilahiyatı bölümlerinin kurulması konuları üzerinde müzakere edileceği belirtmektedir. İkinci konu başlığının “Ortak Değer

⁷ Almanya İslam Konseyi (IR) önemli bir üyesi olan İslam Toplumu Millî Görüş’e (IGMG) yönelik hukuki kovuşturmalar nedeniyle konferans süreçlerine ve toplantılara katılım sağlamasına izin vermeyen “pasif üyelik” teklifini reddederek (Islamrat, 2010), Almanya Müslümanları Merkez Konseyi de (ZMD) taleplerinin dikkate alınmamış olması ve İslam konferansının “hiçbir bağlayıcılığı olmayan bir tartışma kulübü” olduğu gerekçesiyle (ZMD, 2010) Alman İslam Konferansı’nın ikinci dönemine katılmamışlardır.

Olarak Cinsiyet Eşitliğinin Yaşanması” adını taşımakta olduğu açıklanarak, bu konu başlığı altında Müslüman bayanların topluma daha fazla katılımlarının cesaretlendirilmesi ve desteklenmesi, cinsiyet rollerini belirleyen faktörler üzerine araştırma yaptırılması, zorla evlendirme konusunda kamuoyunun dikkatine sunup kabul edilmezliğinin anlatma yollarının müzakere edilmesi hedeflendiğini belirtmekteydi.

Üçüncü temel konu başlığı ise “Ekstremizm, Radikalleşme ve Toplumdan Ayırışmanın Önlenmesi” adını taşımaktaydı. Bu başlık altında din olarak İslam ile “İslamcılık/Fundamentalizm/Ekstremizm” arasında sınırların açık hale getirilmesi, konferansın bu konuda katkı sağlaması, bunun Müslümanların kendileri için önemli olduğu, zira İslam’ın din olarak çoğunluk toplum tarafından kabulünü güçlendirmesi açısından gerekliliği, bu yolla Müslümanlara yönelik hoşgörünün artmasına da katkı sağlayacakları ifade edilmekteydi. Bu başlıkla ayrıca Müslümanlar arasında radikalleşme ve antisemitizm konusunda somut pratik önlem çalışmalarının, Müslümanlara yönelik yabancı düşmanlığı içeren davranışlarla da nasıl mücadele edileceğinin de konuşulmasını hedefledikleri ifade edilmekteydi (DIK, 2010). Bakanın konuşmasında üzerinde durduğu konulara bakıldığında bu dönemde geçmiş dönemin kararlarına uygulanmasına öncelik verileceği görülmektedir. Kurumlar arası iş birliği imkânlarının proje bazlı desteklenmesi, cinsiyet eşitliği konusu, radikalleşmenin engellenmesine yönelik konuların öne çıktığı tespit edilebilir. DIK’ın bu döneminin çıktılarından biri 2012 yılında Almanya’da Cemiyet Hayatı başlıklı önemli bir araştırma yaptırılmış olmasıdır (DIK, 2012).

Toplumsal Katılım, Sosyal Hizmetler ve Manevi Rehberlik

Alman İslam Konferansı’nın üçüncü döneminde (2014-2017) yeniden İçişleri Bakanlığı görevini üstlenen İçişleri Bakanı Thomas de Maiziére tarafından bazı yapısal değişikliklere gidilmiş, önceki dönemlerde yılda bir kez yapılan genel kurul [*Plenum*] yerini yılda iki kez toplanan yönlendirme kuruluna [*Lenkungsausschuss*] bırakmıştır. Yönlendirme kurullarının altında yılda dört kereye kadar toplanan çalışma komisyonlarının yer aldığı, bu komisyon toplantılarında ele alınan konuların yönlendirme kurulu toplantılarında sunumların yapıldığı, sonrasında üzerine konuşulduğu görülmektedir. Konferansın üçüncü döneminde en dikkati çeken hususlardan birisi önceki dönemlerde önemli tartışmalara sebep olan, bireysel Müslümanlar olarak katılımcıların konferansta yer almaması, bunun yerine on kadar Müslüman kuruluşun ve belli alanlarda uzman kişilerin katılımcı olmalarıdır.

Bu dönemde Bakanlık ve Müslüman kuruluşlar tarafından ortak belirlenen somut uygulama yapılabilecek çocuk ve gençlere yönelik hizmetler, yaşlıların bakımı, İslami manevi rehberlik çalışmaları gibi konulara ağırlık verildiği, öncekilerde yer alan güvenlik merkezli sorunların yer almadığı dikkati çekmektedir. Bu anlamda konferansın bu dönemdeki iki başlığının; toplumsal katılımın bir konusu olarak sosyal hizmetler ve manevi rehberlik olarak belirlendiği görülmektedir. Dikkat çeken bir diğer değişiklik de konferansın sorumluluğunun İçişleri Bakanlığı içinde artık göç ve mülteci biriminde değil,

Bakanlığın Kiliseler ve diğer dini cemaatlerle ilişkilerinden sorumlu toplumsal birlik ve entegrasyon biriminin sorumluluğuna verilmiş olmasıdır (Fülling, 2018, s. 80). Üçüncü dönem Alman İslam Konferansı'nda on üç çalışma komisyonu toplantısı ve dört yönlendirme kurulu toplantısı gerçekleştirilmiştir. 2014-2017 yılları arasında uygulanan üçüncü dönemde "DIK'da Bulunan Dini Çatı Kuruluşların ve Bağlı Cemiyetlerin Sosyal Hizmetleri Raporu", "Almanya'da Ne Kadar Müslüman Yaşıyor?", "Müslümanları İçin Yaşlı Bakımı", "Müslüman Aileler Gözüyle Okul Öncesi Çocuk Bakımı" başlıklarında araştırmalar yaptırılmıştır.

Entegrasyon İçin Camiler

Alman İslam Konferansı'nın dördüncü dönemi (2018-2021) 2018 yılının Kasım ayında başlamıştır. Almanya'da Hristiyan Demokrat Birlik Partisi (CDU), Hristiyan Sosyal Birlik Partisi (CSU) ve Sosyal Demokrat Parti (SPD) arasında kurulan hükümetinin koalisyon sözleşmesinde Alman İslam Konferansı'nın devam ettirileceği karara bağlanmıştır (Bundesregierung, 2018, s. 134). Koalisyon hükümetinin İçişleri Bakanı Horst Seehofer 28-29 Kasım 2018 tarihinde Berlin'de Alman İslam Konferansı'nın dördüncü dönemini "Alman İslam Konferansı: Almanya'da Müslümanlar-Alman Müslümanlar" başlığını taşıyan açılış toplantısında "Almanya'da yaşanan, Almanya kökenli ve Almanya için bir İslamiyet" mottosu ile bir açış konuşması gerçekleştirmiştir. Konuşmada Almanya Anayasası'nın değerlerini paylaşan Almanya'nın Müslümanları, Almanya İslamiyet'i vurgusu öne çıkarılarak, çalışma tarzı, katılımcılar ve konuları açısından yenilikler öngörüldüğü ifade edilmekte, konferansın daimi üyeliklere dayanan eski çalışma tarzını benimsenmeyeceği katılımcıların daha geniş ve farklı kesimleri kapsayacak ve çalışma tarzının daha esnek olacağı belirtilmektedir.

On dört yıllık mazisi olan Alman İslam Konferansı sürecinde en yeni olan konulardan birisi de özellikle camilerin entegrasyon süreçlerini teşvik edici finansman desteğinin gündemde olduğunu ifade edilmesi olarak görülebilir. Başka ülkelerin Almanya içindeki etkisinin azaltılmasına değinilen konuşmada bununla özellikle yurtdışından gelen imamlar konusunda somut adımlar atılacağı, imamların önümüzdeki süreçte Almanya'da yetiştirilmesine yönelik dini cemaatler tarafından somut adımlar atılmasını hedefledikleri görülmektedir. Açılış toplantısı kapsamında ayrıca Müslümanların temsilcileri, akademisyenlerin müzakereci olarak katıldıkları "Yerinde Entegrasyon Desteği", "Almanya'da İmam Eğitimi", "Almanya'da Müslümanlar – Alman Müslümanlar" başlıklarında üç panel gerçekleştirilmiştir.

Alman İslam Konferansı'ndan sorumlu İçişleri Bakanlığı Müsteşarı Dr. Markus Kerber açılış toplantısından iki hafta sonra İslami kuruluşların temsilcilerini Bakanlığa davet ederek açılış toplantısı ve DIK'ın gelecek çalışmaları konusunda görüşme ve fikir alışverişi gerçekleştirmiştir. Görüşmede konferansın bu döneminde sabit komisyonlar ve üyelik sisteminin olmadığı ancak İslami kuruluşların bu çalışmanın Almanya'da organize olmuş

İslam'ın temsilcileri olarak önemli rol oynayacakları mesajını verdiği görülmektedir (DIK, 2018).⁸ DIK'ın resmî sitesindeki bilgilere göre bu toplantılar sonrasında bir dizi çalışma grubu toplantısı gerçekleştirilmiştir. 29-30 Nisan 2019 tarihlerinde Almanya İçişleri Bakanlığı ile Almanya Aile, Yaşlılar, Kadın ve Gençlik Bakanlığı'nın davetiyle uzmanların "İslam ve Müslüman Düşmanlığı" başlıklı bir çalışma toplantısı düzenlendiği yer almakta, katılımcı bilgisi bulunmamaktadır (DIK, 2018). Yine Dr. Markus Kerber'in 29-31 Mayıs 2019 tarihleri arasında Müslüman yaşamını, eğitim faaliyetlerini, sosyal ve hayır hizmetlerini, manevi rehberlik çalışmalarını gözlemlemek üzere Köln, Mainz, Darmstadt, Penzberg (Bavyera) ve Münih'te ziyaretler gerçekleştirmiş olduğu, burada görülen sorunlar ve taleplerin DIK'ın gelecek çalışmalarına katkı sağlayacağı belirtilmektedir (DIK, 2018).

Yine DIK kapsamında 17-18 Haziran 2019 tarihlerinde Hannover şehrinde "İslami Cemiyetlerin Din Görevlilerinin Eğitimi" başlıklı devlet tarafından Aşağı Saksonya Eyaleti Bilim ve Kültür Bakanı, Federal İçişleri Bakanlığı ve yine Federal Göç ve Mülteci Bakanlığı yetkilileri, İslami kuruluşlarının temsilcileri ve akademisyenlerin katıldığı bir çalışma toplantısı gerçekleştirildiği görülmektedir (DIK, 2018). Toplantı neticesinde DIK'ın tek tip ve merkezi bir eğitim modeli talep edemeyeceği, etmemesi gerektiği konusunda fikir birliği oluştuğu, DIK'ın farklı modellerle eğitim sunanlar arasında bir ağ oluşturmaya katkı sağlayabileceği, cemiyetlerin şimdilik kendi çalışmalarını devam ettirmeleri, gelecekte yapılacak bir toplantı ile yeni gelişmelerin konuşulmasının uygun olacağının kararlaştırıldığı belirtilmektedir.

Bunların yanı sıra yukarıda önemine işaret edilen ve Federal Almanya İçişleri Bakanı Horst Seehofer'in konferansın açılış konuşmasında da ilan ettiği üzere 15 Kasım 2019 tarihinde yapılan toplantı ile "Entegrasyon için Camiler" başlıklı proje tanıtılmıştır. Proje desteğinin amacı Almanya'daki cami cemiyetleri ve cem evlerinin sosyal ve sivil toplum çalışmalarını güçlendirmek, profesyonel hale getirmek ve Müslüman olmayan komşuları ile daha yakın ilişkiler kurmak olarak belirtilmiştir. Toplantıda hükümetin önümüzdeki üç yıl içinde cami cemiyetlerinin oluşturduğu yerel ağların desteklenmesi için bütçe ayrıldığı duyurulmuştur. Proje kapsamında desteklenecek dernekleri Alman Çocuk ve Gençlik Vakfı (DKJS), Goethe Enstitüsü, Otto Benecke Vakfı ve Ortak Sosyal Yardım Vakfı'nın tespit ve ilgili derneklere uygun projeler geliştireceği ve danışmanlık yapacağı açıklanmıştır (DIK, 2019).

DIK kapsamındaki bir diğer çalışma toplantısı Federal Almanya İçişleri Bakanlığı ve Bertelsman Vakfı ortaklığında 4-5 Aralık 2019 tarihlerinde Berlin'de "Müslümanlar arasında Antisemitizm - Güncel Gelişmeler ve Çözüm Yolları" başlığı altında

⁸ Toplantıya aşağıda yer alan derneklerin temsilcileri katılmıştır: Diyanet İşleri Türk İslam Birliği, Almanya Müslümanları Merkez Konseyi, Almanya Arnavut Müslümanlar Birliği, Almanya İslam Konseyi, Almanya Maliki Cemaati Birliği, Almanya Alevi Toplumu, Almanya Şii Cemaatler Birliği, İslam Merkezleri Konseyi Birliği, Almanya Ahmediyye Cemaati Birliği, Liberal İslam Birliği.

gerçekleştirilmiştir. Müslümanlar arasındaki antisemitizmin sayılar ve araştırmalar üzerinden tartışıldığı belirtilen çalışma toplantısına Yahudi cemaati yetkilileri, İslami kuruluşların temsilcileri, alanla ilgili uzmanlar, Bertelsman Vakfı yetkililerinin katıldığı, toplantının ikinci kısmında Müslümanlar arasında antisemitizmin önlenmesine yönelik projeler yürüten kuruluşların çalışmalarını anlattıkları belirtilmektedir (DIK, 2019). Bu dönemde son olarak imam yetiştirmek üzere kurularak Federal Almanya İçişleri Bakanlığı ve Aşağı Saksonya Eyaleti tarafından finanse edilen *Islamkolleg* projesinin açılış toplantısı 15.06.2021 tarihinde gerçekleştirilmiştir (DIK, 2021).

Antisemitizm ve Müslüman Düşmanlığı ile Mücadele, İmam Eğitimi

Almanya’da yeni hükümetin kurulmasının ardından Alman İslam Konferansının devam ettirileceği açıklanmış, Alman İslam Konferansının bu yeni dönemine (2022-..) hazırlık olarak Federal İçişleri Bakanı Nancy Faeser’in başkanlığında 10.05.2022 tarihinde bir çalıştay gerçekleştirilmiştir. Davetlilerin kamuoyuna yansımadağı çalıştayda katılımcılar, her biri dönüşümlü üyelerden oluşan iki turda kendilerini “Sosyal uyumun teşvik edilmesi”, “Grup temelli düşmanlığın önlenmesi” ve “Müslümanların öz-örgütlenme yapılarının güçlendirilmesi” konu başlıklarında oturumlar gerçekleştirdiler. Toplantıyla ilgili basın açıklamasında Bakanlık, çalıştaydaki fikir alışverişi ve tartışma oturumlarını temel alarak DIK’ın mevcut beşinci döneminin planlamasına devam ettiğini, bu planlamaya federal düzeyde sorumlu bakanlıklar, eyaletler ve DIK’e dâhil olan diğer kurumların katılacağını, DIK’ın esnek ve duruma ya da konuya bağlı bir şekilde ele alacağı eylem alanları ve hedeflerin belirleneceği ifade edilmiştir (DIK, 2022).

Bu çalıştaydan yaklaşık altı ay sonra 07.12.2022 tarihinde yapılan resmi açılış toplantısı ile Alman İslam Konferansı’nın beşinci dönemi başlatılmıştır. Federal Almanya İçişleri Bakanı Nancy Faeser konuşmasında Alman İslam Konferansı’nın yeni döneminde Müslüman yaşamının çeşitliliğini yansıtanın çok önemli olduğuna, yeni inisiyatifler ve forumlar ortaya çıktığını, gençler ve özellikle Müslüman kadınların örgütlenip seslerini duyurduğunu vurgulayarak, konferansın geçmiş periyotlarındaki gibi sabit kurullar, çalışma gruplarının olmayacağını daha esnek formatlarla devam edeceğini ifade etmiştir. Faeser ayrıca İslam konferansının bu dönemdeki önceliğinin Müslüman düşmanlığı ile mücadele, Müslümanların ve Müslüman toplulukların süreçlere katılımını arttırma ve imam eğitimi konusunda ilerleme kaydetmek gibi hususların beşinci dönem çalışma programının da merkezinde yer alacağını ifade etmiştir (BMI, 2022).

Müslüman düşmanlığıyla mücadele çabalarını yoğunlaştırmak ve özellikle de 19 Şubat 2020 tarihinde Hanau’da meydana gelen ırkçı saldırılara yanıt vermek amacıyla Federal İçişleri Bakanlığı Eylül 2020’de Müslüman Düşmanlığı Bağımsız Uzman Grubu’nu (UEM) toplamıştır. UEM, Almanya’da Müslüman karşıtlığı ve İslamofobinin mevcut ve değişen tezahürlerini analiz etmek ve bağımsız çalışması sonucunda bir rapor sunmak ve Müslüman karşıtı nefret ve İslamofobik dışlama ile mücadele için öneriler geliştirmek üzere

görevlendirilmiştir. UEM'in çalışmaları Federal İçişleri Bakanlığı tarafından Alman İslam Konferansı fonlarıyla desteklenmiştir. UEM'in nihai raporu 29 Haziran 2023 tarihinde düzenlenen bir basın toplantısıyla Federal İçişleri Bakanlığı'na teslim edilerek tanıtılmıştır.

Raporun temel sonuçlarından biri Müslüman düşmanlığının toplumun geniş kesimlerinde yaygın olduğu yönündeyken diğer bir sonucu, aşağılanma ve düşmanlık gibi tavırların, pek çok Müslüman ve bu şekilde algılanan kişiler için gündelik hayatın bir parçası olmasıdır. İslam ve Müslümanların Alman medyasında özellikle olumsuz bağlamlarda yer almaya devam ettiği tespiti yapılan raporda ayrıca Müslüman öğrenciler ve öğretmenlerin de eğitimde Müslüman düşmanlığını ve Müslüman karşıtı ırkçılığı birçok şekilde deneyimledikleri belirtilmektedir. Genel olarak, Müslüman kimlik göstergeleri orantısız bir şekilde ön plandadır. Özellikle sorun teşkil eden eylem ve davranışlar tek taraflı olarak 'İslam'a' veya 'Müslüman kültürüne' atfedilmektedir. Raporda bir diğer dikkat çekilen husus Federal Hükümette, partilerde, Federal Meclis'te ve mahkemelerde Müslüman karşıtı klişelere katkı sunulduğuna dair tespitlerin yer almasıdır. Raporda ayrıca temel sorunlardan birisi olarak Alman din politikaları Alman din anayasa hukukunun çerçevesi özgürlükçü olmasına rağmen İslam söz konusu olduğunda okul sistemi, finansal destekler, manevi hizmet alanları [*schulwesen, finanzielle unterstützung, seelsorge*] gibi konularda uygulamada istenilen yerde olunmadığının vurgulanmasıdır. Bu açıdan siyasette, meclis ve partilerin gündeminde İslam politika alanının genel meselelerinin günlük olaylar üzerinden değerlendirilmesi gibi bir yaklaşım sorununun var olduğu tespiti yapılmaktadır. Sanat ve kültür alanında da (sinema, tiyatro, müzeler) İslam ile ilgili önyargıların yoğun bir şekilde yer aldığı rapordaki bir diğer tespittir. (DIK, 2023)

DIK beşinci dönem kapsamında, 21-22 Kasım 2023 tarihlerinde yıllık toplantısı için başkent Berlin'de bir araya gelmiştir. "Toplumsal Barış ve Demokrasiye Bağlılık: Toplumsal Bölünme Zamanlarında Antisemitizm ve Müslüman Düşmanlığıyla Mücadele" başlığı altında yapıldı. 7 Ekim 2023 tarihinden itibaren Filistin ve İsrail'de yaşanan olayların gölgesinde gerçekleşen toplantıya Almanya'da Müslümanların geniş kesimlerinin temsil eden kuruluş yetkilileri davet edilmemiştir. Federal Almanya İçişleri Bakanı Nancy Faeser Almanya'da Müslüman düşmanlığı sorunu olduğunu vurgularken, konuşmasında Müslümanlar arasında antisemitizmin yaygın olduğu iddiasına geniş yer vermiş, İsrail'in güvenliği, antisemitizmle mücadele ve ülkedeki Yahudileri korumanın Almanya'nın devlet meselesi olduğuna vurgu yapmıştır (BMI, 2023). Eski Almanya Cumhurbaşkanı Wulff'un Müslümanların Yahudilere yönelik nefretinin köklerinin bu dinin tarihinin derinliklerine uzandığını ifade etmesi Müslümanların temsilcileri tarafından tepki ile karşılanmıştır (Perspektif, 2023).

Ekim 2023 itibarıyla İsrail'in saldırılarını şiddetlendirdiği olaylar sonrasında Almanya'da camilere saldırılar artmış, kendilerini ifade etme hürriyetleri kısıtlanmış görünmektedir. DIK çerçevesinde yapılan son toplantı da antisemitizm sorunu ön planda olacak şekilde ele

alınmış, DIK platformu Müslümanlara ne yapmaları gerektiğini dikte eden bir platform hüviyetine bürünmüş görünmektedir. Son gelişmeler ışığında 2022 ile başlayan yeni dönemin konferansın başlangıç yıllarında olduğu gibi güvenlik merkezli, Müslümanları potansiyel tehdit olarak gören yaklaşıma doğru evrileceğini öngörmek yanıltıcı olmayacaktır.

Konferansın Temel Konuları ve Neticeleri Üzerinden Değerlendirmesi

DIK kapsamında 2006 yılından bu yana konularına göre alt başlıklara veriler sağlayan birçok araştırma (DIK, 2022)⁹, inceleme, rapor, yayın, dokümantasyon ortaya çıkmıştır. Bunların dışında Alman İslam Konferansı oturumları, çalışma gruplarının sonuç raporları, tavsiye mahiyetinde metinler ve analiz çalışmaları da bulunmaktadır. DIK'ın ağırlıklı olarak bir istişare platformu olduğu üretilen bu metinlerde de görülmektedir. “Uygulamada Önemli Konularda Neticeler ve Tavsiyeler” (2006-2013) başlığı altında 2013 yılında yayımlanan raporda (DIK, 2013) konuların içeriğinde genel temenniler, toplantılarda aktarılan görüşler, din derslerinin hukuki çerçevesi konusunda analizlerin yer aldığı görülmekte, DIK kapsamında uygulamaya yansıyan somut neticelerin azlığı bu metinde de ortaya çıkmaktadır. DIK'ın baştan bu yana işlevi ve faydaları üzerine her daim tartışmaların da olduğu görülmektedir. Zaman zaman katılımcıların DIK'ın sadece konuşulan neticeye varılamayan bir platform olduğu yönünde görüşler de olmuştur (ZMD, 2010). DIK'ın Almanya'daki Müslümanlara katkıları neler oldu sorusu önemlidir ve aşağıda bu hususlara temel başlıklar altında değerlendirilmektedir.

Dini Organizasyonların Aralarındaki İş Birlikleri

2006 yılında başlayan Alman İslam Konferansı'nın önemli neticelerinden biri İslami çatı kuruluşların bir araya gelerek bir konsey kurmaları olmuştur. Konferansa katılan kuruluş temsilcileri yakın iş birliği gereğini görerek 2007 yılında Almanya Müslümanları Koordinasyon Konseyi'nin (KRM) kurulma kararını almışlardır. Bir kuruluş sözleşmesi (iç tüzük) oluşturularak; DİTİB, Almanya İslam Konseyi (IR), İslam Kültür Merkezleri Birliği (VIKZ)¹⁰ ve Almanya Müslümanları Merkez Konseyi (ZMD) 28 Mart 2007 tarihinde

⁹ Almanya'da Müslümanlar [Muslime in Deutschland] 2007, Almanya'da Müslüman Yaşamı [Muslimisches Leben in Deutschland] 2009, Almanya'da İslami Cemiyet Hayatı [Islamisches Gemeindeleben in Deutschland] 2012, Hristiyan ve Müslüman Göçmenlerde ve Almanlarda Cinsiyet Rollerini [Geschlechterrollen bei Deutschen und Zuwanderern christlicher und muslimischer Religionszugehörigkeit] 2014, Alman İslam Konferansında Temsil Edilen Kuruluşlar ve Üye Cemiyetlerinin Sundukları Sosyal Hizmetler [DİK Studie Soziale Dienstleistungen von Muslimen] 2015, Almanya'da Ne Kadar Müslüman Yaşıyor [Wie viele Muslime leben in Deutschland?] 2015, Müslümanlar için Yaşlı Bakımı [Altenpflege für Muslime] 2015, Müslüman Aileler Gözüyle Okul öncesi Çocuk Bakımı [Vorschulische Kinderbetreuung aus Sicht muslimischer Familien] 2017, Almanya'da Müslüman Yaşamı 2020 [Studie „Muslimisches Leben in Deutschland 2020] 2021.

¹⁰ VIKZ, 20.10.2023 tarihinde sitesinde yayınladığı basın bildirisinde gerekçesine dair detay bilgi vermeden kurucu üyesi olduğu Koordinasyon Konseyinden (KRM) ayrıldığını açıklamıştır.

Federal Almanya Cumhuriyeti Müslümanları ortak temsil yapısının oluşturulmasını karara bağlanmıştır (KRM, 2007). Söz konusu birlik kendisini Müslümanların temsilcisi, siyaset ve toplum nazarında muhatap olarak görmektedir. İç tüzüğe göre hedefi Almanya'da devlet sözleşmeleri çerçevesinde İslam'ın tanınmasının hukuki ve organizasyonel şartlarının oluşturulması olarak belirlenmiştir. Bu hedeflere ulaşmak için KRM eyalet birlikleri ve yerel birliklerle iş birliği gerçekleştirilmesi hedeflenmektedir. Konseyin en üst organı, üye kuruluşların temsilcilerinin yer aldığı, genel kuruldur. KRM üyeleri, kendi özerk yapılarını korumakla beraber, faaliyetlerini birbirinden bağımsız şekilde yürütmektedirler. Ortak yapılan en önemli faaliyet "Açık Cami Günü" organizasyonu olduğu yorumu getiren araştırmacılar bulunmaktadır (Lemmen, 2017, s. 319-20). Almanya'da Müslümanları ilgilendiren gelişmelerde (ırkçı saldırılar, başörtülü memuriyete ilişkin yasa tasarıları vb.) basın açıklamaları ve görüş beyanları konseyin çalışmaları arasındadır. Buna ek olarak korona pandemisi döneminde camilerin almaları gereken önlemlere ilişkin bilgilendirme görevini üstlendikleri görülmektedir (KRM, 2024). KRM potansiyel olarak iş birliği alanlarını genişletilebilecek, eyaletlerde de yapılar oluşturabilecek, Müslümanların ortak menfaatlerini temsil etme ile ilgili fırsatları iyi değerlendirmesi halinde farklı Müslüman çatı kuruluşlara daha fazla ortak hareket imkânı sunabilecek önemli bir yapıdır.

Radikalleşmenin Önlenmesi

Alman İslam Konferansı'nın başlangıcından beri en temel konularından birini Müslümanlar arasında radikalleşmenin önlenmesine yönelik tedbirler üst başlığı altında gündeme getirilmesi, bu yönde çalışma grupları oluşturulmasıdır. Bu anlamda birinci dönemde "Güvenlik ve İslamcılık Müzakere Yuvarlak Masası" olarak adlandırılan, Müslümanlar ve güvenlik kurumlarının nasıl iş birliği içinde olabileceklerinin tartışıldığı bir platform olmuş, "Önlem İş birliği Clearingstelle" adı altında Göç ve Mülteci Bakanlığı bünyesinde muhatap bir büro oluşturulmuştur (DIK, 2008). Yine ikinci döneminde görüşmelerin bir konu başlığı ise "Ekstremizm, Radikalleşme ve Toplumdan Ayrışmanın Önlenmesi" adını taşımaktaydı. İlk iki dönemde önlem tedbirleri adı altında Müslüman kuruluşların Alman güvenlik güçleri ile iş birliği talepleri ile potansiyel tehdit olarak görülmesi özellikle ilk iki dönemde yoğun bir şekilde gündem olmuş, bununla ilgili kapsamlı tartışmalar, bazı katılımcıların bu alanlarda iş birliği yapmayı reddetmeleri sebebiyle konferanstan ayrılmalar yaşanmıştır. Almanya'daki İslami dernek ve cami cemiyetleri entegrasyon ve güvenlik politikalarının bir enstrümanına indirgenmemeli, gerçek varlık sebepleri olan dini ihtiyaçların karşılanmasına yabancılaştırılmamaları gerektiği (Yaşar, 2012, s. 240) geniş tabanlı Müslüman dini kuruluşların ortak yaklaşımı olarak değerlendirilebilir.

İlk dönemlerde doğrudan gündemde olmayan İslam ve Müslüman düşmanlığı ile mücadele konusunun da DIK kapsamındaki müzakereler sonucunda gündeme getirildiği, Müslümanlar arasında antisemitizm konusu ile beraber çalışma gruplarının ara raporlarına yansıdığı görülmektedir (DIK, 2012). Özellikle 2013 yılında kamuoyunda "Afiş

kampanyası” olarak bilinen faaliyete gelen itirazlar hükümetin bu konuda geri adım atmasına sebep olmuştur (DW, 2013). Söz konusu Afiş kampanyasında Federal Almanya İçişleri Bakanlığı tarafından hazırlanan ve aralarında başörtülü kadınların da bulunduğu Müslüman gençlerin fotoğraflarının yer aldığı afişlerin üzerinde “Kayıp” yazmakta ve afişteki metinde ailelere çağrıda bulunularak, çocuklarında köktendinci eğilimler görmeleri halinde Federal Göç ve Mülteciler Dairesi’nin konuyla ilgili danışma hattını aramaları istenmekteydi. Konferansın üçüncü döneminde radikalleşmenin önlenmesine ilişkin doğrudan bir başlık açılmadığı görülmektedir. DIK’ın son iki döneminde bu konuların pek ön planda olmadığı gözlemlenmektedir. Özellikle son yıllarda cami saldırılarının çokça artması bunun nedeni olabilir, ama siyaset yapıcıların Müslümanlara yönelik şiddet ve saldırılarla ilgili tedbir almak konusunda hızlı oldukları, gerekli adım attıklarını söylemek zordur.

Alman İslam Konferansı’nın radikalleşme tedbirleri başlığı altında yürüttüğü müzakerelere platformlarının bir çıktısı olarak federal, eyalet ve yerel yönetimler düzeylerinde çeşitli derneklerle projeler uygulamaları ile iş birliği yapılmaktadır. Bu anlamda Federal Aile Bakanlığı demokrasi düşmanı olarak nitelediği akımlara karşı mücadele için Federal hükümetin ekstremizmin önlenmesi ve demokrasinin desteklenmesi amacıyla federal düzeyde “Demokrasiyi Yaşamak” başlığı altında eyalet ve yereldeki sivil toplum ile proje destekleri sunduğu bir program yürüttüğü görülmektedir (DL, 2020). Program çerçevesindeki ana başlıklardan birisi de “İslamcı Radikalleşmenin Önlenmesi” başlığını taşımaktadır. Bu başlıklar ilgili 2015-2019 yılları arasında yapılan çalışmalar, iş birliği yapılan kurumlar ve verilen proje destekleri hakkında bilgilen sunulan bir rapor yayınlanmıştır (BMFSFJ, 2018). Bu projelerin ne kadar geniş bir kitleye ulaştığı, ne şekilde uygulandığı ve neticeleri hakkında bir fikir yürütebilmek zordur. Ancak Müslümanlara önyargı ile yaklaşılması, radikalleşmenin var olduğundan daha fazla boyutlarda gösterilmesi, Müslümanların potansiyel tehdit olarak algılanmasına sebep olması noktasından bakıldığında olumsuz neticeleri olduğu belirtilmelidir. DIK’ın devam eden döneminde de her ne kadar antisemitizm ve Müslüman düşmanlığı ile mücadele başlıkları adıyla yürütülse de Müslüman topluma ve ibadethanelerine yönelik saldırılar raporlara yansımaktadır. (DİTİB, 2022) Nitekim konferansın son dönemlerinde Müslüman düşmanlığına karşı önlemler konusu gündeme gelmeye başlamıştır. Alman İslam Konferansı’nın Müslümanlara potansiyel tehdit ve buna karşı güvenlik önlemlerinde işbirliğinin parçası olarak görülen bu başlık altındaki çalışmalar Almanya’daki Müslümanlar açısından haklı olarak en rahatsız edici boyutu oluşturmaktadır.

Din Görevlileri/İmamların Almanya’da Eğitilmesi

DIK’ın en önemli başlıklarından bir tanesi de Almanya’daki cami cemiyetlerinde ya da ilgili alanlarda görev yapan kurumlarda dini ve manevi rehberlik görevi üstlenebilecek din görevlilerinin/imamların Almanya’da yetiştirilmeleridir. Bu amaçla Federal Eğitim ve Araştırma Bakanlığı girişimiyle altı devlet üniversitesinde beş tane İslam ilahiyatı bölümü

kurulmuştur. Almanya Bilim Konseyi'nin Almanya'daki İslam ilahiyatı bölümlerinin oluşturulması hakkında 2010 yılındaki tavsiyesi üzerine (WR, 2010) Federal Eğitim ve Araştırma Bakanlığı 2011 yılından beri Tübingen, Frankfurt (Giessen), Münster, Osnabrück ve Erlangen-Nürnberg'te başlangıçta beş yıllık bir destekle İslam ilahiyat bölümlerini açılmasını finanse etmiştir. Dairenin 2019-2025 çerçeve programında İslam ilahiyatı bölümlerinin 2011 yılından beri finanse edildiği desteklendiği belirtildiğinden desteğin devam ettiği anlaşılmaktadır (BMBF, 2020). Ayrıca 2018 yılı içinde Berlin Senatosu Berlin Humboldt Üniversitesi'nde İslam İlahiyat Enstitüsü kurulması kararı alınmıştır (Berlin, 2018). Berlin Humboldt Üniversitesi'nde kurulan İslam İlahiyatı Bölümü 2019/20 güz döneminde eğitim faaliyetini başlamış bulunmaktadır (Berlin, 2019). Baden Württemberg Eyaleti'nde üç pedagoji yüksekokulunda (Karlsruhe, Ludwigsburg ve Freiburg) (PH, 2019) İslam ilahiyatı ve İslam din pedagojisi bölümleri yer almakta iken, bu bölümler İslam din dersleri için eğitmen yetiştirmeyi hedeflemektedir. İslam ilahiyatı bölümlerinin İslam dini cemaatlerinin temsilcilerinin de yer aldığı danışma kurulu ile iş birliği içinde çalışmaları öngörülmekte, kürsülerdeki görevlendirmeler, eğitim ve sınav yönetmeliklerini beraber oylamaları gerekmektedir. Fakat söz konusu danışma kurullarının oluşturulmasının da tartışmalara neden olduğu görülmektedir (Mediendienst-Integration, 2019). Nitece itibarıyla Almanya'nın, İslam ilahiyatı bölümlerinin kurulmasına, sürdürülmesine ve ayrıca bunlara yönelik diğer araştırma ve geliştirme çalışmalarına ciddi finansman ayırdığı belirtilmelidir (BMBF, 024).

Bununla beraber Almanya'da İslam ilahiyatı bölümlerinin var olan cami cemiyetlerinde din görevlisi ihtiyacını ve gereksinimlerini karşılayacak bir insan kaynağını yetiştirme potansiyel ve yeterlilikleri tartışmalıdır. IGMG, imam yetiştirmek üzere BeMuF – Mainz İlahiyat Meslek Okulu isimli bir kurum oluşturarak imamları yetiştirme yoluna gitmiştir (BEMUF, 2022). İslam Kültür Merkezleri Birliği (VIKZ) resmî sitesinde yer alan bilgilerde (VIKZ, 2020) imamların Almanya'da yetiştirilmesinin önemini çok erken fark ettikleri, seksenli yıllardan beri Almanya'da doğmuş ve büyümüş kişileri imamları olarak Almanya'da yetiştirdikleri ifade edilmektedir. Seksenli yılların ortalarında itibaren Türkiye'den imam görevlendirmesi yapılması dolayısıyla Almanya ile Türkiye ilişkileri açısından önemli olan bu konu özellikle Diyanet İşleri Türk İslam Birliği (DİTİB)'ni yakından ilgilendirmektedir. DİTİB Almanya'nın bu konuda örneğin Aralık 2019'da ilgili yönetmelikte yapılan değişiklik ile Almanya'da görev yapacak yabancı din görevlilerine en az A2 seviyesinde dil şartı getirmesi gibi kısıtlamalara gitmesi ve imamların Almanya'da yetiştirmesi talebi neticesinde Almanya'nın Kuzey Ren Vestfalya (KRV) eyaletindeki Dahlem beldesinde, "İslam Din Görevlileri Eğitimi" programını 2020'de başlatmış bulunmaktadır (DİTİB, 2020). Nitekim bu konuda önemli gelişme imam yetiştirmek üzere dernek statüsünde kurulan *Islamkolleg* projesidir. Proje Federal İçişleri Bakanlığı ile Aşağı Saksonya Eyaleti Bilim Bakanlığı tarafından finanse edilmektedir. (Islamkolleg, 2021) 2021-2023 yılları arasında eğitime katılan 26 katılımcıya 30.09.2023 tarihinde düzenlenen

mezuniyet programında sertifikaları takdim edilmiştir (İslamkolleg, 2023). Bu konuda en güncel gelişme Federal İçişleri Bakanlığı 14.02.2023 tarihindeki basın bildirisinde Diyanet ve Diyanet İşleri Türk-İslam Birliği (DİTİB), Türkiye’den Almanya’ya devlet tarafından imam gönderilmesine kademeli olarak son verilmesi konusunda mutabakata vardıklarını açıklamış olmasıdır. Açıklamada ortak bir eğitim kapsamında yılda 100 imamın Almanya’da eğitilmesi ve Türkiye’den gönderilen imam sayısının da kademeli olarak aynı oranda azaltılması öngörüldüğü belirtilmektedir (BMI, 2023). Konuyla ilgili DİTİB de yaptığı basın açıklamasında Türkiye’den imam gönderilmesini zamanla sona erdirecek adımların atılacağını açıklayarak, detaylar 2024 başında kamuoyuna duyurulacağını belirtmiştir (DİTİB, 2023). Böylece yıllardır tartışma konusu olan yurtdışından gelen imam görevlendirmesinin resmi olarak sonlandırılması konusunda adımların yakın zamanda atılacağına dair resmî açıklamalar yapılmış olup, uygulamada nasıl ilerleyeceğini ise zaman gösterecektir. Devletin din görevlisi yetiştirilmesine müdahil olmasının vazifesi olmaması sebebiyle eleştirilmesi haklı gerekçelere dayansa da (Camiahaber, 2021), Müslüman din görevlisi yetiştirilmesinin eğitim sisteminde yer bulmasına, kurumsallaşmasına giderek de devletin dini cemaatlere sunması gereken hizmetleri beraber getirebileceği düşünüldüğünde uzun vadeli olarak Almanya’daki Müslüman toplumun yararına olabileceği görülmelidir. Kaldı ki dini cemaatler daha öncesinde uzun yıllardır bu ihtiyacı görmüş, ilgili bölümde işlendiği üzere gençlik potansiyellerini bu yönde yetiştirmenin de yollarını aramışlar, günümüzde de kendi müesseseleri ile de din görevlisi yetiştirmektedirler.

İslam Din Dersleri

Almanya’da Müslümanlar açısından önemli konulardan biri de şüphesiz resmi okullarda İslam’ın bir ders olarak sunulmasıdır. Almanya’da dokuz eyalette ilk ve ortaöğretim düzeyinde İslam din dersleri farklı modeller altında¹¹ uygulanmaktadır. İslam din dersleri de Almanya’da eyaletlerin sorumluluğunda bulunduğu için farklı uygulamalar yapıldığı görülmektedir. İslam din dersleri uygulaması konusunda on altı eyalette güncel durum bilgisinin toplandığı kısa raporda detaylı bilgiler bulunmaktadır (Mediendienst-Integration, 2023). Buna göre Almanya’da on bir eyalette, 70.000’in üzerinde öğrenci 900’den fazla okulda farklı formatlarda İslam dersi almaktadır. Almanya’daki Müslüman nüfus dikkate alındığında sayıların çok düşük olduğu göze çarpmaktadır.

Almanya’da İslam din dersi konusu eyaletlere göre farklı modellerin olduğu karmaşık bir manzara arz etmektedir. İslam akidesinin Müslüman öğrencilere öğretilmesi amacıyla bizzat Müslüman dini kuruluşlar ile ortak olarak yürütülen ders çalışması sınırlı sayıdadır. Bunlarda dahi Müslüman dini kuruluşların içerik oluşturma, eğitimin sunulması

¹¹ Müslüman dernekler aracılığı ile dini inancı doğrultusunda [*Bekennnisorientiert*] İslam din dersleri, Müslüman partnerler ile model projeler [*Modellprojekte*], Devletin sorumluluğunda İslam din bilgisi [*Islamische Religionskunde*] dersleri, Herkes için mezhepler arası din dersleri [*Interkessioneller Religionsunterricht*]

konularında ilgili eyaletin müdahil olduğu bir durum mevcuttur. Model projeler üzerinden yürütülen çalışmalarda da aynı şekilde Müslüman kuruluşlar sürece dâhil edilmiştir, ancak ana aktörün yine ilgili eyaletin eğitim bakanlığı olduğu görülmektedir.

Özellikle 2019 yılında bazı model projelerin süresinin dolması ile yeni adımlar atıldığı, din özgürlüğü nedeniyle devletin müdahil olmaması gereken alanlar da çeşitli kurullar oluşturma, devletin kontrolünde, yönetimini belirlediği vakıflar oluşturma gibi yöntemler ile İslam din dersinin kontrolünün sağlandığı anlaşılmaktadır. Burada belirtilen gelişmelerin Alman İslam Konferansı'nda oluşturulan platformun ve görüşme konularının eyaletlerde bir yönüyle yansımaları olarak görülebilir. Eyaletlerde İslam din dersi konusunda aktif olan aktörlerin İslam din derslerinin kendi yaşadıkları eyaletlerdeki gelişmelerin de birer parçası oldukları gözükmemektedir. İslam din dersleri Almanya'da yaşayan Müslümanların geleceği, dini toplulukların nesillerine dinlerini öğretmesinin eğitim sisteminin parçası olması çok önemli husustur. Müslümanların; İslam din dersi öğretmenlerinin yetiştirilmesi, Müslüman öğrencilerin derslere katılımının artırılması, derslerin farklı sınıf düzeylerine yayılması ve giderek artırılması gibi konularda aktör olarak konferansta bulunmaları platformun buna fırsat sunması açısından önemlidir.

Manevi Rehberlik ve Sosyal Hizmet

DIK kapsamında, 2016 yılından beri hastanelerde manevi rehberlik hizmeti verilmesi konusunda toplantılar yapıldığı, bu konunun önemi ve zorlukları üzerinde durulduğu görülmektedir. DIK çerçevesinde hastanelerde manevi rehberlik konusunda dernekler arasında iş birliği, dini grupların birbiri ile iş birliği yapabileceği hangilerinin yapamayacağı, manevi rehberliği konseptinin geliştirilmesi, üniversitelerdeki İslam ilahiyatı bölümleri ile iş birliği gibi başlıklar yer almaktadır. Bu anlamda bazı dernekler bünyesinde İslami manevi rehberlik konseptinin çalışılmaya başlandığı da belirtilmektedir. DIK aynı zamanda bu alanda tecrübeleri olan Kilise manevi rehberlik kuruluşlarının da bu çalışmaları desteklemesi tavsiyesinde bulunmaktadır ki bu pratikte de hayata geçmiş görünmektedir. DIK'ta temsil edilen İslami organizasyonlar "İslami hastane manevi rehberliği" adı altında çalışma grubu kurup, Pfalz Protestan Akademisi'nin desteği ile çalışmalar yapmaktadırlar. Çalışılan konular; İslami hastane manevi rehberliği hususunda kapsamlı bir taslak, eğitim ve sertifikalar için asgari bir standart belirlemek, gönüllülük ve meslek olarak manevi rehberlik sistemini zemin çalışması, model projelerin finanse edilmesi imkânlarını araştırma olarak gözükmemektedir.

Hapishanelerde manevi rehberlik konusu da DIK'ın çalışma gruplarında konuşulmakta ve DIK'ın manevi rehberlik alanındaki raporunda dernekler arasında iş birliğinin yoğunlaştırılması, federal ve eyalet düzeylerinde muhatapların belirlenmesi, İslami hapishane manevi rehberliği konseptinin oluşturulması vb. tavsiyeler bulunmaktadır. DIK'ın ilgili raporunda (DIK, 2017) federal ve eyalet düzeyindeki kurumlar ile DIK'ta temsil edilen İslami organizasyonlar aynı zamanda askeriyede manevi rehberliğin yerleşmesini de

orta ve uzun vadeli bir hedef olarak koymuşlardır. Bu konudan sorumlu Federal Savunma Bakanlığı'dır. Alman ordusunda askerlik hizmetini yapan (2017 yılı itibarıyla) Müslüman asker sayıları, dini aidiyet bilgisinin isteğe bağlı alınabilmesi nedeniyle kesin olmamakla beraber 1500 kadar olduğu (tüm ordunun yüzde 0,9'u) belirtilmektedir (DIK, 2017). 2017 yılındaki bu çalışmaların sonucu 2019 yılında ortaya çıkmaya başlamıştır. Almanya'nın Rheinland-Pfalz Eyaleti'nde 2019 Eylül ayından itibaren Müslüman mahkûmlara "manevi bakım" konusunda rehberlik hizmetinin sunulacağı, eyaletteki hapisanelerde yaklaşık 3200 mahkûmun bulunduğunu, bunların 500'den fazlasını Müslümanların oluşturduğu, hizmet verecek uzmanların üç tam gün çalışacak ve ücret karşılığı Almanca hizmeti de sunacağı belirtilmektedir (Perspektif, 2019).

DIK, sosyal hizmet [*Wohlfahrtpflege*] konusunu da toplumsal katılımın önemli bir parçası olarak 2014 yılından itibaren konuları arasına almış bulunmaktadır. Sosyal hizmet konusu devlet dini cemaatler arasında iş birliği açısından merkezde yer alan konulardan biridir (IKWEV, 2020)¹² Almanya'daki Müslümanlar da diğer dini veya dünya görüşü sahibi kurumsallaşmalar gibi sosyal hizmet kuruluşlarını kendi inançları çerçevesinde organize etmek haklarını sahiptirler. DIK çerçevesinde ise bu kuruluşların da daha fazla tanınması, sağlam bir zeminde hareket etmeleri ve iş birliği alanında neler yapılabileceği müzakere edilmektedir. Bu anlamda DIK çerçevesinde katılımcılar federal düzeyde Müslüman Sosyal Hizmet Birliği gibi bir yapı kurulmasının çatı kuruluşlar arasında tartışıldığı ifade edilmektedir. Almanya devleti açısından özellikle son yıllarda Almanya'ya Müslüman göçünün artması sebebiyle böyle bir Müslüman kuruluşun daha merkezi görevler üstlenebileceği konuşulmaktadır. Özellikle bu alanda çocuk, gençler ve yaşlılara yönelik yardımların DIK bünyesinde gündem olduğu belirtilmektedir. Sosyal hizmet çalışmaları kapsamında farklı alanların üzerinde durulması gerektiği, bunlardan ilkinin İslami kuruluşların bünyelerindeki sosyal hizmet faaliyetlerinin kültürlerarası bir açılım sağlaması ve sundukları hizmetleri ve kuruluşlarını genel topluma açmaları ve bu yöndeki önyargıların kırılmasına yönelik çalışmalar oluşturmaktadır. İkinci olarak İslami kuruluşlar içinde sosyal hizmet işleyişleri, devlet kurumlarının sundukları destekler, imkânlarla ilgili kapsamlı bir bilgilendirme ve danışma sistemi kurulmasıdır. Diğer bir konu da İslami sosyal hizmet kuruluşlarının var olan çocuk ve gençlere destekler, yaşlılara destek ağları gibi yapılar ile iş birliğinin geliştirilmesi ve iyileştirilmesi yönünde iş birliği ve katılım çalışmalarının artırılmasına dair fikirlerdir.

DIK'ın çalışmalarında manevi rehberlik ve sosyal hizmet konusuna ilişkin görüldüğü kadarıyla bir istişare platformu kurulmuş hastanelerde, hapisanelerde, orduda manevi rehberlik başlıklarında bazı çerçeve teklifler ortaya konulmuş bulunmaktadır (DIK,

¹² Bu çerçevede 2016 yılında Sosyal Hizmet Alanında İslami Yetkinlik Merkezi [*Islamisches Kompetenzzentrum für Wohlfahrtswesen (IKW) e.V.*] ismiyle bir dernek kurulmuştur. Federal Aile, Yaşlılar, Kadın ve Gençlik Bakanlığı (BMFSJ) tarafından desteklenmektedir.

2024). Bu tür konularda eyaletlerin yetkili olması sebebiyle her bir eyalette eyalet yönetimleri ve ilgili dini kuruluşların girişimleri ile bazı gelişmeler yaşanmaktadır. Bazı yerlerde sürecin devam ettiği, ancak bu konularda var olan kurumsal yapıların iş birliklerinin sağlanması, çalışma alanlarının farklılaşması, daha kapsayıcı kurumsallaşmaların oluşması, kurulanların da kapasitelerini geliştirmelerinin uzun süre alabileceği görülmektedir. Almanya'daki Müslüman organizasyonların Kiliselerin benzer alandaki kurumlarında olduğu gibi manevi rehberlik ve sosyal hizmet konularda kapasitelerini geliştirme, genç yaşlı kesimin güncel ve gelecekteki ihtiyaç ve taleplerini karşılanması, profesyonelleşme, devlet finansmanında mesleklerin oluşturulması gibi konularda planlı ve programlı gelişmeler için konferansın bu başlıkları Müslümanlar açısından çok önemlidir.

Sonuç

Almanya siyaset yapıcılarının özellikle 2000'li yıllardan itibaren İslam ve Müslümanlarla ilgili konuları programlarına aldıkları görülmektedir. Almanya'da kurulan son beş hükümetin koalisyon sözleşmelerinde yer alan bu konular Alman İslam Konferansı'nın da konuları arasındadır. Müslümanların entegrasyonu, radikalleşme ve ekstremizmle mücadele, din görevlilerinin eğitimi, İslam din dersleri, manevi rehberlik ve sosyal hizmetler gibi konuların Müslümanların dahil edildiği yeterli düzeyde olmasa da Müslüman aktörlerin içinde yer aldıkları, fakat devletin büyük ölçüde belirleyici olduğu bu platform üzerinden yürütülmektedir. Alman İslam Konferansı'nın istikrarlı sürdürülmesi Almanya'daki Müslüman varlığının tarihi ve meseleleri dikkate alındığında konferans gündem ve çalışma başlıkları geç atılmış ancak önemli adımlar olarak görülmelidir. Fakat konferansın her döneminde ortak olan Müslümanların radikalleşme ve hatta terör bağlamında gündem olması yine geniş kitlelere hitap eden Müslüman kuruluşlarla bireysel Müslüman olarak nitelenen kesimin çoğunun aynı düzeyde temsil imkânının devlet tarafından sunulması konferansın Müslümanlar açısından en olumsuz yönüdür. Bununla beraber Alman İslam Konferansı'nın Almanya'daki Müslümanlar açısından önemli gelişmeleri ortaya çıkardığı tespit edilmelidir. Öncelikle Müslüman kuruluşlar arasında üst bir koordinasyon kurulu oluşturulmuştur. Farklı kesimlerden Müslümanların ve ilgili kamu temsilcilerinin bir araya gelmesi ile Müslümanları ilgilendiren konuların müzakere edilmesi, araştırmaların yaptırılması ve bazı konularda somut faaliyetlerin gerçekleştirilmesi ile neticelenmiştir.

Müslüman toplum hâlihazırda altmış yıldır Almanya'nın kalkınmasına, toplumsal yaşamına, dini çoğulculuğuna çok önemli katkılar sunmuştur. Almanya'daki Müslümanlar, özellikle de sayı itibarıyla çok baskın olan Türk kökenli olanlarının Almanya'da kurumsallaşma, dini mensubiyetlerin korunması, din eğitiminin yeni nesillere aktarılması, kültür ve kimlik sağlamaları anlamında çok önemli adımlar atmışlardır. Onlarca yıldır daha çok sivil toplumun çabaları ile gelişen bu adımların devletin Müslüman vatandaşlarına ve dini topluluklara sunması gereken haklar ve imkanların konuşulması önemlidir. Alman İslam Konferansı din eğitimi açısından adımlar atıp geliştirme imkânı sunmaktadır ki İslam

din dersleri İslam'ın ve Müslümanların Almanya'da yerleşmesi için önemlidir. Hâlihazırda dernek statüsünde faaliyet yürüten cami cemiyetlerinin bağlı oldukları çatı kuruluşların dini cemaat statüsünü kazanmaları durumunda İslam din dersleri, muhtemel cami vergisi, okullar açma ve farklı imkânlardan istifade etmeleri, Almanya'da Müslümanlar için ilerideki yüzyıllarında belirleyici olacaktır. Konferans, dini kuruluşların yerel şartlara kendisini uyarlayarak, yapılanmasını güncel ve geleceğe dair öngörülür ihtiyaçlara göre şekillendirmesi, insan kaynağı yetiştirmesi, içinde yaşadıkları ülkenin imkânları kullanmaları için bir platform sunmaktadır. Almanya'da devletin Müslüman toplumun ihtiyaçlarını karşılamak için gerek anayasal hükümler gerekse sosyolojik açıdan dini kuruluşlar ve Müslümanlarla iş birliği içinde olması gereklidir. Dini kuruluşlar açısından konferans, cami konseptinin geliştirilmesi ve Müslümanların tüm meselelerinde onlara hitap edebilen yapıların oluşturulması, bu anlamda Alman devletinin anayasası gereği sunduğu veya sunması gereken imkânların oluşturulmasına katkı sağlayan ve devamını faydalı olacağı bir yapı görünümündedir.

Konferans Müslüman organizasyonlara, dini topluluk olarak ihtiyaç duydukları; din görevlileri ve İslam din dersleri öğretmenlerinin yetiştirilmesi, cami cemiyetlerinin finansmanı, sivil toplum olarak manevi ve sosyal rehberlik alanla profesyonelleşme, dini hizmetlerin geliştirilmesi gibi konularda gelişme sağlanması ve bu süreçlerin içinde bulunma imkânı sunmaktadır. Alman İslam Konferansı'nın on sekiz yılında Müslümanları haklı olarak rahatsız eden hususlar olsa da Almanya'da Müslümanların yerleşmesi kendilerini Almanya'ya ait hissetmeleri, aynı şekilde Alman devletinin İslam'ı ve Müslümanları toplumunun bir parçası olarak kabullenmesi bağlamında uzun vadeli fırsatlar sunduğu değerlendirilmektedir.

Extended Abstract

Although the relationship between Germany and Muslims has a long history, it has developed further with the acceptance of guest workers from Türkiye and some other Muslim countries in the Sixties. In the meantime, important developments have taken place both for Muslims and the majority society, the positions of third and fourth generation immigrants in the society have changed, and the social and religious demands required by religious affiliations has left both Muslims and Germany with new challenges. In Germany, Muslims, who have now become a part of the society, are in the effort of sustaining their existence and building their future. It is predicted that Muslims, who constitute six percent of the German population, will exceed ten percent of the population in the coming thirty years.

It is observed that German policy makers have included issues related to Islam and Muslims in their programs particularly since the 2000s. These issues, which are included in the coalition agreements of the last five governments established in Germany, are

also among the topics of the German Islamic Conference. Issues such as the integration of Muslims, the fight against radicalization and extremism, the training of religious officials, Islamic religion classes, spiritual guidance and social services are carried out through this platform in which Muslim actors take part, although not at a sufficient level, but the state is largely determinative. Considering the history and issues of the Muslim presence in Germany, the agenda and working topics of the conference should be seen as late but important steps. However, the most negative aspect of the conference for Muslims is the fact that Muslims, who are common in every period of the conference, are on the agenda in the context of radicalization and even terrorism, and that the state offers the same level of representation to Muslim organizations addressing large masses and most of the individual Muslims. Nevertheless, it should be noted that the German Islamic Conference brought about important developments for Muslims in Germany. First of all, an upper coordination board was established among Muslim organizations. It has resulted in a gathering of Muslims from different groups and relevant public representatives to discuss issues of concern to Muslims, to commission research and to carry out concrete activities on some issues.

The Muslim community has made significant contributions to Germany's development, social life and religious pluralism for sixty years. Muslims in Germany, especially those of Turkish origin, who are very dominant in terms of numbers, have taken very important steps in terms of institutionalization, preservation of religious affiliation, transfer of religious education to new generations, and providing culture and identity in Germany. It is important to talk about the rights and opportunities that the state should offer to Muslim citizens and religious communities, which have been developed for decades mostly through the efforts of civil society. The German Islamic Conference offers the opportunity to take steps and develop in terms of religious education, which is important for the indigenization of Islam and Muslims in Germany. In the event that the umbrella organizations to which mosque associations, which are currently operating as associations, gain the status of religious communities, Islamic religion classes, a possible mosque tax, opening schools and benefiting from different opportunities will be decisive for Muslims in Germany in the centuries to come. The conference provides a platform for religious organizations to adapt themselves to local conditions, to shape their structure according to current and foreseeable future needs, to train human resources, and to use the opportunities of the country in which they live. In Germany, the state needs to cooperate with religious organizations and Muslims, both constitutionally and sociologically, to meet the needs of the Muslim community. In terms of religious organizations, the conference is a structure that contributes to the development of the mosque concept and the creation of structures that can address Muslims in all their issues, and in this sense, it is a structure that contributes to the creation of the opportunities that the German state offers or should offer in accordance with the constitution and that it will be beneficial to continue.

The Conference offers Muslim organizations the opportunity to develop and participate in the processes they need as a religious community, such as the training of religious officials and teachers of Islamic religion, the financing of mosque associations, the professionalization of spiritual and social guidance as a civil society, and the development of religious services. Although there are issues that rightfully disturb Muslims in the eighteen years of the German Islamic Conference, it is evaluated that it offers long-term opportunities in the context of the indigenization of Muslims in Germany and their feeling of belonging to Germany, as well as the German state's acceptance of Islam and Muslims as a part of its society.

Orcid

Ömer Faruk Altıntaş <https://orcid.org/0009-0000-3424-0510>

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışma herhangi bir destek almamıştır. Teşekkür edilecek herhangi bir kurum veya kişi bulunmamaktadır.

Çıkar Çatışması Beyanı: Çalışma esnasında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynakça

- AABF. (2021). <https://alevi.com/pressemitteilung-unterzeichnung-des-staatsvertrages-zwischen-der-alevitischen-gemeinde-deutschland-und-dem-land-schleswig-holstein/> (Erişim: 21.01.2022) adresinden alındı
- BAMF. (2009, 09 23). <https://www.bamf.de/SharedDocs/Anlagen/DE/Forschung/Forschungsberichte/fb06-muslimisches-leben.html?nn=403976> adresinden alındı
- BAMF. (2022). <https://www.bmi.bund.de/DE/themen/heimat-integration/staat-und-religion/koerperschaftsstatus/koerperschaftsstatus-node.html> (Erişim: 22.01.2022) adresinden alındı
- BEMUF. (2022). Mainz İlahiyat Meslek Yüksek Okulu: <https://bemuf.de/hakkimizda/> (Erişim: 08.01.2022) adresinden alındı
- Berlin, H. (2018). https://www.hu-berlin.de/de/pr/nachrichten/juni-2018/nr_180628_00 (Erişim: 09.07.2019) adresinden alındı
- Berlin, H. (2019). <https://www.islamische-theologie.hu-berlin.de/de/aktuelles> (Erişim: 01.02.2020) adresinden alındı
- BMBF. (024, 01 24). bmbf: <https://www.bmbf.de/bmbf/de/forschung/geistes-und-sozialwissenschaften/islamische-theologie/islamische-theologie.html#searchFacets> adresinden alındı
- BMBF. (2020). https://www.bmbf.de/bmbf/de/forschung/geistes-und-sozialwissenschaften/geistes-und-sozialwissenschaften_node.html Erişim: 12.02.2022 adresinden alındı
- BMFSFJ. (2018). <https://www.bmfsfj.de/blob/130686/0c5656ae3bb0b100d1c911c08153f775/projekte-zur-praevention-islamistischer-radikalisierung-data.pdf> (Erişim: 09.02.2020) adresinden alındı
- BMI. (2009, 07 25). https://www.bmi.bund.de/SharedDocs/downloads/DE/veroeffentlichungen/themen/heimat-integration/dik/zwischen_resuemee_studie_muslim_leben_deutschland.pdf?__blob=publicationFile&v=1 (Erişim: 12.12.2023) adresinden alındı
- BMI. (2021). <https://www.personenstandsrecht.de/Web/PERS/DE/informationen/religionsgemeinschaften/religionsgemeinschaften-node.html> (Erişim: 23.01.2022) adresinden alındı
- BMI. (2022). <https://www.bmi.bund.de/SharedDocs/kurzmeldungen/DE/2022/01/islam-konferenz.html>
- BMI. (2022, 12 7). <https://www.bmi.bund.de/SharedDocs/reden/DE/2022/faeser-deutscheislamkonferenz2022.html> adresinden alındı
- BMI. (2023, 11 21). <https://www.bmi.bund.de/SharedDocs/reden/DE/2023/faeser-20231121-dik.html> adresinden alındı
- BMI. (2023, 02 14). <https://www.bmi.bund.de/SharedDocs/pressemitteilungen/DE/2023/12/imam-ausbildung.html> (Erişim: 14.02.2023) adresinden alındı
- Bundesamt, S. (2023). *Statistischer Bericht - Mikrozensus - Bevölkerung nach Migrationshintergrund - Erstergebnisse 2022 Tabelle 12211-51*.
- Bundesregierung. (2018). <https://www.bundesregierung.de/resource/blob/975226/847984/5b8bc-23590d4cb2892b31c987ad672b7/2018-03-14-koalitionsvertrag-data.pdf?download=1> (Erişim: 05.01.2020) adresinden alındı
- Bundesregierung. (24, 01 30). bundesregierung.de: <https://www.bundesregierung.de/resource/blob/974430/778548/262e947ed0871d9e14c68e682188dffe/koalitionsvertrag-data.pdf?download=1> adresinden alındı
- Bundestag. (2024, 01 30). bundestag.de: <https://www.bundestag.de/resource/blob/194886/696f36f79>

- 5961df200fb27fb6803d83e/koalitionsvertrag-data.pdf adresinden alındı
- Bundestag. (2024, 01 31). bundestag.de: https://www.bundestag.de/resource/blob/543200/9f9f21a92a-618c77aa330f00ed21e308/kw49_koalition_koalitionsvertrag.pdf adresinden alındı
- Bundesverfassungsgericht. (2020). <https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Pressemitteilungen/DE/2020/bvg20-013.html> (Erişim: 23.01.2022) adresinden alındı
- CDU. (2005). https://www.cdu.de/system/tdf/media/dokumente/05_11_11_Koalitionsvertrag_Langfassung_navigierbar_0.pdf?file=1&type=field_collection_item&id=543 (Erişim: 03.01.2020) adresinden alındı
- Cohen, R. (2019). *Küresel Diasporalar-Giriş*. Ankara: Koyu Siyah Yay.
- Cooperman, A., & Hackett, C. (2017). *Pew Research Center: Europe's growing Muslim Population*. <https://www.pewforum.org/2017/11/29/europes-growing-muslim-population> (Erişim: 22.01.2022) adresinden alındı
- CURIA. (2021). <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?docid=244180&mode=req&pageIndex=1&dir=&occ=first&part=1&text=kopftuch&doclang=DE&cid=5515926#ctx1> (Erişim: 12.01.2022) adresinden alındı
- Destatis. (2021, 12 31). <https://www.destatis.de/DE/Themen/Gesellschaft-Umwelt/Bevoelkerung/Bevoelkerungsvorausberechnung/begleitheft.html?nn=208696#ergebnisse> adresinden alındı
- Destatis, S. B. (2023, 4 20). https://www.destatis.de/DE/Presse/Pressemitteilungen/2023/04/PD23_158_125.html adresinden alındı
- DIK. (2006). http://www.deutsche-islam-konferenz.de/DIK/DE/DIK/01_UeberDieDIK/09_DIK_2006-2009/StrukturBis2009/strukturbis2009-node.html (Erişim: 02.01.2020) adresinden alındı
- DIK. (2008). <http://www.deutsche-islam-konferenz.de/SharedDocs/Anlagen/DIK/DE/Downloads/LenkungsausschussPlenum/2008-IRU-zwischenresumee-der-dik.html?nn=3334990> (Erişim: 03.01.2020) adresinden alındı
- DIK. (2008). <http://www.deutsche-islam-konferenz.de/DIK/DE/DIK/6Praevention/Clearingstelle/clearingstelle-inhalt.html?nn=3334990> 8 (Erişim: 09.02.2020) adresinden alındı
- DIK. (2009). http://www.deutsche-islam-konferenz.de/DIK/DE/DIK/01_UeberDieDIK/09_DIK_2006-2009/StrukturBis2009/strukturbis2009-node.html (Erişim: 03.01.2020) adresinden alındı
- DIK. (2009). <http://www.deutsche-islam-konferenz.de/DIK/DE/DIK/9Archiv/Berichterstattung/berichterstattung-inhalt.html?nn=3334990> (Erişim: 03.01.2020) adresinden alındı
- DIK. (2009). <http://www.deutsche-islam-konferenz.de/DIK/DE/DIK/6Praevention/Clearingstelle/clearingstelle-inhalt.html?nn=3334990> (Erişim: 03.01.2020) adresinden alındı
- DIK. (2010). http://www.deutsche-islam-konferenz.de/SharedDocs/Anlagen/DIK/DE/Downloads/LenkungsausschussPlenum/Plenum-arbeitsprogramm.pdf?__blob=publicationFile (Erişim: 05.01.2020) adresinden alındı
- DIK. (2010). http://www.deutsche-islam-konferenz.de/SharedDocs/Anlagen/DIK/DE/Downloads/Sonstiges/20100517-Ministerrede.pdf?__blob=publicationFile (Erişim: 05.01.2020) adresinden alındı
- DIK. (2012). http://www.deutsche-islam-konferenz.de/SharedDocs/Anlagen/DIK/DE/Downloads/LenkungsausschussPlenum/dik-rede-minister-plenum-2012-download.pdf?__blob=publicationFile (Erişim: 24.02.2020) adresinden alındı

- DIK. (2012). http://www.deutsche-islam-konferenz.de/SharedDocs/Anlagen/DIK/DE/Downloads/LenkungsausschussPlenum/dik-rede-minister-plenum-2012-download.pdf?__blob=publicationFile (Erişim: 05.01.2020) adresinden alındı
- DIK. (2012). http://www.deutsche-islam-konferenz.de/SharedDocs/Anlagen/DIK/DE/Downloads/WissenschaftPublikationen/islamisches-gemeindeleben-in-deutschland-lang-dik.pdf?__blob=publicationFile (Erişim: 05.01.2020) adresinden alındı
- DIK. (2012). http://www.deutsche-islam-konferenz.de/SharedDocs/Anlagen/DIK/DE/Downloads/LenkungsausschussPlenum/dik-zwischenbericht-ag-p-2012-download.pdf?__blob=publicationFile (Erişim: 09.02.2020) adresinden alındı
- DIK. (2013). <https://www.deutsche-islam-konferenz.de/SharedDocs/Anlagen/DE/Ergebnisse-Empfehlungen/dik-empfehlungen-2008-2013.html> (Erişim: 08.01.2022) adresinden alındı
- DIK. (2017). http://www.deutsche-islam-konferenz.de/SharedDocs/Anlagen/DIK/DE/Downloads/LenkungsausschussPlenum/20170314-la-3-abschlussdokument-seelsorge.pdf?__blob=publicationFile (Erişim: 07.02.2020) adresinden alındı
- DIK. (2017). http://www.deutsche-islam-konferenz.de/SharedDocs/Anlagen/DIK/DE/Downloads/LenkungsausschussPlenum/20170314-la-3-abschlussdokument-seelsorge.pdf?__blob=publicationFile (Erişim: 08.02.2020) adresinden alındı
- DIK. (2018). http://www.deutsche-islam-konferenz.de/DIK/DE/DIK/01_UeberDieDIK/01_Aktuelles/11dik2018-dik-verbaendetreffen/dik-verbaendetreffen-inhalt.html?nn=5812596 (Erişim: 06.01.2020) adresinden alındı
- DIK. (2018). DIK-Workshop “Islam-und Muslimfeindlichkeit”: http://www.deutsche-islam-konferenz.de/DIK/DE/DIK/01_UeberDieDIK/01_Aktuelles/11dik2018-dik-verbaendetreffen/dik-verbaendetreffen-inhalt.html?nn=5812596 (Erişim: 06.01.2020) adresinden alındı
- DIK. (2018). Reise zu Orten muslimischen Lebens: http://www.deutsche-islam-konferenz.de/DIK/DE/DIK/01_UeberDieDIK/01_Aktuelles/17dik2019-reise-st-kerber/reise-st-kerber-inhalt.html?nn=5812596 Erişim: 06.01.2020 adresinden alındı
- DIK. (2018). “Runder Tisch zur Ausbildung von religiösem Personal islamischer Gemeinden” http://www.deutsche-islam-konferenz.de/DIK/DE/DIK/01_UeberDieDIK/01_Aktuelles/29dik2019-dik-runder-tisch/dik-runder-tisch.html?nn=5812596 (Erişim: 26.01.2020) adresinden alındı
- DIK. (2019). Neuer DIK-Förderansatz „Moscheen für Integration“ startete in Berlin, http://www.deutsche-islam-konferenz.de/DIK/DE/DIK/01_UeberDieDIK/01_Aktuelles/26dik2019-moscheen-fuer-integration/moscheen-fuer-integration-inhalt.html?nn=5812596 (Erişim: 06.01.2020) adresinden alındı
- DIK. (2019). DIK-Workshop zum Thema Antisemitismus unter Muslimen http://www.deutsche-islam-konferenz.de/DIK/DE/DIK/01_UeberDieDIK/01_Aktuelles/28dik2019-dik-workshop-zu-antisemitismus-unter-muslimen/dik-workshop-zu-antisemitismus-unter-muslimen.html?nn=5812596 (Erişim: 06.01.2020) adresinden alındı
- DIK. (2021). https://www.deutsche-islam-konferenz.de/DE/DIK/Die-DIK-bisher/die-dik-bisher_node.html (Erişim: 24.01.2021).
- DIK. (2022). <https://www.deutsche-islam-konferenz.de/SharedDocs/Meldungen/DE/ImDialog/220510-werkstattgesprach-dik-fortsetzung.html>. (Erişim: 08.01.2022) adresinden alındı
- DIK. (2023, 06.29). https://www.deutsche-islam-konferenz.de/DE/DatenFakten/daten-fakten_node.html adresinden alındı

- DIK. (2023, 06 29). <https://www.deutsche-islam-konferenz.de/SharedDocs/Anlagen/DE/Publikationen/Studien/uem-abschlussbericht.html?nn=1530318> (Erişim: 29.08.2023) adresinden alındı
- DIK. (2024, 01 24). [deutsche-islam-konferenz.de: https://www.deutsche-islam-konferenz.de/SharedDocs/Anlagen/DE/Ergebnisse-Empfehlungen/20170314-la-3-abschlussdokument-seelsorge.html](https://www.deutsche-islam-konferenz.de/SharedDocs/Anlagen/DE/Ergebnisse-Empfehlungen/20170314-la-3-abschlussdokument-seelsorge.html) adresinden alındı
- DİTİB. (2020). <http://ditib.de/detail1.php?id=689&lang=de> (Erişim: 29.01.2020) adresinden alındı
- (2022, 10 03). *DİTİB*. https://www.ditib-ads.de/Assets/document/upload/cdcdde06-39fb-4c34-a1a9-ed161d7d747fDITIB_Moscheeuebergriffe%202022.pdf (Erişim: 13.12.2023): DİTİB Antidiskriminierungsstelle. https://www.ditib-ads.de/Assets/document/upload/cdcdde06-39fb-4c34-a1a9-ed161d7d747fDITIB_Moscheeuebergriffe%202022.pdf adresinden alındı
- DİTİB. (2023). <https://ditib.de/detail1.php?id=830&lang=de> (Erişim: 15.12.2023) adresinden alındı
- DİTİB. (2023, 12 28). [ditib.de: https://www.ditib.de/default1.php?id=5&sid=8&lang=en](https://www.ditib.de/default1.php?id=5&sid=8&lang=en) adresinden alındı
- DİTİB. (2024, 02 01). [ditib.de: https://www.ditib.de/detail2.php?id=284&lang=en](https://www.ditib.de/detail2.php?id=284&lang=en) adresinden alındı
- DL. (2020). <https://www.demokratie-leben.de/> (Erişim: 09.02.2020) adresinden alındı
- DW. (2013). <https://www.dw.com/tr/almanyada-tart%C4%B1%C5%9Fmal%C4%B1-kampanya/a-16199201> (Erişim: 09.02.2020) adresinden alındı
- DW. (2015). <https://www.dw.com/tr/anayasa-mahkemesinden-ba%C5%9F%C3%B6rt%C3%BCs%C3%BC-karar%C4%B1/a-18313350> adresinden alındı
- DW. (2018). <https://www.dw.com/tr/seehofer-islam-almanyaya-ait-de%C4%9Fildir/a-43001512> (Erişim: 22.01.2022) adresinden alındı
- DW. (2022). <https://www.dw.com/tr/almanya-i%C3%A7i%C5%9Fleri-bakan%C4%B1-islam-elbette-almanyaya-aittir/a-60490179> (Erişim: 22.01.2022) adresinden alındı
- FOWİD. (2024, 01 30). [fowid.de: https://fowid.de/meldung/kirchenmitglieder-47%2C45-prozent#:~:text=Nach%20Ver%C3%B6ffentlichung%20der%20Zahlen%20der,sind%20das%2047%2C45%20Prozent.](https://fowid.de/meldung/kirchenmitglieder-47%2C45-prozent#:~:text=Nach%20Ver%C3%B6ffentlichung%20der%20Zahlen%20der,sind%20das%2047%2C45%20Prozent.) adresinden alındı
- Fülling, H. (2018). *Religion und Integration in der deutschen Islampolitik, Entwicklungen, Analysen, Ausblicke*. Berlin: Springer VS.
- IGMG. (2023, 12 24). [igmg.de: https://www.igmg.org/tr/hakkimizda/2/](https://www.igmg.org/tr/hakkimizda/2/) adresinden alındı
- IKWEV. (2020). <http://ikwev.org/> (Erişim: 05.03.2020) adresinden alındı
- Integration, Medien-Dienst. (2021). *Islamische Verbände in Deutschland*. Berlin: Mediendienst Integration.
- IR, Z. (2010). <https://www.islamrat.de/islamrat-wird-nicht-mehr-an-der-islamkonferenz-teilnehmen/http://zentralrat.de/15833.php> (Erişim:05.01.2020) adresinden alındı
- Islamkolleg. (2021). <https://www.islamkolleg.de/> (Erişim: 24.01.2022).
- Islamkolleg. (2023). https://www.islamkolleg.de/wp-content/uploads/2023/10/Pressemitteilung_Zertifikatsuebergabe-1.pdf (erişim: 12.12.2023) adresinden alındı
- Islamrat. (2010, 03 03). [islamrat.de: https://www.islamrat.de/islamrat-wird-nicht-mehr-an-der-islamkonferenz-teilnehmen/](https://www.islamrat.de/islamrat-wird-nicht-mehr-an-der-islamkonferenz-teilnehmen/) adresinden alındı
- Karadağ, C. (2023). *Anadolu Ajansı*. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/alman-anayasa-mahkemesi-berlin-cyaletin-basortusu-konusundaki-temyiz-muracaatini-reddetti/2804662> (Erişim:10.05.2023) adresinden alındı

- KAS. (2024, 01 30). kas.de: <https://www.kas.de/documents/252038/253252/Koalitionsvertrag2009.pdf/83dbb842-b2f7-bf99-6180-e65b2de7b4d4> adresinden alındı
- KRM. (2007). <http://koordinationsrat.de/ueber-uns> (Erişim: 08.01.2022) adresinden alındı
- KRM. (2024, 02 01). koordinationsrat.de: <https://koordinationsrat.de/pressemitteilungen> adresinden alındı
- Lemmen, T. (2000). İstanbul: Almanya'daki İslami Örgütler, Friedrich Ebert Vakfı Yayınları.
- Lemmen, T. (2017). P. C. Antes. içinde Wiesbaden: Muslimische Organisationen in Deutschland, Muslime in Deutschland, Historische Bestandsaufnahme, aktuelle Entwicklungen und zukünftige Forschungsfragen:VS Verlag für Sozialwissenschaften.
- Mediendienst-Integration. (2019). <https://mediendienst-integration.de/weitere-rubriken/islam-und-muslime.html> (10.07.2019) adresinden alındı
- Mediendienst-Integration. (2022, 01 22). <https://mediendienst-integration.de/migration/flucht-asyl/syrische-fluechtlinge.html> adresinden alındı
- Mediendienst-Integration. (2023). <https://mediendienst-integration.de/gruppen/islam-und-muslime.html> (Erişim: 12.12.2023) adresinden alındı
- Muckel, S. (2008). *Der Islam im öffentlichen Recht des säkularen Verfassungsstaates*. Berlin: Duncker & Humblot GmbH.
- Muckel, S., & Tillmanns, R. (2008). S. M. (Hrsg.). içinde Berlin: Die religionsverfassungsrechtlichen Rahmenbedingungen für den Islam, Der Islam im öffentlichen Recht des säkularen Verfassungsstaates Duncker & Humblot GmbH.
- Perspektif. (2019). <https://perspektif.eu/2019/08/08/almanyada-musulman-mahkumlara-manevi-bakim-rehberligi-geliyor/> (Erişim: 08.02.2020) adresinden alındı
- Perspektif. (2023, 11 22). <https://perspektif.eu/2023/11/22/alman-islam-konferansi-bu-yil-musulmanlari-teget-gecti/> adresinden alındı
- PH. (2019). <https://www.ph-ludwigsburg.de/6029+M537721956c0.html>, <https://www.ph-karlsruhe.de/institute/ph/institut-fuer-islamische-theologiereligionspaedagogik/>, <https://www.ph-freiburg.de/theologie/islamische-theologie.html> adresinden alındı
- Schührer, Susanne. (2018). BAMF Bundesamt für Migration und Flüchtlinge: https://www.bamf.de/SharedDocs/Anlagen/DE/Forschung/WorkingPapers/wp81-tuerkeistaemmige-in-deutschland.pdf?__blob=publicationFile&v=12 (Erişim: 22.01.2022) adresinden alındı
- SPD. (2024, 01 31). spd.de: https://www.spd.de/fileadmin/Dokumente/Koalitionsvertrag/Koalitionsvertrag_2021-2025.pdf adresinden alındı
- Spielhaus, R. (2015). *Die Rechtliche Anerkennung des Islams in Deutschland, Ein Gutachten für die Friedrich Ebert Stiftung*. Riem Spielhaus und Martin Herzog: Friedrich Ebert Stiftung.
- Statista. (2023, 4 27). <https://de.statista.com/statistik/daten/studie/152911/umfrage/tuerken-in-deutschland-seit-2001/> adresinden alındı
- Statista. (2023, 04 20). <https://de.statista.com/statistik/daten/studie/654839/umfrage/deutsche-staatsbuergers-mit-zweiter-staatsangehoerigkeit-in-deutschland-nach-herkunftslandern/> (Erişim: 5 Temmuz 2023) adresinden alındı
- Sticks, A. (2021). *Muslimisches Leben in Deutschland 2020*. Berlin: BAMF (Federal Almanya Göç ve Mülteci Bakanlığı).
- VİKZ. (2020). İslam Kültür Merkezleri Birliği <http://vikz.de/index.php/Imamausbildung.html>: (Erişim: 29.01.2020) adresinden alındı

- VIKZ. (2023, 12 24). vikz.de: <https://www.vikz.de/de/ueber-uns.html> adresinden alındı
- WR. (2010). <https://www.wissenschaftsrat.de/download/archiv/9678-10.html> (Erişim: 23.01.2022) adresinden alındı
- Yaşar, A. (2012). D. B.-M.-S. (edt) içinde, *Freiheit - Gleichheit - Religion: Orientierungen Moderner Religionspolitik (Religion Und Politik)* (s. 240). Almanya: Ergon Verlag.
- Zeyrek, M. (2022). AA. <https://www.aa.com.tr/tr/egitim/almanyasin-hessen-eyaletinde-ditib-mahkeme-karariyla-din-dersi-verebilecek/2604282> (Erişim:13.12.2023) adresinden alındı
- ZMD. (2010, 05 12). zmd.de: <https://zentralrat.de/15833.php> adresinden alındı

Turkish Journal of Diaspora Studies

ISSN: 2717-7408 (Print) e-ISSN: 2757-9247 (Online)
Journal homepage: tjds.org.tr

Türk Diasporasının Sosyal Güvenliğine İlişkin Düzenlemeler

Seher Demirkaya

To cite this article: Seher Demirkaya (2024) Türk Diasporasının Sosyal Güvenliğine İlişkin Düzenlemeler, Turkish Journal of Diaspora Studies, 4(1), 100-131, DOI: 10.52241/TJDS.2024.0072

To link to this article: <https://doi.org/10.52241/TJDS.2024.0072>

Submission Date: January 4, 2024 **Acceptance Date:** March 14, 2024

Article Type: Review Article

2024 Seher Demirkaya. Published with license by Migration Research Foundation

Published online: March 31, 2024

Submit your article to this journal tjds.org.tr

Full Terms & Conditions of access and use can be found at
tjds.org.tr

Türk Diasporasının Sosyal Güvenliğine İlişkin Düzenlemeler

Seher Demirkaya

Uluslararası Ticaret ve İşletmecilik Bölümü, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi,
Karaman, Türkiye

Özet

Türk vatandaşlarının sahip olduğu sosyal, ekonomik, siyasal ve hukuki temel hakların Türk Diasporası açısından da değerlendirilmesi artık kaçınılmazdır. Bu temel haklardan biri de sosyal güvenlik haklarıdır. Sosyal güvenlik hakkının bulunulan veya hukuki açıdan bağlı olunan ülkede korunması ve devamlılığının sağlanması son derece önemlidir. Türk Sosyal Güvenlik Sistemi, Türk vatandaşlarına belli haklar ve güvenceler sağlamaktadır. Türk Diasporası açısından durum değerlendirildiğinde, mevcut hakların yalnızca vatandaşlık bağının devamlılığına odaklanması, sosyal güvenlik bakımından koruma düzeyinde bir eksikliğe dikkat çekmektedir. Çalışmada, yurt dışında bulunan Türk vatandaşlarına özgü sosyal güvenlik uygulamalarının Türk Diasporası açısından da değerlendirilmesine ilişkin bir durum tespiti yapılmaya çalışılmaktadır. Bu kapsamda yurt dışındaki Türk vatandaşlarına ilişkin ulusal mevzuattan kaynaklanan durumlar incelenerek, mevcut hüküm ve uygulamaların Türk Diasporası açısından uygulanabilirliği değerlendirilecektir. Söz konusu incelemeler ve değerlendirmeler sonucunda Türk Diasporasını da kapsama alabilecek hükümler belirlenecek, mevcut eksiklikler ile yapılabilecek düzenlemelere ve uygulamalara ilişkin bazı öneriler sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler

Türk Diasporası, Temel Haklar, Yurt Dışı Sosyal Güvenlik Mevzuatı ve Uygulamaları, Türk Sosyal Güvenlik Sistemi

İLETİŞİM Seher Demirkaya shrdmrky@gmail.com

Başvuru: 4 Ocak 2024; Revizyon: 9 Şubat 2024; Kabul: 14 Mart 2024; Makale Tipi: İnceleme Makalesi

Regulation Concerning the Social Security of the Turkish Diaspora

Seher Demirkaya

Department of International Trade and Business Administration, Karamanoğlu Mehmetbey University, Karaman, Türkiye

Abstract

The social, economic, political, and legal rights of Turkish citizens should be evaluated in terms of the broad definition of Turkish Diaspora. One of these fundamental rights is social security rights. It is extremely important to protect, maintain and ensure the right to social security in the country where one lives or is legally affiliated and located. The Turkish National Social Security System provides certain rights and guarantees to Turkish citizens. When the situation is evaluated regarding the Turkish Diaspora, the fact that the existing rights focus only on the continuity of the citizenship bond, and this draws attention to a deficiency in the level of protection in terms of social security. This study attempts to decide of the situation regarding the evaluation of social security adhibition specific to Turkish citizens abroad from the perspective of the Turkish Diaspora. As a result of these examinations and evaluations, provisions that can include the Turkish Diaspora will be determined, and some suggestions will be presented regarding the current deficiencies and possible regulations and practices.

Keywords

Turkish Diaspora, Inherent Rights, Diaspora Social Security Legislation and Practices, Turkish Social Security System

Giriş

Sosyal güvenlik, kişilerin yaşamlarının ve geleceklerinin belli riskler karşısında güvence altına alınması açısından son derece önemlidir. Kişiler, çalışma yaşamları boyunca, söz konusu güvenceyi sağlamak için gerekli hak kazanma koşullarını yerine getirerek çeşitli sosyal güvenlik sistemlerine veya uygulamalarına dâhil olmaktadır. Ancak sosyal güvenlik haklarından yararlanma noktasında bazı özel koşullar da ortaya çıkmakta; kişilerin sisteme dâhil olma taleplerinin yerine getirilmesi ve uygulamalardan yararlanmaları zorlaşmaktadır. Bu durumlardan biri de vatandaş olunan ülke dışında ikamet etme veya herhangi bir sebeple bulunma noktasında ortaya çıkmaktadır. Kişiler, çeşitli sebeplerle

CONTACT Seher Demirkaya shrdmrky@gmail.com

Received: January 4, 2024; Revision: February 9, 2024; Accepted: March 14, 2024; Article Type: Review Article

vatandaşı oldukları ülke dışında bulunmaktadırlar. Bu sebepler arasında eğitim, çalışma, turistik faaliyetler, ailevi ve siyasi sebepler yer almaktadır. Söz konusu sebeplerle yurt dışında bulunanlar geçici veya sürekli olarak vatandaşı oldukları ülkenin dışında yaşamaktadırlar. Bulunulan süre, hem kendi ülkeleri hem de bulundukları ülkedeki haklardan yararlanmaları açısından önemlidir.

Türk vatandaşlarının yurt dışında bulunma süreci; oldukça eskiye dayanmakla birlikte, özellikle 1960'lı yıllarda Almanya'ya çalışma amacıyla yönelmeleri ile yoğunlaşmış, bu durum daha sonra Avusturya, Belçika, Fransa gibi diğer Avrupa ülkelerine doğru da genişlemiştir. İlerleyen dönemlerde Türk vatandaşlarının çalışma amacıyla farklı bölge ve ülkelere de (Orta Doğu, Avustralya gibi) yöneldikleri görülmüştür. Çalışma amacı dışında diğer sebeplerle (eğitim, siyasi, turizm, yerleşme, aile birleşmesi vb.) de farklı ülkelerde bulunan Türk vatandaşlarının yurt dışında bulunma süreleri kısa veya uzun dönemli olabilmektedir¹.

Diaspora kavramı en genel ifadeyle kendi ülkeleri dışında, farklı ülkelerde yaşamlarını devam ettiren toplumlar/kişiler/uluslar olarak tanımlanabilir². Bu anlamda Türk Diasporası kavramı ile farklı ülkelerde yaşayan Türk vatandaşları, Türk vatandaşlığını kaybedenler ve Türk soylular/azınlıklar ifade edilmektedir. Bu anlamda Türk Diasporası kavramı, Türk vatandaşlık bağının ötesinde oldukça geniş bir kavram olarak değerlendirilmelidir³.

Yurt dışındaki Türk vatandaşlarının dolayısıyla Türk Diasporasının sosyal güvenliğine yönelik uygulamalar, ulusal sosyal güvenlik mevzuatına dâhil olmalarına göre belirlenmektedir. Türk vatandaşlarının bulundukları/yaşadıkları ülke sosyal güvenlik mevzuatına dâhil olmaları veya ulusal sosyal güvenlik mevzuatına tabi olmaları ile hakları değişebilmektedir. Dolayısıyla da ulusal sosyal güvenlik sisteminden doğan talep hakları bu ayrımla birlikte sınırlandırmakta veya farklılaşabilmektedir⁴. Bu noktada, ulusal mevzuat içinde yer

¹ "Diaspora" kavramıyla uyumlu olması bakımından, uzun süreli olarak yurt dışında yaşayan/ikamet eden Türk vatandaşlarının, Türk vatandaşlığı sona erenlerin veya Türk asıllıların/soyluların/azınlığın sosyal güvenlik haklarına dair bir değerlendirme yapılması gerekir. Ancak bu noktada dikkat edilmesi gereken konu, Türk sosyal güvenlik mevzuatının genel anlamda Türk vatandaşlarına yönelik olması ve Türk vatandaşlığını kaybedenlere veya diğer Türk kökenli gruplara ilişkin bir uygulama içermemesidir. Dolayısıyla bu çalışmanın genel çerçevesi, Türk Diasporası içerisinde Türkiye Cumhuriyeti ile vatandaşlık bağı devam eden yurt dışındaki Türk vatandaşlarına ilişkin sosyal güvenlik uygulamalarıdır.

² Diaspora kavramına ulus ötesi topluluklar, göçmenler, azınlıklar, akraba topluluklar gibi gruplar da dâhil edilmektedir. Bu konuda bkz. Köse, 2021, s.66. Diaspora kavramına ilişkin tanımlamalar ve tarihsel süreç için bkz. Düzenli, 2022, s.30-32; Hopyar vd., 2022, s.49-51; Yağmurlu, 2021, s.5 vd.; Köse, 2021, s.66-68; Cohen, 2008, s.2 vd.

³ Dışişleri Bakanlığına göre yurt dışındaki Türk vatandaşı sayısı 6,5 milyonun üzerindedir (Dışişleri Bakanlığı, t.y.). Ancak bu sayının çifte veya asli vatandaşlık olarak Türk vatandaşlığı devam edenleri de kapsadığı düşünüldüğünde (Bakanlık vatandaşlık ibaresini kullanmaktadır), bu veriler doğrultusunda, Türk Diasporasına ilişkin sayının net olarak bilinmediği, bu nedenle de aslında sayının daha fazla olduğunu belirtmek gerekir.

⁴ Şöyle ki; Türk vatandaşları bulundukları/yaşadıkları ülke mevzuatına tabi olmaları durumunda o ülkedeki sosyal güvenlik hükümleri haklarında uygulanmaktadır. Ancak bazı durumlarda Türk vatandaşlarının ulusal sosyal güvenlik

alan uygulamaların yanında yurt dışındaki Türk vatandaşlarına özgü olarak hazırlanan sınırlı düzenlemeler belirleyici olmaktadır. Ancak bu noktada da belirtmek gerekir ki, Türk Diasporasına özgü olarak nitelendirilebilecek doğrudan uygulamalar, Türk sosyal güvenlik sistemi içinde yer almamaktadır. Sistem, açık bir hüküm bulunmasa dahi, genel anlamda Türk vatandaşlığı kavramı çevresinde, Türkiye’de fiili olarak ulusal mevzuata doğrudan veya dolaylı olarak tabi çalışanlar kapsamında şekillenmektedir⁵. Bu nedenle Türk Diasporasının tamamını kapsayıcı sosyal güvenlik uygulamalarının varlığından söz etmek mümkün olmamaktadır. Ayrıca yurt dışında (süre ve sebepten bağımsız) bulunanlara özgü sosyal güvenlik uygulamaları da vatandaşlığın devamlılığı ile ilişkilendirilmektedir.

Söz konusu bu çalışmada, Türk Sosyal Güvenlik Sistemine ilişkin kısa bir bilgi verildikten sonra, Türkiye dışında bulunan Türk vatandaşlarına özgü/ilgili ulusal ve uluslararası düzenlemeler ele alınacaktır. Daha sonra ise ilgili mevzuattan kaynaklanan sorunlara ilişkin önerilerde bulunulmaya çalışılacaktır. Çalışma ile yurt dışındaki Türk vatandaşlarına özgü sosyal güvenlik mevzuatının ve uygulamaya ilişkin sorunlar ile çözüm önerilerinin bir arada yer aldığı bir metin oluşturulması hedeflenmektedir. Bu amaçla mevcut mevzuat hükümleri doğrultusunda konu ele alınarak bir durum değerlendirilmesi yapılmaya çalışılacaktır. Ancak çalışma kapsamında, sosyal güvenlik mevzuatının değişken yapısının konuya ilişkin yapılacak değerlendirmelerin sürekli güncellenmesini gerektireceğini de göz ardı etmemek gerekir. Ayrıca, mevcut sosyal güvenlik hükümlerinin Türk Diasporasını kapsamaması, bu kesime ilişkin ulusal veya uluslararası mevzuatta doğrudan hüküm yer almaması ve ilgili mevzuatın genellikle vatandaşlık bağı çevresinde şekillenmesi çalışmanın sınırlılığını oluşturmaktadır⁶.

Türk Sosyal Güvenlik Sisteminin Gelişimi ve Mevcut Durumu

Türk sosyal güvenlik sistemi, gelişmeye başladığı günden bu yana, sürekli bir değişim ve dönüşüm içindedir. Sistemde yaşanan aksamlar ve eksiklikler yapılan reformlarla ve değişikliklerle giderilmeye çalışılmaktadır. Bu anlamda ulusal sosyal güvenlik sisteminin oldukça dinamik bir yapıda olduğunu belirtmek doğru olacaktır. Ulusal sosyal güvenlik yapısı yaşadığı dönüşüm ve dinamiklik sebebiyle oldukça parçalı bir yapıya sahiptir. Sosyal güvenlik haklarına ve uygulamalarına ilişkin düzenlemeler birçok farklı kaynaktan yer almaktadır.

sistemine olan tabiiyetleri devam etmektedir. Ayrıca, ikili sosyal güvenlik sözleşmelerinin varlığına ve diğer uluslararası belgelere göre de bu hakkın kullanımı değişebilmektedir.

⁵ Türk Sosyal Güvenlik Sistemi içinde yabancılara ilişkin oldukça kısıtlı hükümler bulunmaktadır.

⁶ Bu nedenle çalışmanın ilerleyen bölümlerinde Türk Diasporası kavramı yerine “yurt dışında bulunan Türk vatandaşları” ifadesi kullanılmaktadır. Aynı zamanda mevcut sosyal güvenlik hükümlerinin Türk Diasporası için genellenmesinin yaratacağı sorunların (kapsam genişlemesi, hak talebi vb.) da bu şekilde engellenmesi mümkün olabilecektir.

Türkiye’de sosyal güvenliğe ilişkin ilk girişimler, Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde yaşanmıştır. Söz konusu dönemde aile içi, dini ve meslek kuruluşları içerisinde yapılan yardımlaşmalar şeklinde görülen ilk sosyal güvenlik faaliyetleri, ilerleyen dönemlerde vakıflar, darüşşifalar, loncalar, yardımlaşma sandıkları ve tekaüt sandıkları aracılığıyla yapılan desteklere dönüşmüştür⁷. Cumhuriyetin ilanından önceki dönemde ise maden havzalarında çalışanlara yönelik olarak hazırlanan 151 ve 114 sayılı Kanunlarla sınırlı da olsa sosyal güvenlik anlamında kısmi düzenlemeler getirilmiştir. 151 sayılı Kanun ile kurulmuş olan ihtiyat ve teavün sandıkları sosyal sigorta kurumlarının temeli oluşturmuştur⁸. Cumhuriyetin ilanı ve 1924 Anayasası’nın kabulü sonrasında sanayileşmenin de etkisiyle, çalışma hayatına ilişkin birçok düzenleme yapılmıştır. Bu dönemde sosyal güvenlik alanına ilişkin çıkarılan çok sayıda kanuna rağmen, girişimler oldukça sınırlı düzeyde kalmıştır⁹.

1936 yılında kabul edilen 3008 sayılı İş Kanunu¹⁰, sosyal güvenlik açısından son derece önemlidir. Kanunun yedinci bölümü “sosyal yardımlar” başlığını taşımış ve Kanunda “işçi sigortalı kuruluş” ibaresi yer almıştır. Kanun, çalışma hayatının sınırlı bir kesimi için de olsa sosyal sigorta sisteminin kurulmasını öngörürken, I. Dünya Savaşı’nın etkisiyle sigortanın kuruluşu gerçekleştirilememiştir. 1945 yılında Çalışma Bakanlığı’nın kurulmasının ardından, 4792 sayılı Kanunla¹¹ İşçi Sigortalı Kurumu¹² kurulmuştur. Kurum, Türkiye’nin ilk sosyal sigorta kuruluşudur. Kurumun kurulması ile birlikte 3008 sayılı Kanunda ele alınan işçi sigortalı kuruluşlara başlanmıştır. 4772 sayılı İş Kazaları ile Meslek Hastalıkları ve Analık Sigortalı Kanunu¹³, 5417 sayılı İhtiyarlık Sigortası Kanunu¹⁴, 5502 sayılı Hastalık ve Analık Sigortası Kanunu¹⁵, 6900 sayılı Maluliyet, İhtiyarlık ve Ölüm Sigortalı Kanunu¹⁶ kabul edilerek yaşlılık, iş kazası ve meslek hastalığı, ölüm, malullük, analık ve hastalık sigortalı kuruluşları kurulmuştur. İlgili Kanunların kapsamının 3008 sayılı Kanunla sınırlı olması nedeniyle, söz konusu sigortalıların kapsamı da sınırlı kalmıştır. İlerleyen dönemlerde 3008 sayılı Kanunda yapılan değişikliklerle, Basın ve Deniz İş

⁷ Osmanlı Devleti dönemindeki uygulama ve girişimler için bkz. Güzel vd., 2020, s.22-24; Tuncay & Ekmekçi, 2019, s.89-92; Kala, 2018, s.27-53; Işık Erol, 2017, s.9-25; Alper, 2015, s.9; Makal, 1997, s.208-217.

⁸ Düzenlemeler için bkz. Güzel ve diğerleri, 2020, s.25-26; Sümer, 2020, s.14; Makal, 1999, s.419-422.

⁹ İlgili kanunlar için bkz. Tuncay & Ekmekçi, 2019, s.93-94; Alper, 2015, s.13-16; Makal, 1999, s.427-428.

¹⁰ R.G.T., 15.06.1936, S.3330.

¹¹ R.G.T., 16.07.1945, S.6058.

¹² Kurum hakkında bkz. Yaşar, 2017, s.221-227.

¹³ R.G.T., 07.07.1945, S.6051.

¹⁴ R.G.T., 08.06.1949, S.7227.

¹⁵ R.G.T., 10.01.1950, S.7402.

¹⁶ R.G.T., 13.02.1957, S.9534.

Kanununa tabi çalışanlar da sigortaların kapsamına alınmıştır. Cumhuriyet öncesinde kurulan ve 1950 yılında birleştirilen tekaüt sandıkları ile de kamu görevlilerine yönelik 5434 sayılı Emekli Sandığı Kanunu¹⁷ kabul edilmiştir.

1960 Anayasası ile birlikte sosyal güvenlik hakkı toplumun tüm kesimleri için temel bir hak halini almıştır (Güzel vd., 2020, s. 28-29). 1964 yılında işçi sigortaları 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu¹⁸ ile birleştirilerek Sosyal Sigorta Kurumu kurulmuştur. Kanunla, 3008 sayılı Kanun'un kapsamı dışında kalan ve iş sözleşmesi dışındaki sözleşme türleri ile çalışanlar da kapsama alınmış; primli rejim anlamında ilk reform gerçekleştirilmiştir (Güzel vd., 2020, s. 28-29; Alper, 2015, s. 17; Özbek, 2006, s. 277). 1971 yılında 1479 sayılı Esnaf ve Sanatkarlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu Kanunu¹⁹ ile Kendi Ad ve Hesabına Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu (Bağ-Kur) kurulmuş; bu kesim de böylelikle sigorta kapsamına alınmıştır.

1982 Anayasası ile sosyal güvenliğin herkes için bir hak olduğu tekrar vurgulanarak (m.60), devletin de bunu sağlayacak her türlü tedbiri alması gerektiği ve gerekli teşkilatı kuracağı belirtilmiştir. Anayasayla birlikte sosyal güvenlik alanına ilişkin yapılan diğer düzenlemelerle tarım çalışanları ve tarımda bağımsız çalışanlar da 2925 ve 2926 sayılı Kanunlarla²⁰ sigorta kapsamına dâhil edilmiştir. Böylelikle, genel bir sosyal güvenlik sistemi oluşturularak, toplumun büyük bir kesimi sosyal sigorta kapsamına alınmıştır.

Toplumun büyük bir kesiminin sosyal sigorta sistemine dâhil edilmesiyle birlikte, zamanla sosyal güvenlik yapısında da yeni sorunlar ortaya çıkmaya başlamıştır. 1990'lı yıllarda emeklilik yaşı düşürülmüş, prim ödeme gün süreleri azaltılmış; sosyal güvenlik yapısının aktif-pasif dengesine bağlı sorunlar giderek artmıştır (Alper, 2011, s.12-13; Tuncay & Alper, 1997, s.76-102). Bunun üzerine, ILO'nun desteği ile Türkiye'ye özgü, çeşitli seçeneklerin yer aldığı bir rapor hazırlanmış (Alper, 2015, s.33; Alper, 2011, s.10; ILO, 2009; Alpar, 2000, s.8-12) ve sistemde ciddi bir revizyona gidilmiştir. Sonucunda ise 1999 yılında 4447 sayılı Kanun²¹ kabul edilmiştir. Kanunla yaşlılık aylığından yararlanmadaki yaş koşulu yükseltilmiş; sigortalılık süresi uygulamasından vazgeçilmiş, prim ödeme süreleri artırılmıştır.

2001 yılında tüm dünyada yaşanan ekonomik kriz sebebiyle 4447 sayılı Kanun uygulama alanı bulamamıştır. 2005 yılında sosyal güvenlik sisteminde kapsamlı yeni bir

¹⁷ R.G.T., 17.06.1949, S.7325.

¹⁸ R.G.T., 01.08.1964, S.11766-11779.

¹⁹ R.G.T., 14.09.1971, S.13956.

²⁰ R.G.T., 20.10.1983, S.18197.

²¹ R.G.T., 08.09.1999, S.23810.

reforma²² ilişkin çalışmalar başlamıştır. 2006 yılında 5502 sayılı Sosyal Güvenlik Kurumu Kanunu kabul edilerek tüm sosyal güvenlik kurumları birleştirilmiş ve 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu²³ kabul edilmiştir.

Günümüzde, Türk sosyal güvenlik sistemi, temel olarak 5502 sayılı Kanun ile 5510 sayılı Kanun hükümlerinden oluşmaktadır. Toplumun her kesimi için tüm sosyal sigorta işlemleri Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) bünyesinde yürütülmektedir. Aynı zamanda sosyal güvenlik alanına ilişkin çeşitli uygulamalar, birçok farklı kaynakta yer alan yönetmelik, tebliğ, genelge ve genel yazılar ile de düzenlenmektedir. Söz konusu farklı kaynaklar uygulama alanına ilişkin sorunların çözümünde yol göstericidir.

Yurt Dışındaki Türk Vatandaşlarının Sosyal Güvenliği

Yurt dışındaki Türk vatandaşı sayısının oldukça fazla olduğu bilinmekle birlikte, Türk Diasporasına ilişkin net bir veri bulunmamaktadır. Kapsamın sayıca net bir şekilde ortaya konulamamasının dışında, Türk Diasporasının bu çalışma bakımından ilgisi, bu grubun sosyal güvenlik haklarına ilişkindir. Türk Diasporasına özgü ulusal sosyal güvenlik mevzuatının varlığından söz etmek mümkün değildir. Ulusal mevzuatın, açık bir hüküm olmamasına karşın, genellikle vatandaşlık bağı üzerinden kurgulandığı görülmektedir. Bu durum da, tüm Türk Diasporasının sisteme dâhil edilemeyeceğini/edilemediğini göstermektedir.

Ulusal mevzuat içerisinde, yurt dışındaki Türk vatandaşlarının sosyal güvenlik haklarına ilişkin düzenlemeler genellikle yaşlılık sigortası (emeklilik aylığı) konusundadır. Konuya ilişkin düzenlemeler çeşitli kanun, yönetmelik, Kurum genelge ve genel yazıları ile düzenlenmektedir. Bu anlamda, yurt dışındaki Türk vatandaşlarının uzun vadeli sigortalar (yaşlılık ve ölüm) kapsamında ulusal mevzuata dâhil oldukları görülmektedir. Ayrıca sınırlı da olsa diğer sigorta kolları açısından belli konularda sisteme dâhil olabilmeleri mümkündür. Yurt dışındaki Türk vatandaşlarının sosyal güvenlik sistemine dâhil olmaları konusunda daha kolaylaştırıcı uygulamaların olması ve mevcut düzenlemelerin daha erişilebilir hale getirilmesi sistemden yararlanabilecek olan Türk vatandaşı sayılarını da artırabileceği açıktır.

Yurt Dışındaki Türk Vatandaşlarının Ulusal Sosyal Güvenlik Sistemi Açısından Durumu

Yurt dışındaki Türk vatandaşlarının sosyal güvenliğine ilişkin koruyucu düzenlemelerin temelini Anayasa oluşturmaktadır. 1982 Anayasasının sosyal güvenlik haklarının korunmasına ilişkin genel anlamdaki hükmünün yanı sıra, yurt dışında çalışmak için bulunan

²² Reform süreci hakkında bkz. Alper, 2017, s.1-23; Güzel, 2005, s.71-74.

²³ R.G.T., 16.06.2006, S.26200.

Türk vatandaşlarının sosyal güvenlik haklarının korunmasına dair de bir hükmü bulunmaktadır. Anayasada “Devlet, yabancı ülkelerde çalışan Türk Vatandaşlarının aile birliğinin, çocuklarının eğitiminin, kültürel ihtiyaçlarının ve sosyal güvenliklerinin sağlanması, ana vatanla bağlarının korunması ve yurda dönüşlerinde yardımcı olunması için gerekli tüm tedbirleri alır.” hükmü yer almaktadır (m.62). Görüldüğü üzere, yurt dışındaki Türk vatandaşlarının sosyal güvenlik hakları anayasal bir hak olarak düzenlenerek, yaralanma hakkı tanınmaktadır.

İlgili Ulusal Mevzuat

5510 sayılı Kanun ile 3201 sayılı Kanun yurt dışındaki Türk vatandaşlarının sosyal güvenlik hak ve uygulamalarının düzenlendiği temel kanunlar olmakla birlikte, konuya ilişkin dolaylı ve doğrudan hükümler içeren farklı kanunlar da bulunmaktadır. İlgili kanunlar vatandaşlık kavramı üzerinden şekillenmekte, herhangi bir nedenle/amaçla yurt dışında bulunan/yaşayan Türk vatandaşlarının sosyal güvenlik dışındaki haklarına ait konuları da içermektedirler. Diğer kanunlar şu şekilde sıralanabilir²⁴:

- 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu²⁵,
- 4904 sayılı Türkiye İş Kurumu Kanunu²⁶,
- 2453 sayılı Yurtdışında Görevli Personele Nakdi Tazminat Verilmesi ve Aylık Bağlanması Hakkında Kanun²⁷ ile 2330 sayılı Nakdi Tazminat ve Aylık Bağlanması Hakkında Kanun²⁸,
- 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu²⁹,

²⁴ İlgili kanunlar yurt dışında herhangi bir süreyle veya sebeple bulunan Türk vatandaşlarına yönelik olması bakımından bir ayırım yapılmadan belirtilmiştir.

²⁵ R. G.T., 29.05.2009, S.27256. Türk vatandaşlığı kavramının açıklanması ve hukuki statünün sınırlarının belirlenmesi noktasında Türk Vatandaşlığı Kanunu’nu önem kazanmaktadır.

²⁶ R.G.T., 25.06.2009, S.25159. Türkiye İş Kurumu Kanunu’nda sosyal güvenliğe yönelik bir hüküm bulunmamasının yanında, yurt dışına özel istihdam büroları aracılığıyla çalışmak üzere Türkiye’den işçi gönderilmesine ilişkin hükümleri konuyla ilgili dolaylı bir bağlantı kurmaktadır.

²⁷ R.G.T., 25.04.1981, S.17321 (2453 s.K.). Kanuna göre; Kanun kapsamında yer alan personelin ve bunların eşleri ile ikinci derece de dâhil kan hısımları ile birinci derece yakın hısımlarından yurt dışında maruz kaldıkları terör ya da uğradıkları suikast sonucunda ölenlerin cenazeleri ve defin giderleri personelin bağlı olduğu kurum tarafından karşılanmaktadır (2453 s.K., m.4). 2453 sayılı Kanun uygulamasında 2330 sayılı Kanunun 3/a ve 3/b maddelerine göre ödenecek nakdi tazminatlar 01.01.1973 tarihinden itibaren uygulanmakta, bu tarihle 2453 sayılı Kanunun yürürlüğü arasındaki döneme ilişkin ödemelerin hesaplanmasında ise 657 sayılı Kanundaki birinci derece son kademe aylığının 2453 sayılı Kanunun yayım tarihindeki brüt tutarı esas alınmaktadır. 2453 sayılı Kanuna göre nakdi tazminatın anne ve babaya ödenebilmesi, 2453 sayılı Kanunun yayım tarihinde sağ olmalarına bağlıdır. 01.01.1973 tarihini itibarıyla nakdi tazminata hak kazanan eşlerden, 2453 sayılı Kanunun yayım tarihinden önce ölenlerin tazminat payları ise görev sebebiyle ölenin çocuklarına ödenmekte, çocuklarının olmaması durumunda ise miras hükmüleri uygulanmaktadır (2453 s.K., geç. m.1).

²⁸ R.G.T., 06.11.1980, S.17152.

²⁹ R.G.T., 23.07.1965, S.12056. Devlet Memurları Kanunu’nda yurt dışında bulunan kamu görevlilerine ilişkin sınır-

- 1416 sayılı Ecnebi Memleketlere Gönderilecek Talebe Hakkında Kanun³⁰.

Ulusal mevzuat içinde konuya ilişkin olarak değerlendirilmesi gereken çok sayıda yönetmelik, tebliğ ve genelge de bulunmaktadır. Bu düzenlemelerden bazıları şunlardır:

- Yurtdışı İstihdam Hizmetleri Yönetmeliği³¹,
- Yetiştirilmek Amacıyla Yurtdışına Gönderilecek Devlet Memurları Hakkında Yönetmelik³²,
- Yurtdışında Geçen Sürelerin Borçlandırılması ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik³³,
- Sosyal Sigorta İşlemleri Yönetmeliği³⁴,

lı hüküm bulunmakla birlikte, genellikle çalışma ilişkisinin düzenlenmesine yönelik (sürekli veya geçici görevle yurt dışında bulunma, yurt dışı eğitim, çalışma süreleri, aylıklar gibi) hükümler yer almaktadır.

³⁰ R.G.T., 16.04.1929, S. 1169. Kanun eğitim amacıyla yurt dışına gönderilen Türk vatandaşı öğrencilerin seçimi, ödenekleri, 5510 sayılı Kanun kapsamında yurt dışına gönderilenlere sağlanacak tedavi giderlerinin nasıl karşılanacağı, mecburi hizmetleri gibi durumlara ilişkin hükümler bulunmaktadır. Kanunun özellikle 13. maddesi (tedavi giderleri ile 5510 sayılı Kanunda belirlenmiş usul ve esaslara göre Kurumca karşılanacak giderler) ve geçici 1. maddesi (eğitim süresinin borçlandırılması) sosyal güvenlik uygulamalarına ilişkindir.

³¹ R.G.T., 16.02.2008, S.26789. Yönetmelik yurt dışındaki işler ile işçi ve işçilere iş bulunması, işverenlerle işçiler arasında yapılacak olan iş sözleşmelerine aracılık edilmesi ve yurt dışına gidecek işçilerin işlemlerinin yapılmasına ilişkin usul ve esasları belirlemesi açısından önemlidir.

³² R.G.T., 01.02.1974, S.14786. Yönetmeliğin 15. maddesine göre “*Bu Yönetmelik hükümlerine göre yurt dışına gönderilen devlet memurlarının kademe ilerlemesi, emeklilik ve diğer bütün hak ve yükümlülükleri devam eder.*” (m.15). İlgili maddeden de anlaşılacağı üzere, devlet memurlarının Yönetmelikte belirtilen görevleriyle ilgili herhangi bir sebepten dolayı yurt dışında bulunmaları hallerinde emeklilik haklarının devam edeceği, uzun vadeli sigortalar kapsamındaki yaşlılık sigortasının kesintiyeye uğramayacağı hüküm altına alınmıştır. Ayrıca, Yönetmeliğin 16. maddesine göre de “*Bu Yönetmeliğe göre devlet memurlarına, başka memleket veya teşkilat tarafından sağlık sigortası imkânlarının sağlanamaması halinde, ilgili kurumlarında sağlık sigortası yapılmaktadır.*” (m.16). Bahsi geçen hükümle yurt dışına gönderilen devlet memurlarının sağlık hakları bakımından da herhangi bir kayba uğramayacaklarını ifade etmek mümkündür. Yurt dışına görev, eğitim vb. sebeplerle giden ve geçici süreyle bulunan/yaşayan Türk vatandaşlarının sosyal güvenlikleri açısından yaşlılık sigortası kapsamında oldukları kabul edilmekle birlikte, sağlık hakkı bakımından da öncelikle gönderildikleri ülke veya kurum tarafından sağlık sigortası yapılıp yapılmadığı dikkate alınarak, kendi kurumlarınca yapılan sağlık sigortasıyla kapsama alındıkları görülmektedir. Yönetmelikte yetiştirilmek için yurt dışına gönderilen devlet memurlarının, bu süre boyunca sahip oldukları sosyal güvenlik hakları sınırlı olsa da düzenlenmektedir. Yurt dışında eğitim amacıyla gönderilenler için ilgili kamu kurumlarının da kendi bünyeleri çevresinde yönetmelikleri bulunmaktadır. Ayrıca Türk Öğrencilerin Yabancı Ülkelerde Öğrenimleri Hakkında Yönetmelik’te sosyal güvenlikle ilgili doğrudan bir hüküm yer almamakta, ancak yurt dışına geçirilen eğitim süresi çalışma süresinin sayılmaktadır.

³³ R.G.T., 06.11.2008, S.27046. Yönetmelikte, yurt dışında geçen sürelerin borçlandırılması, borçlanma başvurularına ait usul ve esaslar, borçlanma miktarının tespiti, ödenmesi ve borçlanmadan vazgeçmeye ilişkin hükümler yer almaktadır.

³⁴ R.G.T., 12.05.2010, S.27579. Yönetmeliğin konuya ilişkin çok sayıda maddesi (Yön., m.9/1-d, m.10/i, m.14/2-1, m.18/2, m.20/2, m.39, m.57, m.66, m.86-92, m.94, m.95, m.108, geç. m.15) bulunmakla birlikte; bu maddelerin büyük bir kısmı yurt dışına çalışmak/çalıştırılmak üzere götürülen işçilere yöneliktir. Ayrıca, yurt dışındaki tüm Türk vatandaşlarının sosyal güvenliğiyle ilgili konularda da genel nitelikli hükümler içermektedir.

- Genel Sağlık Sigortası Tescil, Prim ve Müstehaklık İşlemleri Yönetmeliği³⁵,
- Türk Vatandaşlığı Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik³⁶,
- Sosyal Güvenlik Kurumu Sağlık Uygulama Tebliği (SUT)³⁷,
- Sosyal Güvenlik Sözleşmelerinin Uygulanması Hakkında Genelge,
- 2011/48 sayılı Yurt Dışı Borçlanma ve Tahsis İşlemleri Hakkında Genelge,
- Sosyal Güvenlik Sözleşmesine Göre Kısa Vadeli Sigorta Uygulamaları Hakkında Genelge,
- 2013/18 sayılı 3201 sayılı Kanuna Göre Tahakkuk Ettirilen Borçların Yurt Dışından Ödenmesi Hakkında Genelge,
- 2018/38 sayılı Emeklilik İşlemleri Hakkında Genelge,
- Türkiye-Almanya Sosyal Güvenlik Sözleşmesinin Hastalık Sigortası Hükümlerinin 4/1-b ve 4/1-c Sigortalıları Yönünden Uygulanması Hakkında Genelge,
- Türkiye-Kore Sosyal Güvenlik Anlaşması Hakkında Genelge,
- Yurtdışı Sahte Hizmet Belgeleri Hakkında Genelge,
- Yurtdışı Sigortalıların Malullük Aylıklarında İlk İşe Giriş Tarihlerinin Tespiti Hakkına Genelge.

Yukarıda yer alan yurt dışı sosyal güvenlik uygulamalarıyla ilgili tebliğ ve genelgeler özellikle Sosyal Güvenlik Kurumu işlemlerinin yürütülmesi noktasında önem kazanmaktadır. İlgili tebliğ ve genelgelerde yer alan hükümlerle konuya ilişkin detaylar ve uygulama birliği sağlanması, kanun ve yönetmelik hükümlerinin açıklanması mümkün hale gelmektedir.

Görüldüğü üzere, yurt dışındaki Türk vatandaşlarının sosyal güvenliğe ilişkin ulusal mevzuat hükümlerinden yararlanmaları, öncelikle anayasal bir hak olarak değerlendirilmekte; hizmet borçlanması, hizmet birleştirmesi, hak sahiplerine ilişkin yararlar ile genel sağlık sigortasından faydalanma noktasında ortaya çıkmaktadır. Sosyal güvenlik uygulamaları, ulusal mevzuat içerisinde çok sayıda kanun, yönetmelik, genelge ve tebliğ ile

³⁵ R.G.T., 18.04.2014, S.28976. Yönetmeliğin 8. maddesinde yurt dışında bulunup, genel sağlık sigortalısı sayılanlar detaylı olarak sıralanmıştır. Yönetmeliğin birçok maddesinde yurt dışındaki Türk vatandaşlarının genel sağlık sigortası primleri ile genel sağlık sigorta statüleri hakkında hükümler yer almaktadır (m.10, m.12, m.13, m.16, geç. m.1). Yönetmelikte, yurt dışında bulunan Türk vatandaşlarının genel sağlık sigortası işlemlerine yönelik genel hükümlere de yer verilmiştir. Bu maddeler doğrultusunda konu, yurt dışında geçici ya da sürekli olarak bulunanların genel sağlık sigortalılığı ve bakmakla yükümlü olduğu kişiler açısından da değerlendirilmiştir.

³⁶ R.G.T., 06.04.2010, S.27544. Türk vatandaşlığının kazanılmasına, kaybedilmesine, ispatına, çok vatandaşlığa ilişkin işlemlerin yürütülmesinde uygulanacak usul ve esasların belirlenmesi ile uygulama birliğinin sağlanması Yönetmelik hükümleri ile gerçekleştirilmektedir.

³⁷ Tebliğ yurt dışı sağlık hizmetleri bakımından son derece önemlidir.

düzenlenmektedir. Türk vatandaşlarının yararlanması ise belirli koşulların yerine getirilmesine bağlanmaktadır.

Sigortalılık Sürelerinin Değerlendirilmesi, Hizmet Borçlanması ve Birleştirilmesi

Yurt dışındaki Türk vatandaşlarının anayasal olarak güvence altına alınan sosyal güvenlik haklarına ilişkin diğer mevzuat düzenlemelerinin başında, konuya özgü olarak çıkarılan kanunlar yer almaktadır. Söz konusu kanunlar sosyal güvenlik haklarından ve ilgili uygulamalardan yararlanma konusunda Türk vatandaşlarına yol gösterici olmaktadır. Daha önce de ifade edildiği üzere, dolayısıyla Diaspora kapsamında yer alan yurt dışındaki Türk vatandaşlarının ulusal mevzuat hükümlerinden yararlanmaları için bulundukları ülke sosyal güvenlik mevzuatı yanında veya doğrudan Türk Sosyal Güvenlik Sistemine de dâhil olmaları gerekir. Konuya ilişkin hukuki düzenlemelerinin temel kaynağını 5510 sayılı Kanun hükümleri oluşturmakla birlikte, 3201 sayılı Yurt Dışında Geçen Çalışma Sürelerinin Değerlendirilmesi Hakkında Kanun³⁸ hükümleri de konu açısından son derece önemlidir.

3201 sayılı Kanuna göre yurt dışında yaşayan/bulunan Türk vatandaşlarının yurt dışındaki sigortalılık sürelerinin değerlendirilmesine ve yararlanma koşullarına ilişkin hükümler yer almaktadır. Kanunun kapsamı ilk maddede açıkça belirtilmiştir. Türk vatandaşları ile doğumla Türk vatandaşı olan, ancak çıkma izni alarak Türk vatandaşlığını kaybedenlerin 18 yaşını doldurduktan sonra, Türk vatandaşı olarak yurt dışında geçen ve belgelendirilen sigortalılık süreleri ve bu süreler arasında ya da sonunda, her birinde, bir yıla kadar olan işsizlik süreleri ile yurt dışında ev kadını olarak geçen süreleri, Kanunda belirtilen sosyal güvenlik kuruluşlarına prim ödenmemiş olması ve talepleri halinde, Kanun hükümlerine göre sosyal güvenlikleri bakımından değerlendirilmektedir (3201 s.K., m.1).

Kanun hükümleri doğrultusunda ilk madde de belirtilen kişilerle yurt dışında çalışırken ya da Türkiye'ye kesin dönüşten sonra ölenlerin hak sahipleri de borçlanma hükümlerinden yararlanmaktadır. Kısaca ifade etmek gerekirse, 3201 sayılı Kanuna göre yurt dışındaki Türk vatandaşları, gerekli koşulların sağlanması ile borçlanarak³⁹ Türk sosyal güvenlik sistemine dâhil olmakta ve yaşlılık aylığı alma hakkı elde edebilmektedirler. Ancak bu noktada, borçlanma konusuna ilişkin doğrudan bir hükmün 5510 sayılı Kanunda yer almadığını; yalnızca ölüm sigortasının uygulanmasına ilişkin (5510 s.K., m.36/4) dolaylı olarak nitelendirilebilecek bir hükmün varlığına değinmek

³⁸ R.G.T., 08.05.1985, S.18761.

³⁹ Yurt dışı hizmet borçlanması hakkında bkz. Demirkaya, 2020, s.145-158; Çelebi, 2017, s.43 vd.; Çavuş, 2015, s.37 vd.

yerinde olacaktır. Söz konusu maddeye göre hak sahipleri ihya yoluyla ölüm sigortasından yararlanabilmektedirler.

Yurt dışındaki Türk vatandaşlarının, ulusal sosyal güvenlik mevzuatından yararlanmaları genellikle hizmet borçlanması üzerinden yapılmasına rağmen, hizmet birleştirilmesi-ne ilişkin hükümlerin uygulanması da söz konusudur. Özellikle ikili sosyal güvenlik sözleşmesi imzalanan ülkelerdeki Türk vatandaşlarının, sözleşme hükümleri doğrultusunda (varlığı halinde) hizmet birleştirmesinden, kısıtlı olsa da, yararlanabilmeleri mümkündür (Demirkaya, 2020, s.139).

İsteğe Bağlı Sigortalılık

Yurt dışındaki Türk vatandaşlarının, ulusal sosyal güvenlik sistemine dâhil olmasını sağlayan diğer bir uygulamada isteğe bağlı sigortalılıktır. İsteğe bağlı sigortalılık genel anlamda, kişilere kendi talepleri doğrultusunda belli koşulları sağlamaları ile sosyal güvenlik sistemine dâhil olmalarını sağlamaktadır. Bu doğrultuda, belli koşulların sağlanması ile yurt dışındaki Türk vatandaşlarının da isteğe bağlı sigorta ile sisteme dâhil olabilmeleri mümkündür. Fakat hizmet borçlanmasına göre isteğe bağlı sigortalılık uygulamasının koşullarının yurt dışındaki Türk vatandaşlarına uygulanabilirliği açısından daha zor olduğu kabul edilebilir.

İsteğe bağlı sigortalılıktan yararlanabilmeleri için Türk vatandaşlarının ülkeye kesin dönüş yapmış olmaları gerekir. Ancak, bu uygulamadan ikili sosyal güvenlik sözleşmelerinde hükmün bulunması halinde yurt dışında bir yararlanma söz konusu olabilecektir⁴⁰.

Sağlık Hizmetleri

Türk sosyal güvenlik mevzuatında genel sağlık sigortası uygulaması aslına Türkiye’de ikamet edenlere (Türk vatandaşı ve yabancılar) yöneliktir. Yurt dışındaki Türk vatandaşlarının belirli durumların varlığı halinde 5510 sayılı Kanun kapsamında genel sağlık sigortasından yararlanmaları mümkündür⁴¹. Ancak bu oldukça sınırlı bir uygulamadır.

Bu konuda özellikle yine ikili sosyal güvenlik sözleşmelerinin varlığı ile konu ilişkilendirilmektedir. Sözleşmelerde aksine bir hüküm olmaması durumunda, yurt dışında sürekli ikamet eden sigortalıların bakmakla yükümlü oldukları aile üyeleri ile emekliler ve bunların bakmakla yükümlü oldukları aile bireyleri Türkiye’de sağlık yardımlarından yararlanmaktadırlar.

Geçici olarak Türkiye’de bulunan ve sağlık yardım belgelerinde kayıtlı olan kişiler de acil durumlarla sınırlı olmak koşuluyla, Kurum mevzuatına göre belirlenen sağlık

⁴⁰ Bkz. Demirkaya, 2020, s.140-141; Güzel vd., 2020, s.182-183

⁴¹ Detaylı bilgi için bkz. Demirkaya, 2020, s.142-144; Sözer, 2018, s.188.

hizmetlerinden yararlanırlar. Geçici olarak Türkiye’de bulunan vatandaşlar (yurtdışı sigortalılığı olan ve turistik amaçlı bulunan) sigortalı oldukları ülkenin sigorta kasalarından alacakları sağlık yardım hakkı belgesini (formüleri), Türkiye’de hâlihazırda bulundukları şehirdeki il sosyal güvenlik müdürlüklerine, sosyal güvenlik merkezlerinde faaliyet gösteren yurtdışı işlemleri servisine veya il müdürlüklerinin görevlendirdiği diğer merkezlerle ibraz etmek suretiyle sağlık hizmetlerinden yararlanabilmektedirler. Bu kapsamdakiler Kurumun ilgili birimlerinden alacakları Hollanda, Avusturya, Almanya, Fransa ve Belçika için YUPASS (Yurtdışı Provizyon Aktivasyon Sağlık Sistemi) numarasıyla; diğer sözleşme bulunan ülkeler için ise “Sosyal Güvenlik Sözleşmelerine Göre Sağlık Yardım Belgesi” ile birlikte Kurumun anlaşmalı tüm sağlık tesislerinde (diğer genel sağlık sigortalılar gibi) sunulan hizmetlerden, yasal olarak kendilerince ödemeleri zorunlu olan katkı ve katılım payları hariç olmak üzere ücretsiz olarak yararlanırlar⁴².

Türk Diasporasının⁴³ Uluslararası Mevzuat Bakımından Sosyal Güvenliği

Sosyal güvenlik hakkı, ülkelerin vatandaşlarına sağlaması gereken temel bir yükümlülüktür. Ancak kişilerin çeşitli sebeplerle vatandaşı oldukları ülkelerden ayrılmaları, sosyal güvenlik haklarını orijin/köken ülkelerin sorumluluğundan daha geniş alana taşımıştır. Böylelikle sosyal güvenlik hakkı da uluslararası bir boyut kazanmıştır. Bu anlamda, sosyal güvenlik hakkı öncelikle uluslararası insan hakları belgelerinde ele alınmış, çok taraflı sözleşmeler ve ikili sosyal güvenlik sözleşmeleriyle de koruma ve kapsama alanı genişletilmiştir. Böylelikle de, kişilerin vatandaşı oldukları ülkelerin dışında da çalışmaları, ikamet etmeleri veya herhangi bir sebeple bulunmaları durumunda da sosyal güvenlik hakları devam ettirilerek korunmaya ve ihtiyaçlar ve talepler karşılanmaya çalışılmaktadır. Uluslararası düzenlemeler doğrultusunda, ulusal mevzuat hükümleri de geliştirilmekte ve genişletilmektedir (Demirkaya, 2020, s.38; Arıcı, 1997, s.2-10).

Sosyal Güvenlik Hakkını Düzenleyen Uluslararası Belgeler

Sosyal güvenlik hakkının ele alınarak doğrudan düzenlendiği çok sayıda belge bulunmaktadır. Bu belgelerde sosyal güvenlik hakkıyla ilgili belgelere taraf ülke vatandaşları yanında göçmenleri, ülkede bulunan yabancıları da kapsamaktadır. Söz konusu düzenlemelerin bazılarında bulunulan/ikamet edilen ülke vatandaşları ile eşit haklara sahip olunmasını,

⁴² Yurt dışı sigortalılığı olan ve sürekli Türkiye’de yaşamaya başlayan Türk vatandaşlarının durumu hakkında bkz. (SGK, 2013, s.15-17). Yurt dışında sigortalı olan Türk vatandaşlarının müracaat işlemleri SUT madde 1.7.1’e (Yurtdışı sigortalı müracaatları) göre düzenlenmektedir.

⁴³ Bu kısımda uluslararası mevzuat açısından vatandaşlık kavramının ötesinde, bulunulan ülkenin taraf olduğu uluslararası düzenlemeler ele alındığı için Türk Diasporası ifadesi kullanılmıştır. Ancak ikili sosyal güvenlik sözleşmelerinin yine vatandaşlık kavramı çerçevesinde ele alındığını belirtmek yerinde olacaktır.

bazılarında serbest dolaşım hakkı⁴⁴ kapsamındaki uygulamalar, bazılarında ise sosyal güvenlik haklarına yönelik dolaylı hükümler bulunmaktadır (Demirkaya, 2020, s.50).

Vatandaş oldukları ülke dışında bulunanların, konu açısından değerlendirildiğinde de Türk Diasporasının sosyal güvenliği ile ilişkilendirilebilecek uluslararası belgelerin en önemlileri Birleşmiş Milletler Sözleşme ve Belgeleridir. Bunlarda, herkesin sosyal güvenlik hakkı olduğu, bu hakkın eşit olarak kullanılması gerektiği vurgulanmaktadır. İlgili düzenlemeler; İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi⁴⁵, Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme⁴⁶, Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Sözleşme⁴⁷ ile Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme⁴⁸dir. Bu düzenlemelerde bulunan ülkedeki vatandaş olmayan kişilere de gerekli koruma ve hak kullanımı sağlanmalıdır. Türk Diasporasının da bu doğrultuda yaşanan ülkenin sözleşmelere taraf olması halinde, sağlanan haklardan yararlanmaları mümkün olmaktadır.

⁴⁴ Serbest dolaşım hakkı kapsamındaki sosyal güvenlik haklarına ilişkin bkz. Demirkaya: 2022, s.409 vd.

⁴⁵ Bildirgeye göre “Herkesin, toplumun bir üyesi olarak sosyal güvenliğe hakkı vardır. Ulusal girişimlerle veya uluslararası işbirliğiyle ve her devletin örgütlenmesine ve kaynaklarına göre, herkes onur ve kişiliğinin serbestçe gelişimi için gerekli olan ekonomik, sosyal ve kültürel haklarının gerçekleştirilmesi hakkına sahiptir.” (m.22). Kişilerin çalışmaya, işlerini serbestçe belirlemeye, adil ve uygun çalışma koşullarına ve işsizlikten korunmaya hakkı olduğu, çalışanların kendisi ve ailesi için insan onuruna yakışır ve her türlü sosyal koruma araçlarıyla da desteklenen adil ve uygun ücret hakkı bulunmaktadır (m.23). Herkesin ailesi ve kendisinin refah ve sağlığı için barınma, beslenme, tıbbi bakım ve giyim hakkı vardır. Her kişi hastalık, işsizlik, dulluk, malullük, yaşlılık ve iradesi dışındaki durumlardan oluşan geçim sorunlarının varlığı halinde sosyal güvenlik hakkına sahiptir. Annelerle çocuklarının özel bakım ve yardım hakları bulunur. Tüm çocuklar, evlilik birliği içinde/dışında doğmalar dahi aynı sosyal güvenceden yararlanır (m.25).

⁴⁶ Sözleşme tarafı ülkeler, ilgili hükümlere uygun olarak ülkelerinde bulunan mültecilere, sosyal yardımlar ve kamu acil yardımlarında eşit işlem göstermelidir (m.23). Ücretin parçası olarak verilen aile ödeneklerinde de eşit olmalıdır (m.24/1). Ulusal mevzuatta düzenlenen sosyal güvenlik riskleri açısından mülteciler, vatandaşlar ile eşit muameleye tabi olmalıdır (m.24/2). Taraflar yaptıkları diğer anlaşmalarla elde edilen hakların kazanılması ve kazanılanların korunması konusundaki hükümlerden mültecileri vatandaşları ile aynı koşullarda yararlandırmalıdır (m.24/3). Taraf veya taraf olmayan ülkelerle olan sözleşmelerde kendi vatandaşlarının yanı sıra vatandaş olmayanların da yararlanması sağlanmalıdır (m.24/4).

⁴⁷ Sözleşmeye göre “Sosyal güvenlik konusunda göçmen işçiler ve aile fertleri istihdam devletin yasalari ile ikili anlaşmalar ve uluslararası anlaşmalarda yer alan ilgili şartları yerine getirdikleri sürece, çalıştıkları devletin vatandaşlarıyla aynı muameleyi görürler. Göçmen işçilerin geldiği orijin devlet ile çalıştığı istihdam devletin yetkili makamları bu kuralın uygulanmasına ilişkin yöntemleri saptamak üzere gerekli düzenlemeleri yaparlar. Yürürlükteki yasaların göçmen işçi ve aile fertlerine belli bir sosyal yardımı sağlayamamaları halinde, ilgili ülkeler ilgili şahısların bu yardımı ile bağlantılı olarak yapmış bulundukları katkının kendilerine geri ödenmesi imkânını aynı durumdaki vatandaşlarına yapılan uygulama esaslarını dikkate alarak değerlendirirler.” (m.27). Göçmen işçiler ve aileleri hayatlarının korunması ve sağlığının iyileştirilmesi için gereken her türlü tıbbi bakımın sağlanmasında o ülke vatandaşlarıyla aynı haklara sahiptir (m.28).

⁴⁸ Sözleşmede, sosyal sigorta da dâhil olmak üzere, sosyal güvenlik hakkı herkese tanınmaktadır. Bakmakla yükümlü olunan çocukların bakımından ve eğitiminden sorumlu oldukları süre boyunca, aileye en kapsamlı koruma ve yardım yapılmalıdır. Doğumdan önceki ve sonraki makul bir sürede annelere özel koruma sağlanmalıdır; bu dönemde çalışan anneler ücretli izinden ya da uygun sosyal güvenlik önlemlerini içeren izinlerden yararlanmalıdır (m.10). Taraflar yeterli düzeyde yiyecek ve konut hakkıyla herkese kendisi ve ailesi için uygun bir yaşam düzeyine sahip olma ve sürekli olarak bu koşulların iyileştirilmesi ve geliştirilmesi hakkını tanımalı; bunların sağlanmasına yönelik her önlemi almalıdır (m.11). Aynı zamanda herkese erişilebilir en üst seviyede ruhsal ve fiziksel sağlık düzeyinden yararlanma hakkı tanınmalıdır (m.12).

Sosyal güvenlik haklarının vatandaşı olunan ülke dışında da sağlanması gerektiğine yönelik doğrudan ya da dolaylı hükümler içeren düzenlemelerin bir kısmı da ILO Sözleşme ve Tavsiye Kararlarında yer almaktadır. ILO belgelerinde sosyal güvenlik hakkı; iş kazası, analık, meslek hastalığı, malullük, işsizlik, ölüm ve yaşlılık nedeniyle kazancın kesilmesi ya da büyük ölçüde azalmasına sebep olan sosyal ve ekonomik sorunların kamusal önlemlerle korunması olarak ifade edilmektedir. Aynı zamanda primli ödeme dışında sağlık hizmetleri ile aile yardımlarını da içeren kapsamlı bir sosyal güvenlik anlayışı benimsenmektedir (Koray, 2018, s. 320). Konu ile ilgili ILO belgeleri; Göçmenlerin Emeklilik Haklarının Korunması Hakkındaki 48 sayılı Sözleşme, İstihdam Amacıyla Göç Hakkındaki 97 sayılı Sözleşme, 102 sayılı Sosyal Güvenlik Sözleşmesi, 118 sayılı Muamele Eşitliği (Sosyal Güvenlik) Sözleşmesi, Göçmen İşçiler Hakkındaki 143 sayılı Sözleşme, Göçmenlerin İstihdamına İlişkin 86 sayılı Tavsiye Kararı, Göçmen İşçilere İlişkin 151 sayılı Tavsiye Kararıdır⁴⁹. Kendi orijin ülkesi dışında bulunanların, bulundukları ülkenin ilgili sözleşme ve tavsiye kararlarına taraf olmalarıyla, sözleşme ve tavsiye kararlarında yer alan haklardan ve uygulamalardan yararlanmaları mümkün olmaktadır. Taraf ülkelere de vatandaşı olmayan kişilere bu hakları sağlama açısından bir sorumluluk yüklenmektedir. Dolayısıyla Türk Diasporasının bulunduğu ülkenin ilgili sözleşme ve tavsiye kararları hükümlerine tabi olacakları açıktır.

Sosyal güvenlik haklarının ele alındığı bir diğer uluslararası düzenleme Avrupa Konseyi Sözleşme ve Avrupa Birliği Belgeleridir. Bu düzenlemeler arasında da Avrupa Sosyal Şartı/Avrupa Sosyal Haklar Sözleşmesi⁵⁰, Avrupa Sosyal Güvenlik Kodu⁵¹, Avrupa Sosyal Güvenlik Sözleşmesi⁵², Göçmen İşçilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Avrupa Sözleşmesi⁵³, Avrupa Birliğinin İşleyişi Hakkında Anlaşmadır⁵⁴. Bu düzenlemeler arasında Avrupa Sosyal Güvenlik Sözleşmesi son derece önemlidir.

⁴⁹ Sözleşme ve Tavsiye Kararları için bkz. Demirkaya, 2020, s.41-46; Ünlütürk Ulutaş ve Kumaş, 2017, s.467-468.

⁵⁰ Şarta göre çalışanların tümü ve bakmakla yükümlü kişileri sosyal güvenlik hakkına sahiptir. Taraflar, sosyal güvenlik hakkının etkin olarak kullanılması için bir sosyal güvenlik sistemi kurmalı ve korumalıdır.

⁵¹ Kodda, taraf ülkelerde sosyal güvenliğin dokuz temel riskine yönelik korunma sağlanması hedeflenmiştir.

⁵² Sözleşme "*hastalık ve analık yardımları, malullük yardımları, yaşlılık yardımları, ölüm yardımları, iş kazası ve meslek hastalıkları halinde yapılan yardımlar, ölüm ödenekleri, işsizlik yardımları ve aile yardımları*" ile ilgili bütün sosyal güvenlik mevzuatı hakkında uygulanmaktadır.

⁵³ Taraf her üye, ülkesindeki göçmen işçilerle aile üyelerine, ulusal sosyal güvenlik kanunları ve taraflar arasında yapılan/yapılacak olan çok taraflı veya ikili sözleşme koşullarına dayanarak, kendi vatandaşlarıyla eşit şartlarda işlem uygulamayı kabul etmektedir.

⁵⁴ Anlaşma üye ülkelerde kişilere serbestçe dolaşım ve yerleşme hakkı tanımaktadır. Göçmen işçilerin göçmen işçilerin sosyal güvenlik haklarının üye ülkeler genelinde korunması kabul edilmektedir.

Konuya ilişkin doğrudan veya dolaylı hükümleri içeren diğer düzenlemeler ise şunlardır: AB Tüzük ve Direktifleri⁵⁵, Medeni ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi⁵⁶, Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi⁵⁷, Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Hakkında Sözleşme⁵⁸, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi⁵⁹, Avrupa İkamet Sözleşmesi⁶⁰, Uluslararası Nakliyat İşçilerinin Sosyal Güvenliğine İlişkin Avrupa Sözleşmesi⁶¹, Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi⁶², Avrupa Sosyal ve Tıbbi Yardım Sözleşmesi ve Ek Protokolü⁶³, Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi⁶⁴, İnsan Hak ve Vazifelerine İlişkin Amerikan Beyannamesi⁶⁵, Afrika Madagaskar ve Mauritius Topluluğu Teşkilatı Sosyal Güvenlik Genel Sözleşmesi⁶⁶, Sosyal Güvenliğin Asgari Standartlarına İlişkin Arap Ülkeleri Sözleşmesi⁶⁷, Yaşlılar, Maluller ve Felaketzedelere

⁵⁵ Bunlar; 68/360 sayılı AB Topluluk Direktifi, 1612/68 sayılı Topluluk Tüzüğü, 1251/70 sayılı Topluluk Tüzüğü, 64/221 sayılı Topluluk Direktifi, 73/148 sayılı Topluluk Direktifi, 75/34 sayılı Topluluk Direktifi, 89/48 sayılı Topluluk Direktifi, 90/364 sayılı Topluluk Direktifi ve 90/365 sayılı Topluluk Direktifidir.

⁵⁶ Sözleşmede yaşam hakkı, ailenin korunması ve çocuğun yetiştirilmesinin sosyal güvenlikle ilgili olduğu benimsenmektedir.

⁵⁷ Sözleşmede sosyal güvenlikle ilgili doğrudan bir hüküm bulunmamaktadır.

⁵⁸ Sözleşmede ülkedeki herkesin temel, ekonomik, sosyal, siyasi ve kültürel haklar bakımından eşit olduğu vurgulanarak tıbbi bakım, halk sağlığı, sosyal hizmet, sosyal güvenlik alanında ırk ayrımcılığına bağlı farklı işlem yapılamayacağı ifade edilmektedir.

⁵⁹ Sözleşmede sosyal güvenlikle ilgili doğrudan bir hüküm bulunmamakta; insan haklarına ilişkin güvenceler yer almaktadır.

⁶⁰ Taraf ülke vatandaşlarının Sözleşmeye taraf diğer ülkede gelir getirici bir faaliyette bulunmaları durumunda eşit haklara sahip olduğu belirtilmektedir.

⁶¹ Sözleşmede; nakliyat işlerinde çalışanların çalışmaları için kendi ülkelerinden ayrılmalari halinde, taraf ülkelerde bulundukları esnada iş kazasına uğramaları, hastalanmaları ve analıkları halinde gerekli sağlık yardımlarının derhâl kendilerine yapılmasını, tekrar çalışabilir hale getirilmelerini, ölümleri durumunda ise yakınlarına yardım sağlanması düzenlenmektedir. Çalışanların taraf ülkelere sadece birinin sosyal güvenlik mevzuatına tabi olmasını, bunun da teşebbüs merkezinin olduğu ülke olmasını, teşebbüsün yabancı bir ülkede acentesi/şubesi olması ve çalışanların bu şube/acenteye çalıştırılmaları durumunda o ülkenin mevzuatına tabi olacakları belirtilmiştir.

⁶² Sözleşmede sosyal güvenlik anlamında kadınlara karşı ayırım yapılmasının gerekliliği vurgulanmaktadır.

⁶³ Protokole taraf ülkeler, diğer taraf ülke vatandaşlarının kendi ülkesindeki mevzuatın getirdiği tıbbi ve sosyal yardımlardan yararlanmasi konusunda kendi vatandaşlarıyla eşit koşulları sağlamalıdır.

⁶⁴ Gönderen ülkede yapılan hizmetlerde konsolosluk çalışanları ve onlarla yaşayan aile üyeleri, o ülkedeki sigorta mevzuatından muafır (m.48). Muafiyet bazı koşullarda konsolosluk çalışanlarının hususi hizmetlerinde çalışanları da kapsar.

⁶⁵ Beyannameye göre herkes yaşlılık, işsizlik ve iradesi dışında oluşan fiziki/akli maluliyet/engel karşısında sosyal güvenlik hakkına sahiptir.

⁶⁶ Sözleşme malullük, yaşlılık, ölüm, aile, iş kazası ve meslek hastalığı ve analık yardımlarını; taraf ülkelerin bir veya birden çoğunun mevzuatına tabi olanlarla taraf ülke vatandaşlarını ve ailelerini kapsamaktadır. Bir ülkede ikamet eden ve ülkenin mevzuatına tabi kişiler sosyal güvenlik bakımından o ülke vatandaşlarıyla aynı haklara sahiptirler.

⁶⁷ Sözleşmede; sosyal risklerle karşılaşanlara asgari bir gelir düzeyi ve yeterli bakım hizmetinin sağlanması gerektiği; bu nedenle de hastalık, iş kazası, ölüm, maluliyet, işsizlik, yaşlılık ve aile yardımlarının asgari ölçülerde tespit edileceği;

Yönelik Planlananlardan Başkaları İçin Sosyal Güvenliğe İlişkin Avrupa Geçici Sözleşmesi ile Yaşlılar, Maluller ve Felaketzedelere İlişkin Sosyal Güvenlik Planları Hakkında Geçici Avrupa Sözleşmesi⁶⁸, 1408/71 sayılı Avrupa Topluluğu Üyesi Ülkelerde Yer Değiştiren Ücretli ve Ücretsiz Çalışanlar İle Bunların Aile Bireyleri ve Hak Sahiplerinin Sosyal Güvenliğine İlişkin Konsey Tüzüğü⁶⁹ gibi belgelerdir (Demirkaya: 2020, s.51-53; Ekdemir, 2009, s.15-343; Çolak ve Özdemir, 2006, s.46-50; Arıcı, 1997, s.19-22, 52-54).

Uluslararası düzenlemeler, vatandaş oldukları ülkeleri dışındaki Türk vatandaşlarının sosyal güvenlik hakları kapsamında da yol göstericidir. Söz konusu belgeler hem bulunan ülkelerde sosyal güvenlik haklarının korunması hem de ulusal mevzuat hükümlerinin oluşturulması bakımından son derece önemlidir.

Türkiye'nin Taraf Olduğu İkili Sosyal Güvenlik Sözleşmeleri

İkili sosyal güvenlik sözleşmeleri; iki ülke arasında hazırlanan, düzenlenmesi ve uygulanması çok taraflı sözleşmelere göre daha kolay olan, göçmenler ve ailelerine yönelik uygulamalar içeren sosyal güvenliğin önemli uluslararası kaynakları arasında yer almaktadır (Limoncuoğlu, 2017, s.2167, 2173; Arıcı, 1997, s.13). İkili sözleşmelerinin varlığı durumunda, bazı istisnalar dışında, kural olarak çalışmanın gerçekleştiği ülkenin mevzuatına tabi olunmaktadır. İkili sosyal güvenlik sözleşmeleri ile vatandaş olunan ülke dışında çalışmaları bulunanlar, sosyal güvenlik açısından koruyucu düzenlemelere ve karşılıklı olarak belirlenen koşullar çerçevesinde de uzun ve kısa vadeli sigorta kollarına tabi olmaktadır.

Türkiye, 2024 yılı itibarıyla 35 ülkeyle imzalanmış ikili sosyal güvenlik sözleşmesinin⁷⁰ tarafıdır. Aynı zamanda ikili sosyal güvenlik sözleşmesi imzalanmasına ilişkin farklı ülkelerle de çalışmalar devam etmektedir⁷¹.

Sözleşmelerin içerikleri ve kapsamı belirli konularda farklılık göstermektedir.

Sözleşme kapsamında işçilerin de olması gerektiği; Sözleşmenin uygulanması ve uygulama raporları için de bir komitenin oluşturulması gibi konular düzenlenmektedir.

⁶⁸ İlgili Sözleşmelerde göçmen işçilerin sigorta haklarının korunmasının gerekliliği ve taraf ülke vatandaşları ile aralarında ayrımcılık yapılmaması gerektiği vurgulanmaktadır.

⁶⁹ Tüzükte farklı ülkelerdeki sosyal güvenlik sistemleri arasında koordinasyonun sağlanması gerektiği vurgulanarak, ayrımcı uygulamalar engellenmeye çalışılmaktadır.

⁷⁰ İkili sosyal güvenlik sözleşmeleri hakkında bkz. Ergin, 2008, s.13 vd.; Çolak & Özdemir, 2006, s.20 vd.

⁷¹ Çin, Rusya, Belarus, İspanya, İsrail, Fas, Özbekistan, Japonya ve Cezayir ile ise ikili sosyal güvenlik sözleşmesi imzalanması için çalışmalar devam etmektedir (Hekimler, 2015, s.140; Hasbi vd., 2013, s.115). Özbekistan ile 30.04.2018 tarihinde "Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına İlişkin Anlaşma" imzalanmıştır. Anlaşma, ikili sosyal güvenlik sözleşmesi niteliği taşımasına karşın, iki ülke vatandaşlarının haklarının karşılıklı olarak korunmasına ilişkindir.

Türkiye'nin tarafı olduğu ikili sosyal güvenlik sözleşmelerinin tamamı uzun vadeli sigorta kollarını (yaşlılık, ölüm ve malullük) kapsamaktadır. Kısa vadeli sigorta kolları bakımından ise ülkeler bazında farklı uygulamalar yer almaktadır.

Tablo 1. Türkiye'nin Taraf Olduğu İkili Sosyal Güvenlik Sözleşmelerinde Kapsanan Sosyal Riskler

İkili Sosyal Güvenlik Sözleşmesi Bulunan Ülkeler	Yaşlılık, malullük ve ölüm			İş kazası ve Meslek Hastalığı			Hastalık			Analık			İşsizlik			Sağlık		
	4 / 1 - a	4 / 1 - b	4 / 1 - c	4 / 1 - a	4 / 1 - b	4 / 1 - c	4 / 1 - a	4 / 1 - b	4 / 1 - c	4 / 1 - a	4 / 1 - b	4 / 1 - c	4 / 1 - a	4 / 1 - b	4 / 1 - c	4 / 1 - a	4 / 1 - b	4 / 1 - c
İngiltere	X																	
Almanya	X	X	X	X	X		X	X		X	X					X	X	X
Hollanda	X	X	X	X			X			X						X		
Belçika	X	X	X	X	X		X	X		X	X					X	X	X
Avusturya	X	X	X	X	X		X			X						X		
İsviçre	X	X	X	X			X			X								
Fransa	X			X			X			X						X		
Danimarka	X	X	X	X			X			X								
Libya																		
İsveç	X	X	X	X			X			X								
Norveç	X	X	X	X			X			X								
KKTC	X	X	X	X			X			X						X		
Kanada	X	X	X	X														
Makedonya	X	X	X	X			X			X						X		
Arnavutluk	X	X	X	X												X		
Azerbaycan	X	X	X	X	X		X			X						X		
Gürcistan	X	X	X	X			X			X								
Romanya	X	X	X	X			X			X						X		
Kebek	X	X	X															
Bosna Hersek	X	X	X	X									X			X		
Çekya	X	X	X	X									X			X		
Lüksemburg	X	X	X	X									X			X		
Hırvatistan	X	X	X	X									X			X		
Sırbistan	X	X	X	X									X			X		
İtalya	X	X	X	X	X		X			X			X			X	X	X
Slovakya	X	X	X	X									X					

Güney Kore	X	X	X	X	X		X	X		X	X		X			X	X	X
Karadağ	X	X	X	X	X		X			X						X	X	X
Tunus	X	X	X	X	X		X			X						X	X	X
Macaristan	X	X	X	X	X		X			X						X	X	X
İran	X	X	X	X	X		X	X		X	X		X					
Moldova	X	X	X	X	X		X	X		X	X		X			X	X	
Polonya	X	X	X	X	X								X			X	X	X
Moğolistan	X	X	X	X	X		X			X	X							
Kırgızistan	X	X	X	X	X		X			X	X							

Kaynak: Demirkaya, 2020, s.178-179; SGK, (t.y).

Bulgaristan ile Türkiye arasında imzalanmış ikili bir sosyal güvenlik sözleşmesi bulunmamasına karşın; iki ülke arasında 01.05.1989 tarihi itibarıyla Türkiye'ye göç edenlerin Bulgaristan mevzuatına göre hak ettikleri emeklilik aylıklarının ödenmesine ilişkin karşılıklı ilişkilerin düzenlenmesi için "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Bulgaristan Cumhuriyeti Arasında Bulgaristan Emekli Aylıklarının Türkiye'de Ödenmesine İlişkin Anlaşma" imzalanmıştır (Ergin, 2008, s.137).

Libya ile taraf olunan İkili Sosyal Güvenlik Sözleşmesinde sigorta kollarına yönelik bir hüküm bulunmamakta, ilgili mevzuat tayinine ilişkin hükümler yer almakta, çalışanların statüsü belirlenerek, sigorta sistemine nasıl dâhil edileceklerine ilişkin hükümler yer almaktadır.

İkili sosyal güvenlik sözleşmeleri; taraf ülke vatandaşlarının hakları ve yükümlülükleri açısından eşit işlem görmelerine, yardımlara hak kazanılması durumunda sigortalılık sürelerinin birleştirilmesine, hastalık durumunda sağlık yardımlarının kullanılmasına, aile yardımlarından yararlanılmasına, yaşlılık aylığı için gereken koşulların sağlanarak yaşlılık aylığının bağlanmasına, yaşlılık aylığının nakline, sigortalının ölümü halinde hak sahiplerine aylık bağlanmasına veya toptan ödeme yapılmasına, ölüm yardımlarına olanak sağlanması açısından son derece önemlidir⁷².

Ulusal ve Uluslararası Uygulamalardan Kaynaklanan Mevcut Durum, Sorunlar ve Öneriler

Temel bir hak olan sosyal güvenlik hakkının uygulanması ve kişilerin bu hakkı talep edebilmesi için belli koşulların varlığı aranmaktadır. Bu koşullara erişim imkânı ve mevzuat hükümleri ise bu hakların herkes için uygulanmasında bazı uygulama sorunlarına sebep olabilmektedir. Bu bölümde daha önce kısaca değinilen ulusal ve uluslararası mevzuat hükümleri doğrultusunda mevcut uygulama alanı, uygulamaya ilişkin karşılaşılan sorunlar ve kısmi öneriler ele alınmaya çalışılacaktır.

⁷² Bilgi için bkz. Sosyal Güvenlik Kurumu, (t.y).

Bu çalışmada, Türk sosyal güvenlik sisteminin söz konusu mevcut yapısı nedeniyle, Türkiye Cumhuriyeti sınırları dışında (yurt dışında) herhangi bir sebeple ve özellikle de uzun süreli olarak bulunanların/yaşayanların (Diaspora kavramı ile uyumlu olması bakımından) sosyal güvenliğine ilişkin değerlendirmeler yapılmış; özellikle Türk Diasporası içinde yer alan yurt dışındaki Türk vatandaşları (ulusal mevzuat hükümleri nedeniyle) kapsama alınmıştır⁷³. Ancak bu konuda, kısa süreli olarak yurt dışında bulunanların ve Türk vatandaşlığı devam etmeyenlerin/bulunmayanların da varlığı göz ardı edilmemelidir.

Kapsam Bakımından Durum

Sosyal güvenlik alanındaki ulusal ve uluslararası uygulamalar, aslında tüm ülkelerde vatandaş olanlar ve olmayanlar bakımından kişilerin, hukuki statüsü dikkate alınmak suretiyle belirlenmektedir. Bu noktada elbette, özellikle uluslararası mevzuatta, vatansız kişilere ilişkin koruyucu hükümler de yer almakla birlikte, hem ulusal hem de uluslararası mevzuatta genel kapsam, vatandaşlık kavramı çevresinde şekillenmektedir. Vatandaşlık kavramının önemi, sosyal güvenlik haklarının talep edilebilirliği ve sosyal güvenlik sistemlerinin dolayısıyla da Devletin sorumluluğu noktasında ortaya çıkmaktadır.

Vatandaşlık kavramı, kişilere belli alanlarda korunma ve haklardan yararlanmada hukuki bir statü sağlamaktadır. Vatandaşlık, ayrıca kişileri diğer ülke vatandaşlarından ve vatansızlardan ayıran bir statüdür. Kişilerin vatandaşı oldukları ülke dışında bulunmaları ile klasik anlamdaki vatandaşlık kavramı farklılaşmakta, bulunan/yaşanılan ülkenin de vatandaşlığının alınmasıyla çifte vatandaşlık kavramı ortaya çıkmaktadır. Çifte vatandaşlık kavramı uluslararası hukuk alanında, ilke olarak kabul edilmemesine rağmen, çifte vatandaşlığa sahip kişilerin sayıca artması ile ulusal mevzuat hükümleri içinde de konu düzenlenmeye başlamıştır. Çifte vatandaşlık; doğumla kazanılan asli vatandaşlıkların yanında farklı bir ülkede de hukuki bir statü tanınması, diplomatik koruma ve yargının uluslararası yetkiye tabi olunması açısından da önemlidir⁷⁴. Bu anlamda, kişiler herhangi bir sebeple vatandaşı oldukları ülkelere farklı ülkelere yönelmekte, vatandaşlık kavramı da yeni bir şekil kazanarak yeni bir statüye sebep olmaktadır (Demirkaya, 2020, s.224).

Vatandaşı olunan ülke sınırları dışında bulunan/yaşayan kişiler diaspora kavramı ile ifade edilmekte, bu kapsamda diaspora kavramı içerisinde vatandaşlık statüsü devam

⁷³ Değindiği üzere, ulusal Türk sosyal güvenlik sisteminin genel anlamda vatandaşlığa bağlı olması sebebiyle çalışmada genellikle yurt dışında bulunan Türk vatandaşı kavramı kullanılmıştır. Bu bölümde de konu bütünlüğü ve mevcut uygulamalar sebebiyle yurt dışında bulunan/yaşayan Türk vatandaşı kavramı kullanılmaya devam edilmiş, ancak sosyal güvenlik uygulamalarının Türk Diasporası için genellenmesinin gerektiği kısımlarda Türk Diasporası ifadesi kullanılmıştır.

⁷⁴ Vatandaşlık kavramına ilişkin detaylı bilgi için bkz. Özer, 2016, s.9; Nomer, 2015, s.4; Edem, 2014, s.6; Uluş, 2014, s.77; Tütüncübaşı, 2013, s.155; Güzel Polat, 2010, s.25; Özkan ve Tütüncübaşı, 2008, s.622.

edenler de etmeyenler de yer almaktadır. Bu anlamda, diaspora kavramı vatandaşlık kavramının ötesinde bir ulusa karşı aidiyetlik veya milliyet bağlılığı ile ifade edilmektedir. Bu nedenle diaspora, daha fazla kişiyi içine dâhil eden, çok daha geniş kapsamlı bir kavramdır.

Vatandaşlık bağı devam eden Türk Diasporası kapsamındakiler açısından konu değerlendirildiğinde, çifte vatandaşlık kavramının sağladığı haklar bu gruptakiler için de söz konusu olmaktadır. Bu kişilerin, özellikle sosyal güvenlik hakları açısından durumları değerlendirildiğinde, çifte vatandaşlık kavramından bağımsız olarak da konunun ele alınması yerinde olacaktır.

Türk Diasporası içinde Türk vatandaşlığı devam edenlerin, Türk sosyal güvenlik mevzuatına tabiiyetlerinin devamı ve sistemden yararlanma talebinde bulunmaları doğaldır. Ancak belirtildiği üzere, ulusal mevzuattan kaynaklanan uygulamalar genellikle, doğrudan açık bir hüküm yer almasa da, Türk vatandaşlarını kapsamaktadır. Dolayısıyla da açık hükmün olmamasına rağmen, mevcut uygulamalar vatandaşlık bağının varlığı üzerinden değerlendirilmektedir. Bu durum da, Türk Diasporasına ilişkin ulusal mevzuattan kaynaklanan hakların uygulanmasını engellemekte, hakların talebi ve uygulanması yalnızca vatandaşlık bağının devamlılığına bağlanmaktadır.

Değinilmesi gereken bir diğer nokta da, doğrudan Türk sosyal güvenlik sistemi ile ilişkili olmasa da, uluslararası düzenlemelerden kaynaklanan uygulamalar konusundadır. Uluslararası mevzuat hükümlerinden bazıları vatandaşlık bağı dışındakileri de kapsamaktadır. Bulunulan/yaşanılan ülkenin vatandaşı olunmasa dahi o ülkede bulunan kişilere de eşit hakların verileceği kabul edilmektedir. Bu sebeple, tüm Türk Diasporası içinde yer alanların da uluslararası bu düzenlemelere tabi olacağı açıktır. Ancak burada dikkat edilmesi gereken konu da, bulunulan/yaşanılan ülkenin söz konusu uluslararası düzenlemeye taraf olması, kişilerin düzenlemenin getirdiği koşulları sağlaması ve düzenlemenin mütekabiliyet esası gözetilmeksizin o ülkede bulunan tüm vatandaş olmayanlara uygulanacağını kabul edilmiş olmasıdır. Mütekabiliyet esasının kabul edildiği ve Türkiye'nin de taraf olduğu uluslararası düzenlemeler açısından ise yine Türk vatandaşlık bağının devam ettiği kişilerin tanınan hak ve uygulamalardan yararlanabileceğini ifade etmek gerekir. Böyle bir durumda yine tüm Türk Diasporasının sisteme dâhil edilmeyeceği açıktır.

Mevcut durum değerlendirildiğinde, Türk Diasporası içinde yer alan yurt dışındaki Türk vatandaşlarının belli koşullar altında ulusal mevzuat hükümlerinden yararlanmalarına imkân tanınmaktadır. Ulusal mevzuatta, yurt dışındaki Türk vatandaşlarının genel talepleri özellikle uzun vadeli sigorta kollarından yaşlılık aylığı bağlanması noktasında ortaya çıkmaktadır. Belli durumlarda genel sağlık sigortasına ilişkin sınırlı uygulamalar da söz konusu olabilmektedir.

Uzun Vadeli Sigorta Kolları Bakımından Durum

Türk mevzuatı içerisinde doğrudan yurt dışındaki tüm Türk Diasporasını kapsayan ve ilgilendiren açık düzenlemeler bulunmamaktadır. Bu nedenle, Türk vatandaşlığı statüsü devam edenlerin kendilerini ilgilendiren (tabi oldukları) sosyal güvenlik mevzuatı hükümlerinden yararlanabileceği, Türk vatandaşlığı devam etmeyenlerin veya bulunmayanların mevzuat hükümlerinden yararlanamayacakları açıktır. Bu doğrultuda, vatandaşlık bağı ile ilişkilendirilen mevzuat hükümleri sigorta kolları açısından uygulama alanı bulmaktadır.

Türk vatandaşlarının, dolayısıyla da Türk Diasporasının yurt dışında bulunma sebepleri zaman içerisinde mevcut koşullara göre değişebilmektedir. Başlangıçta ekonomik gerekçeler söz konusu iken zamanla eğitim, aile birleşmeleri, sağlık, yer değiştirme gibi nedenlerle de uzun süreli olarak yurt dışında bulunmaya/yaşamaya başlayan Türk vatandaşlarının, yurt dışında bulunma sebeplerinden bağımsız olarak, ulusal mevzuatın gerektirdiği koşulları taşımalarının devamı halinde sosyal güvenlik mevzuatından yararlanacakları konusunda bir tereddüt bulunmamaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti dışındaki bir ülkede çalışan Türk Diasporasının, sosyal güvenlik hakları bulundukları/yaşadıkları ülkenin mevzuatına ya da ulusal mevzuata tabi olmaları, kamu kurumları veya özel sektör işverenlerince yurt dışına götürülmeleri/gönderilmeleri ya da yurt dışında serbest çalışma amacıyla bulunmalarına ve ikamet etmelerine göre değişebilmektedir. Bu kişilerin sosyal güvenlikleri, öncelikle çalışmak için bulundukları ülkenin sorumluluğundadır. Bu doğrultuda, çok taraflı veya ikili bir sözleşmenin varlığıyla vatandaşlık koşuluna bakılmaksızın, bulunulan ülkede çalışılması durumunda o ülkenin sosyal güvenlik mevzuatına tabiiyet oluşmaktadır.

Çalışılan ülke ise bu noktada hem kendi ulusal mevzuatı hem de taraf olunan uluslararası belge hükümlerine göre ülkesindeki yabancıların (konumuz açısından Türk Diasporasının) sosyal güvenliğini sağlamakla yükümlüdür. Ancak bu konuda dikkat çekilmesi gereken durum, bulunulan/yaşanılan ülkenin sosyal güvenliği sağlama yükümlülüğü koşulunun, bazı durumlarda Türk vatandaşlarının o ülke vatandaşlığını da almalarına, Türk vatandaşlığını bırakmalarına, o ülkede ikamet edilmesine ya da kanuni olarak bulunulan ülkede çalışılmasına bağlı olmasıdır. Gerekli koşulların sağlanması halinde Türk Diasporasına dâhil olan kişiler de bulundukları ülke vatandaşlarıyla benzer haklara sahip olmakta, kısa/uzun vadeli sigorta kolları yardımlarından yararlanmaktadırlar. Bu koşulların bulunulan/yaşanılan ülkeye göre değiştiğini ifade etmek gerekir. Kısaca ifade etmek gerekirse, Türkiye Cumhuriyeti dışındaki bir ülkede çalışan Türk Diasporası uygun koşulların sağlanması ve bulunulan ülke vatandaşları ile birlikte sosyal güvenlik uygulamalarından (yaşlılık, malullük, ölüm vb.) yararlanabilmektedir. Böylece, ülke mevzuatının gerektirdiği şartları sağlamaları ve tamamlamaları durumunda o ülke kapsamında aylık veya/ve gelir almaları da mümkün olmaktadır. Bu kategori içerisinde değerlendirilmesi gereken

diğer bir grup da çalışma amacıyla yurt dışında yerleşik durumda bulunan Türk vatandaşlarının çalışmayan aile üyeleridir. Bu kişiler hak sahipliği veya bakmakla yükümlü olunan kişi kapsamında olmalarına göre durumları farklılaşmakla birlikte, sigortalının tabiiyeti bağlamında ulusal sistem içerisinde sigortalının analık, sağlık ve hastalık sigortalarından yararlanabilmektedir. Ayrıca bu kişiler için ikili sosyal güvenlik sözleşmelerinde de hükümler bulunmaktadır. Bu kişilerin Türk sosyal güvenlik sistemine kendi sigortalılıkları sebebiyle tabiiyetlerinin bulunması durumunda bazı koşullar altında Türkiye’de bulunan sigortalılıkları devam etmekte, bazı durumlarda ise kesilmektedir.

Türk vatandaşlarının bulundukları/yaşadıkları ülkeyle ikili sosyal güvenlik sözleşmesinin olması durumunda, sözleşme hükümlerinin uygulanacağı, bu hükümlere tabi olacakları ve genel anlamda bu koşullar çerçevesinde uzun vadeli sigorta kollarından yararlanacakları konusunda bir tereddüt bulunmamaktadır. Ancak bu konuda da vatandaşlık kavramı vurgulandığı için Türk Diasporasının tamamı için geçerli olmayacağı ifade edilmelidir.

Konuya ilişkin bir diğer husus da, sürekli olarak bulunulan ülkede çalışmayan kişilere ilişkindir. Herhangi bir çalışma durumu, dolayısıyla da sosyal güvenlik sistemine katılma zorunluluğu bulunmadığı için bu kişilerin, ulusal sisteme katılımı, bakmakla yükümlü olunan ya da hak sahibi kişi olmalarına göre belirlenmektedir. İkili sosyal güvenlik sözleşmelerinin bir kısmında bu kişilere yönelik hükümler bulunmaktadır. Bu kapsamdaki Türk vatandaşları hak sahibi olma sıfatları nedeniyle ölüm aylığı alabilmekte, bakmakla yükümlü olunan kişi sıfatıyla da sağlık yardımlarından yararlanabilmektedirler. Ancak bu durumdaki kişilerin Türkiye’den gelir ya da aylık almaları bazı hallerde devam ederken, bazı hallerde kesilmektedir⁷⁵. Bu kişilerin hem ulusal mevzuata hem de bulundukları/yaşadıkları ülke mevzuatına tabi olmamaları ve çalışmamaları durumunda, uygun koşulların varlığı ile ulusal sistemden hizmet borçlanması yoluyla yararlanabilecekleri de unutulmamalıdır.

Yurt dışındaki Türk vatandaşları, ulusal sosyal güvenlik sisteminden hizmet birleştirme ya da hizmet borçlanması yoluyla (gerekli koşulların sağlanmasıyla) yararlanabilmektedirler. Bu konuda yol gösterici olan mevzuat hükümlerinin temelini 3201 sayılı Kanun⁷⁶ ile ikili sosyal güvenlik sözleşmelerinin oluşturduğu ifade edilebilir. Ancak, yine bu uygulamada da vatandaşlık ibaresi yer aldığı için Türk Diasporasının tamamının yararlanması mümkün değildir. Ancak bu durumun tek istisnası olarak ele alınması gereken husus, borçlanma hakkı tanınan kişiler noktasında ortaya çıkmaktadır. Bu hükme göre Türk

⁷⁵ Örneğin; bkz. 5510 s.K., Ek m.4; 3201 s.K. m.6.

⁷⁶ Kanun ikili veya çok taraflı sözleşmelerin varlığını aramaksızın borçlanma imkânı tanımaya açısından önemlidir. Kanunla Türkiye’den emeklilik hakkı kazanılmakta, kısmi aylık ve prim transferleri söz konusu olabilmektedir. Yurt dışı hizmet borçlanması işlemlerinde işçi/bağımsız çalışan olarak geçen süreleri de değerlendirilmektedir.

vatandaşı olanlardan vatandaşlıktan çıkma izni alarak Türk vatandaşlığını kaybedenlerin⁷⁷ on sekiz yaşını tamamladıktan sonra Türk vatandaşı olarak yurt dışında geçen ve belgelendirilen sigortalılık sürelerini, bu sürelerin arasında ya da sonunda işsiz olarak geçen bir yıllık süreyi borçlanma imkânı bulunmaktadır⁷⁸.

Yurt dışındaki Türk vatandaşlarının yararlanabileceği diğer bir uygulama ise isteğe bağlı sigortalılıktır. Yararlanma koşulları görece zordur. İsteğe bağlı sigortalılıktan Türkiye’de yasal olarak ikamet edenlerle Türkiye’de ikamet ederken ikili sosyal güvenlik sözleşmesi imzalanmamış ülkelerde bulunanlar yararlanır. Bu doğrultuda, isteğe bağlı sigortalılıktan yararlanmak için Türkiye’de ikamet koşulunun zorunlu olduğu açıktır. Ancak bu uygulamanın, Türk Diasporası içinde yer alan kişilerin olası Türkiye’ye dönüşleri halinde yararlanabilecekleri bir uygulama olduğu belirtilmelidir. Ayrıca, 3201 sayılı Kanuna göre Kanun kapsamında belirtilen kişilerle yurt dışında çalışırken ya da Türkiye’ye kesin dönüşten sonra ölenlerin Türk vatandaşı olan hak sahipleri ile sosyal güvenlik sözleşme hükümleri nedeniyle kendilerine/hak sahiplerine kısmi aylık bağlananların da borçlanma hakkından yararlanmaları söz konusu olmaktadır. Ancak bu hakkın kullanımında da yine Türk vatandaşlığı konusu uygulandığı için tüm Türk Diasporasının yararlanması mümkün olmaktadır.

Yurt dışındaki Türk vatandaşlarının yararlanabileceği bir diğer uygulama da hizmet birleştirmesidir. Yurt dışında bulunan/yaşayan Türk vatandaşlarının ulusal mevzuattan yararlanmalarına yönelik hükümler genellikle hizmet sürelerinin borçlanılmasına ilişkindir; ancak bu konuda hizmet sürelerinin birleştirilmesine yönelik durum da ayrıca ele alınmalıdır. İkili sosyal güvenlik sözleşmesinin bulunduğu ülkelerde bulunan/yaşayan ve çalışan Türk vatandaşları her sözleşmede bulunmamakla birlikte, ikili sosyal güvenlik sözleşmelerinden doğan hükümlere göre hizmet birleştirme yapabilirler. İkili sözleşmelerde tanımlanan konuya ilişkin hükümlere göre, bu kişilerin hizmet birleştirilmesi yoluyla ulusal mevzuata tabi olabilecekleri kanısı oluşmaktadır. Ancak, bu noktada dikkat edilmesi gereken konu, hizmet birleştirmesi için bulunulan ülkeden ya da Türkiye’den tek başına yarar sağlanamayacağı, ancak iki ülke hizmetlerinin birleştirilmesiyle yararın elde edilebileceğidir. Bu durumda, yurda dönüş yapan Türk vatandaşlarına, yine ikili sosyal güvenlik sözleşmeleri ile bağlantılı olarak, bulundukları ülkelerdeki hizmetlerin birleştirilmesine ve elde edilen hakların transferine olanak sağlanmaktadır. Ancak söz konusu uygulamanın da vatandaşlıkla ilişkilendirildiği ve tüm Türk Diasporasını kapsamadığı belirtilmelidir.

⁷⁷ Türk vatandaşlık sisteminde bu kişiler mavi kartlılar olarak ifade edilmektedir.

⁷⁸ Bu hükümle borçlanma talep tarihinde Türk vatandaşı olmayan, izinle Türk vatandaşlığından çıkanlara yurt dışında Türk vatandaşı olarak geçirdikleri süreleri borçlanma hakkı tanınmaktadır. Türk vatandaşlığını kaybedenler, 11.09.2014 tarihinden sonra yapılan başvurularda diğer şartların da yerine getirilmesiyle (yalnızca Türk vatandaşlığında geçen süreleri) borçlanmadan yararlanabilmektedirler.

Türk Diasporasına ilişkin uzun vadeli sigorta kolları açısından genel bir değerlendirme yapmak gerekirse, Türk sosyal güvenlik mevzuatı bakımından sosyal sigortalardan yararlanma konusunda genel olarak Türk vatandaşlığı ve/veya Türkiye’de ikamet etme koşulunun aranıyor olması nedeniyle bu anlamdaki haklarının oldukça kısıtlı olduğunu belirtmek yerinde olacaktır. Türk vatandaşlığı bulunanlar açısından ise daha geniş bir uygulama alanı bulunduğu ifade edilebilir. Türk Diasporasının genelini kapsayacak uygulamalar ise bulunulan ülkenin konuyla ilgili uluslararası anlaşmalara taraf olması ile söz konusu olabilmektedir.

Kısa Vadeli Sigorta Kolları Bakımından Durum

Kısa vadeli sigorta kolları bakımından Türk Diasporası için daha sınırlı bir uygulama alanının bulunduğunu ifade etmek doğru olacaktır. Kısa vadeli sigorta kollarına ilişkin uygulamalar da genellikle Türk vatandaşlığı üzerinden şekillenmekte; Türk Diasporasının tümünü kapsayacak nitelikte uygulamalar bulunmamaktadır.

Türk vatandaşlarına özgü kısa vadeli sigorta uygulamaları da özellikle ikili sosyal güvenlik sözleşmelerindeki hükümlerin varlığı halinde uygulama alanı bulmaktadır. Ancak kısa vadeli sigortalar çok az sayıdaki ikili sosyal güvenlik sözleşmesinde ele alınmaktadır. Bulunulan ülke mevzuatı kapsamında ise Türk Diasporasının kısa vadeli sigorta kollarından genellikle iş sözleşmesi ile çalışmaları halinde yararlanabildikleri görülmektedir.

Kısa vadeli sigorta uygulamaları bakımından kamu görevlilerinin kapsam dışında tutulması nedeniyle, yurt dışında bulunan kamu görevlisi Türk vatandaşlarının da kapsam dışı olduklarını belirtmek yerinde olacaktır.

Ulusal mevzuat kapsamında da yurt dışında bulunan Türk vatandaşlarının belli koşulların ve durumların varlığı halinde kısa vadeli sigortalardan yararlanabilecekleri belirtilmektedir.

Kısa vadeli sigorta kolları bakımından⁷⁹ Türk Diasporasına ilişkin uygulamalar görüldüğü üzere oldukça sınırlıdır, hatta ulusal mevzuatta olmadığını ifade etmek daha doğru olabilecektir.

Genel Sağlık Sigortası ve İşsizlik Sigortası Bakımından Durum

Yurt dışında bulunanların işsizlik riskinden korunmasına ilişkin hükümler genellikle çok taraflı sözleşmelerde yer almakta ve kişiler korunmaya çalışılmaktadır. Söz konusu uluslararası düzenlemelerle ülkede bulunan farklı ülke vatandaşları, göçmenler veya diğer kişiler koruma altına alınmakta ve belli destekler sağlanmaktadır. Türk Diasporası

⁷⁹ Ayrıca ulusal mevzuat içinde yer almayan aile ödeneklerine ilişkin uygulamalarda ikili sözleşmelerde yer alan hükümler uyarınca uygulanmaktadır.

bakımından da söz konusu uluslararası düzenlemelerin varlığı bulunulan ülkede geçerlidir. Türk vatandaşlığı devam edenler ise yine ikili sosyal güvenlik sözleşmelerinde yer alan hükümlere dâhil olmaktadır. Ulusal mevzuat bakımından da işsizlik sigortası uygulaması içinde yurt dışında bulunanlara özgü bir hüküm bulunmamakta, yurt dışında çalışanlar hakkında 4447 sayılı Kanun hükümlerinin genel anlamda uygulanmayacağı ifade edilmektedir.

Genel sağlık sigortası bakımından da ulusal mevzuat içerisinde Türk Diasporasına özgü bir hüküm yer almamaktadır. Yurt dışındaki Türk vatandaşlarının ise yurt dışında bulundukları süre içerisinde genel sağlık sigortasından yararlanmaları genel olarak kısa süreli ve geçici olarak yurt dışında bulunmaları ile ilişkilendirilmektedir. Uzun süreli ve sürekli bulunma/yaşama hallerinde genel sağlık sigortası bakımından sınırlı bir uygulama alanı söz konusudur. Bu konuda da yine ikili sosyal güvenlik sözleşmelerindeki sağlık sistemine ilişkin hükümler geçerlidir. Bunun dışında daha öncede bahsedildiği üzere, yurt dışında sürekli ikamet edenler de sınırlı koşullar altında geçici olarak Türkiye’de bulundukları süre zarfında sağlık hizmetlerinden yararlanabilmektedirler. Ancak bu noktada da, mevcut hükümlerin ikili sosyal güvenlik sözleşmeleriyle bağlantılı olmasının, sözleşme bulunmayan ülkelerdeki Türk vatandaşları açısından kısıtlayıcı olduğunu göz ardı etmemek yerinde olacaktır.

Mevcut Duruma ve Sorunlara İlişkin Genel Öneriler

Konuya ilişkin mevzuat hükümlerinin dağınıklığı, ilgili hükümlerin birden çok kaynaktan bulunması, sosyal güvenliğin sürekli değişen yapısı, yurt dışındaki Türk sayısının da giderek artması ile birlikte uygulanacak sosyal güvenlik hakları ve tabi olunacak hukukun belirlenmesi de zorlaşmaktadır. Bu kişilerin ülkelerdeki bulunma nedenlerinin ve sürelerinin farklı olması uygulama ve hak kazanma koşullarının belirlenmesini gerektirmektedir. Bu ve benzeri sebeplerle özellikle yurt dışındaki Türk vatandaşlarına ilişkin uygulamaların ve mevzuat hükümlerinin bir arada toplanması önem arz etmektedir. Konuya ilişkin ulusal mevzuat açısından bir eksiklik bulunmamasına rağmen, ilgili hukuki düzenlemelerinin farklı kaynaklarda yer alması (5510 sayılı Kanun, 3201 sayılı Kanun, ilgili yönetmelikler, tebliğler, genelgeler vb.) hem erişilebilirliği hem de mevcut hak ve yararların uygulanabilirliğini güçleştirmektedir.

Konu Türk Diasporasının tamamı açısından değerlendirildiğinde ise daha da zorlaşmaktadır. Türk Diasporasının tamamının yararlanabileceği ve kapsamına alınabileceği ulusal mevzuat hükümlerinin bulunmaması, mevcut uygulamalarının genellikle vatandaşlıkla ilişkilendirilmesi önemli bir sorun alanı olarak ifade edilebilir. Ancak konunun değerlendirilmesi gereken diğer bir boyutu da göz ardı edilmemelidir. Türk Diasporasının tamamının ulusal sosyal güvenlik mevzuatı içerisine dâhil edilmesinin mevcut sisteme ağır bir yük getireceği ve farklı sorunlara yol açabileceği de dikkate alınmalıdır.

Yurt dışındaki Türk vatandaşlarının sosyal güvenlik haklarına erişimi konusundaki bir eksikliğin de söz konusu hakların tanıtımı ve kişilerin bilgilendirilmesi konusunda ortaya çıktığı ifade edilebilir. İlgili kurum ve kuruluşlar ile bilgilendirici materyallerin daha çok kişinin erişebileceği hale getirilmesinin kişiler açısından hem hakların bilinirliğini hem de talep edilebilirliğini artıracak açıktır.

Yurt dışındaki Türk vatandaşlarının sosyal güvenlik haklarının hem ulusal mevzuat hükümleri ile hem de taraf olunan uluslararası belgelerle, Türk Diasporasının tamamının ise özellikle uluslararası belgelerle sosyal güvenlik haklarının korunmaya çalışıldığı açıkça görülmektedir. Ancak Türk vatandaşlarının sosyal güvenlik anlamında yaşadıkları sorunların genellikle bilgi eksikliğinden ve doğru bilgiye erişememekten kaynaklandığını ifade etmek yerinde olacaktır. Bu doğrultuda öncelikle bilgilendirme ve bilinçlendirmeye ilişkin çalışmaların yapılmasına gerek duyulmaktadır. Hakların kullanımı ve başvurusu konusunda yaşanan en ciddi engellerden biri yeterince bilgi sahibi olamamaktan kaynaklanmaktadır. Bunun önlenmesi adına yayınlanan duyurular, kamu spotları, ilanlar, Bakanlık ve diğer ilgili kurumlarca oluşturulan eğitim ve bilinçlendirme faaliyetleri benzeri uygulamalar faydalı olabilecektir.

Türk sosyal güvenlik sisteminde özellikle yurt dışında bulunan vatandaşlara özgü yapılacak düzenlemelerde ve iyileştirmelerde farklı ülke uygulamalarının da ele alınması yararlı olabilecektir. Bu konuda iyi ülke uygulama örnekleri olarak gösterilebilecek Fransa, Almanya, Polonya gibi ülkelerdeki örneklerin yol gösterici olabileceğini belirtmek yerinde olacaktır.

Aynı zamanda dağınık haldeki mevzuatın iyileştirilmesi ve düzenlenmesi de yapılacak çalışmalar arasında yer almalıdır. Bu anlamda özellikle yurt dışındaki Türk vatandaşlarına ilişkin mevzuat hükümlerinin tek bir çatı altında toplanmasının yerinde olacağını belirtmek gerekir. Yapılacak iyileştirme ve düzenlemelerle anayasal bir hak olarak da ifade edilen yurt dışındaki vatandaşların, sosyal güvenlik haklarının daha geniş bir uygulama alanı bulacağı açıktır.

Genel Bir Değerlendirme

Türk Diasporası kavramı oldukça geniş bir yaklaşımla, hem Türk vatandaşlarını hem de Türk vatandaşlığını kaybedenleri/vatandaşlıktan çıkanları hem de Türk kökenlileri kapsamaktadır. Bu geniş kapsamı sebebiyle de dünya üzerindeki Türk Diasporasına ilişkin sayının tam olarak bilinmesi mümkün olmaktadır.

Türk Diasporasının sosyal güvenliğine ilişkin uygulamalar bakımından ulusal mevzuat içerisinden doğrudan yer alan açık bir hüküm bulunmamaktadır. Mevcut uygulamalar yine doğrudan bir şekilde ifade edilmese de Türk vatandaşlarını kapsamakta, hatta bazı uygulamalarda Türkiye’de ikamet şartı aramaktadır.

Türk Diasporasının sosyal güvenlik uygulamalarından yararlanmaları bulundukları ülkenin ulusal mevzuatı kapsamında veya bulunulan ülkenin taraf olduğu uluslararası belgelerin kapsamında yer almaları ile mümkün olmaktadır. Türk Diasporasında bulunanlar genel anlamda bulundukları ülke mevzuatına tabi olmaktadır. Çünkü sosyal güvenlik açısından kapsama dâhil olunması çalışmanın gerçekleştirildiği ülkenin sorumluluğundadır. Ancak çalışma dışındaki durumlarda da uluslararası belgeler devreye girmektedir.

Yurt dışında yaşayan/bulunan Türk vatandaşları da genellikle bulundukları ülke sosyal güvenlik mevzuatına dâhil olmakta, bazı durumlarda da Türk sosyal güvenlik sistemine de dâhil olmaktadır. Ancak yurt dışında herhangi bir sebeple bulunan Türk vatandaşlarına ilişkin düzenlemelerin uluslararası belgeler dışında özellikle ikili sosyal güvenlik sözleşmeleriyle de korunduğunu belirtmek gerekir.

Gerek doğrudan yurt dışında bulunan Türk vatandaşlarına gerekse de Türk Diasporasının tamamına ilişkin mevcut düzenlemelerin uygulanmasında birtakım sorunlarla karşılaşıldığı görülmektedir. Söz konusu sorunlar yürürlükteki hükümlerden yararlanılması, uygulamalara erişilmesi, bilinçlendirme ve farkındalık düzeyinin eksikliği gibi noktalarda ortaya çıkmaktadır. Bu noktada, özellikle bilinçlendirme ve farkındalık düzeyinin artırılmasına yönelik yapılacak çalışmalar ve faaliyetler oldukça büyük önem arz etmektedir. Hem kamu kurum ve kuruluşları nezdinde hem de akademik alanda yapılacak çalışmalar ve etkinlikler hakların doğru kullanılması ve erişimi konusunda yol gösterici olabilecektir.

Extended Abstract

Social security is extremely important in terms of securing people's lives and futures against certain risks. But, some special conditions arise at the point of benefiting from social security rights, making it difficult for individuals to fulfill their requests to be included in the system and to benefit from the practices. One of these conditions is residing or being outside the country of citizenship for any reason. Individuals reside outside their country citizenship for various reasons. Although Turkish citizens have lived abroad for a long time, it intensified especially in the 1960s when they went to Germany for work purposes, and progressed to different regions and countries in the following periods.

The concept of diaspora refers to the continuation of people's lives different countries other than their own countries. Accordingly, the Turkish Diaspora refers to Turkish citizenship and Turkish descendants/minorities living in different countries. The concept of the Turkish Diaspora is quite broad and includes both Turkish citizens, those who have lost their citizenship, expatriation and those of Turkish origin. Due to this broad scope, it is not possible to know the exact number of the Turkish diaspora in the world. Practices regarding the social security of Turkish citizens abroad, and thus the Turkish Diaspora, are determined according to their inclusion in the national social security legislation. The

rights of Turkish citizens may change depending on whether they are included in the social security legislation of their country of residence or are subject to Turkish social security legislation. Therefore, their rights arising from Turkish social security system remain limited or differ according to the situation. However, as well as the practices within the national legislation, these limited regulations specific to Turkish citizens abroad are also decisive. The Turkish national social security system, even in the absence of an explicit provision, is shaped around the concept of Turkish citizenship in general terms, within those who are actually working in Turkey or who are directly or indirectly subject to Turkish legislation. At this point, it should be noted again that there are no direct regulations for the Turkish Diaspora, in short, all Turkish citizens abroad and those of Turkish origin, in the national legislation. Therefore, it is not possible to talk about the existence of social security regulations that will cover the entire Turkish Diaspora. Also, if it is not explicitly stated, current practices include Turkish citizens, and in some cases even require residence in Turkey.

The Turkish Diaspora can benefit from social security practices within the scope of the national legislation of the country where they are located or within international documents to which the country is a party. Those in the Turkish Diaspora are generally subject to the legislation of the country where they are located. Because being covered in terms of social security is the responsibility of the country where the work out is carried out. However, in some cases, the existence of intentional documents/conventions also comes into play in cases other than work. Turkish citizens living or located abroad are generally included in the social security legislation of the country where they are located, and in some cases they are also included in the Turkish social security system. However, it should be noted that regulations regarding Turkish citizens who are abroad for any reason are protected by bilateral social security agreements in addition to international instruments. Some problems are encountered in the implementation of the existing regulations regarding both Turkish citizens directly abroad and the entire Turkish Diaspora. These problems arise in terms of utilizing the provisions in force, accessing the practices, raising awareness and raising the level of awareness.

In this study, after providing brief information about the Turkish social security system, national and international regulations specific/relevant to Turkish citizens outside Turkey will be discussed. Then, suggestions are made regarding the problems arising from the relevant legislation. The study aims to create a text that includes the social security legislation specific to Turkish citizens abroad and the problems, as well as solution proposals related to the implementation. For this purpose, a situation assessment is made by addressing the issue in line with the scope of the study. It should not be ignored that the variable structure of the social security legislation will require continuous updating of the evaluations to make on the subject.

The lack of national legislative provisions that the entire Turkish Diaspora can benefit from and be included in, and the fact that current practices are generally associated with citizenship can be expressed as an important problem area. However, there is another dimension of the issue that needs to be evaluated should not be ignored. It should also be taken into consideration that the inclusion of the entire Turkish Diaspora in the national social security legislation will place a heavy burden on the current system and may lead to different problems. A deficiency in Turkish citizens abroad access to social security rights also arises in the promotion of these rights and informing people. For this reason, it would be appropriate to state that the problems Turkish citizens experience in terms of social security generally arise from lack of information and awareness raising. In addition, it may be useful to consider the practices of different countries in the regulations and improvements to be made in the Turkish social security system, especially for citizens living abroad. At the same time, improving and editing the scattered legislation should be among the studies to be carried out. In this sense, it would be appropriate to gather the legislative provisions regarding Turkish citizens abroad under a single roof.

Orcid

Seher Demirkaya <https://orcid.org/0000-0002-7512-0774>

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışma herhangi bir destek almamıştır. Teşekkür edilecek herhangi bir kurum veya kişi bulunmamaktadır.

Çıkar Çatışması Beyanı: Çalışma esnasında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynakça

- Arıcı, K. (1997). *Avrupa Birliği ve Sosyal Güvenlik Hukuku*. Kamu-İş Yayınları.
- Alpar, B. (2000). ILO Sosyal Güvenlik Nihai Raporu ve Gerçekleşen Değişiklikler. *Kamu-İş İş Hukuku ve İktisat Dergisi*, 5(4), s. 1-16.
- Alper, Y. (2011). Sosyal Güvenlik Reformu ve Finansmanla İlgili Beklentiler. *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 1(1), s. 7-47.
- Alper, Y. (2015). *Türk Sosyal Güvenlik Sistemi ve Sosyal Sigortalar Hukuku*. (7. baskı). Dora Kitabevi.
- Alper, Y. (2017). Sosyal Güvenlik Reformu (2008-2016): Kapsamla İlgili Gelişmeler. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (68), s. 1-23.
- Cohen, R. (2008). *Global Diasporas: An Introduction*. (2.edition). Routledge Taylor & Francis Group.
- Çavuş, Ö. H. (2015). Yargı Kararları ve Sosyal Güvenlik Uygulamaları Kapsamında Son Değişikliklerle Birlikte Yurt Dışı Hizmet Borçlanması. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 4(47), s. 35-75.
- Çelebi, D. (2017). *Türk Sosyal Güvenlik Hukukunda Yurt Dışı Hizmet Borçlanması*. Adalet Yayınevi.
- Çolak, M. ve Özdemir, E. (2006). *Yurt Dışındaki Türk Vatandaşlarının Emeklilik Yolları ve Sosyal Güvenliği*. Yaklaşım Yayıncılık.
- Demirkaya, S. (2020). *Yurt Dışında Bulunan Türk Vatandaşlarının Sosyal Güvenlik Hakları*. Türk Metal Sendikası Araştırma ve Eğitim Merkezi Yayınları.
- Demirkaya, S. (2022). Avrupa Birliği Ülkelerinde İşçilerin Serbest Dolaşım Hakkı Kapsamında Sosyal Güvenlik Uygulamalarının Değerlendirilmesi. İ. Yıldız, İ. ve S. Batal (Eds.), *Sosyal ve Beşeri Bilimlerde Uluslararası Araştırmalar-I* (s. 407-426). Serüven Yayınevi.
- Dışişleri Bakanlığı (t.y.). 26.12.2023 tarihinde https://www.mfa.gov.tr/yurtdisinda-yasayan-turkler_.tr.mfa adresinden alındı.
- Düzenli, F. (2022). Diasporalar ve Değişen Kalkınma Politikaları: Türk Diasporası Örneği. *Middle East Journal of Refugee Studies*, 7(1), s. 27-49.
- Ekdemir, H. Ş. (2009). *Avrupa Birliği-Türkiye-Uluslararası Sosyal Güvenlik Uyum ve Eşgüdüm Normları*. HAK-İŞ Yayınları.
- Erdem, B. B. (2014). *Türk Vatandaşlık Hukuku*. Beta Yayınları.
- Ergin, H. (2008). *Türkiye'nin İmzaladığı İkili Sosyal Güvenlik Sözleşmeleri*. Legal Yayıncılık.
- Güzel, A. (2005). Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Öngörülen Reform Mevcut Sorunlara Çözüm Mü?. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 4(7), s. 61-76.
- Güzel, A., Okur, A. R. & Caniklioğlu, N. (2020). *Sosyal Güvenlik Hukuku*. (18. baskı). Beta Yayınları.
- Güzel Polat, E. (2010). *Anayasal Vatandaşlık*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi.
- Hasbi, H., Tuna, G., Aydın, F., Güder, Z., Gencal, B., Erol, M. T., Özsunar, F., Taze, H. O., Kocadaş, Ü., Türkoğlu, F., Altıntaş, C., Kavlak, Ş., Yücedal, A., Erdoğan, E.S., Kocatepe, Z., Çapar, H. A., Gürbüz, B., Yarıcı, C., Döne, Ç., İmamoğlu, G. S., Badem, M., Andiç, S. & Gültekin, S. (2013). *Uluslararası Sosyal Güvenlik Sözleşmeleri (II-Avrupa Birliği Üyesi Olmayan Ülkeler)*. Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı Yayınları. Altınyaprak Matbaacılık.
- Hekimler, A. (2015). Sosyal Politika Boyutuyla Türkiye-Almanya Sosyal Güvenlik Sözleşmesinin Sosyal Haklar Üzerine Etkisi. *Legal İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dergisi*, 47, s. 137-154.
- Hopyar, Z., Topal, F. & Tauscher, S. (2022). Diaspora Kavramı ve Türkiye'nin Diaspora Politikasına Yönelik Üniversite Öğrencilerinin Algısı. *Journal of Political Administrative and Local Studies (JPAL)*, 5(1), s. 46-65.
- ILO (2009). *Social Security for All (Investing in Social Justice and Economic Development)*. Paper 7.

- Işık Erol, S. (2017). *Osmanlı Devletinde Çalışma Hayatı ve Sosyal Güvenlik Açısından Ahilik Teşkilatı*. Ekin Basım Yayın.
- Kala, E. S. (2018). *Osmanlı Sosyal Güvenlik Hukuku (1865-1923) (Sosyal Güvenlik Mevzuatı ve Sosyal Sigortaların Kuruluşu)*. Hiperlink Yayınları.
- Koray, M. (2018). *Sosyal Politika*. (5. baskı). İmge Kitabevi.
- Köse, M. (2021). Boundaries of the Turkish Diaspora. *Turkish Journal of Diaspora Studies*, 1(1), s. 64-79. doi:10.52241/TJDS.2021.0005.
- Limoncuoğlu, S. A. (2017). İkili Sosyal Güvenlik Anlaşmalarının Kapsamı. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Prof. Dr. Şeref Ertiş'a Armağan*, 19(Özel Sayı), s. 2165-2191.
- Makal, A. (1997). *Osmanlı İmparatorluğunda Çalışma İlişkileri (1850-1920)*. İmge Kitabevi Yayınları.
- Makal, A. (1999). *Türkiye'de Tek Partili Dönemde Çalışma İlişkileri: 1920-1946*. İmge Kitabevi Yayınları.
- Nomer, E. (2015). *Türk Vatandaşlık Hukuku*. (21.Baskı). Filiz Kitabevi.
- Özbek, N. (2006). *Cumhuriyet Türkiye'sinde Sosyal Güvenlik ve Sosyal Politikalar*. Tarih Vakfı Yayınları.
- Özer, S. (2016). Vatandaşlık, Vatandaşlıktan Çıkma, Çifte Vatandaşlık, Mavi Kart. Almanya'da Yaşayan Türk Vatandaşlarının Karşılaştığı Temel Hukuki Sorunlar Projesi e-Kitap (s.8-51). *Hukuk, Ekonomi ve Siyasal Bilimler Aylık İnternet Dergisi*, 140.
- Özkan, I. & Tütüncübaşı, U. (2008). Türk ve Alman Hukukunda Çifte Vatandaşlığa İlişkin Gelişmeler. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 57(3), s.599-634.
- SGK. (2013). *Yurtdışındaki Türk Vatandaşlarının Sosyal Güvenlik Hakları ve Yurtdışı Borçlanma. Sosyal Güvenlik Kurumu Yayınları*, (Yayın No: 68). Sosyal Güvenlik Bilgi Serisi 2013/1.
- Sosyal Güvenlik Kurumu. (t.y.). 27.12.2023 tarihinde <https://www.sgk.gov.tr/Content/Post/8d2c0ec8-1558-48ef-8075-3ed3e860208b/Sosyal-Guvenlik-Sozlesmeleri-2023-08-29-08-56-47> adresinden alındı.
- Sözer, A. N. (2018). *Türk Genel Sağlık Sigortası* (2. baskı). Beta Yayınları.
- Sümer, H. H. (2020). *Sosyal Güvenlik Hukuku*. Seçkin Yayıncılık.
- Tuncay, A. C. & Alper, Y. (1997). *Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Yeniden Yapılanma (Sorunlar, Reform İhtiyacı, Arayışlar, Çözüm Önerileri)*. TÜSİAD Yayınları. Yayın No: TÜSİAD-T/97-10/217.
- Tuncay, A. C. & Ekmekçi, Ö. (2019). *Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri*. (20. baskı). Beta Yayınları.
- Tütüncübaşı, U. (2013). Türk Vatandaşlığından Çıkma ve 6304 sayılı Kanun kapsamında Türk Vatandaşlığından Çıkanların Hakları (Yeni "Mavi Kart" Uygulaması). *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12(2), 153-194.
- Ulutaş, E. (2014). Türkiye'de Vatandaşlık ve Anayasal Süreç. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 9(1), s.73-102.
- Ünlütürk Ulutaş, Ç. & Kumaş, H. (2017). Uluslararası Emek Göçü: Göç Kavramı, Türleri, Nedenleri ve Sonuçları. P. A. Kaya & C. Güler (Eds.), *Uluslararası Sosyal Politika: Teorisi, Normlar Kuramları, Sorunlar ve Güncel Gelişmeler* (s. 449-480). Umuttepe Yayınları.
- Yağmurlu, B. (2021). *Türk Diasporası ve Ulusal Güvenlik*. H. Bayraktar (ed.). İKSAD Publications.

Turkish Journal of Diaspora Studies

ISSN: 2717-7408 (Print) e-ISSN: 2757-9247 (Online)
Journal homepage: tjds.org.tr

Book Review

Moh Asmahil Kohan

To cite this article: Moh Asmahil Kohan (2024) [Hein de Hass, How Migration Really Works: A Factful Guide to the Most Divisive Issue in Politics], Turkish Journal of Diaspora Studies, 4(1), 132-134, DOI: 10.52241/TJDS.2024.0073

To link to this article: <https://doi.org/10.52241/TJDS.2024.0073>

Submission Date: January 20, 2024 **Acceptance Date:** March 14, 2024

Article Type: Book Review

2024 Moh Asmahil Kohan. Published with license by
Migration Research Foundation

Published online: March 31, 2024

Submit your article to this journal tjds.org.tr

Full Terms & Conditions of access and use can be found at
tjds.org.tr

Book Review

Hein de Haas, **How Migration Really Works: A Factful Guide to the Most Divisive Issue in Politics**, Penguin, London, 09/11/2023, 464 pages, £25.00 (Hardback), ISBN: 9780241632208

Moh Asmahil Kohan

Department of Private International Law, Ankara Yıldırım Beyazıt University, Ankara, Türkiye.

International migration is a major global issue. It is estimated that 3.6% of the world's population live outside their country of birth. While most of these immigrants migrate voluntarily and legally, some of them are asylum seekers and illegal migrants. At first sight, it appears that the number of migrants emigrating from poor and middle-income countries to wealthy countries for work or living is steadily increasing and many of these migrants attempt to cross international borders illegally into the western countries. However, this myth-based portrayal of immigrants increases fears about their uncontrollability, and it reinforces strict immigration policies at the borders. As a result, such policies push immigrants to use dangerous land and sea routes, and the number of deaths and disappearances of the migrants along these routes is increasing.

Events like these need to be discussed, but the most important issue is to understand the factors and myths that lead to the creation of harsh immigration policies and the connection between these policies and heartbreaking incidents on migration routes and at borders. Hein de Haas' new book, titled '*How Migration Really Works: A Factful Guide to the Most Divisive Issue in Politics*' provides clear answers to questions on the topic.

Hein de Haas is a Dutch sociologist and geographer who teaches at the University of Amsterdam. He was a founding member of the International Migration Institute (IMI) at the University of Oxford between 2006 and 2015. He is also a Professor of Migration and Development at the University of Maastricht.

De Haas's new book, *How Migration Really Works*, is divided into three sections, and contains 22 chapters. In the first section, titled (Myths of Migration), he examines the global migration trends, and the changes in the number, scale, and destination of migrants by discussing seven myths. In the second section, (Immigration: Threat or Solution), de Haas analyzes the impact of migration on both origin and destination societies,

CONTACT Moh Asmahil Kohan asmahil_kohan1988@yahoo.com

Received: January 20, 2024; Revision: February 20, 2024; Accepted: March 14, 2024; Article Type: Book Review

and the factors contributing to the success or failure of integration policies through eight myths. In the third section titled (Migration Propaganda), de Haas addresses how politicians, interest groups and international organizations distort the facts about migration by relying on some popular ideas. In other words, based on three decades of research, de Haas debunks the myths propagated by politicians, interest groups, international organizations, and the media in the context of immigration and related issues.

It is true that all of the myths in this book are important in the context of international migration and the immigration policies of the countries, but given the controversial nature of issues such as border control, strict immigration policies, xenophobia, and the role of climate change in migration in recent years, paying attention to myths such as “migration is at an all-time high”, “borders cannot be controlled”, “immigration sends crime rates soaring”, “mass migration has produced mass segregation”, “border restrictions reduce immigration”, “public opinion has turned against immigration”, and “climate change will lead to mass migration”, are particularly noteworthy.

The book follows a specific formula in the structure of each chapter. At first, de Haas presents each myth separately and elaborates how they are formed in relation to immigration. Following this, the author introduces the facts in this field by focusing on the research conducted. He primarily focuses on general examples, but specifically emphasizes patterns and processes of immigration to America and Europe from the Second World War to the present day.

With the purpose of clarifying misconceptions and debunking myths about immigration and border control propagated by pro and anti-immigration camps and by the media in Western countries, this is one of the most important points that Hein de Haas focuses on in his illuminating book. In other words, de Haas’ new book, *How Migration Really Works: A Factual Guide to the Most Divisive Issue in Politics*, aims to answer questions about immigration and highlight the difference between common misconceptions about immigration and reality. The book examines a highly divisive political issue and is seen as an important resource on the subject.

De Haas notes that Western governments face a trilemma when implementing their immigration policies. In his view, these governments, whose immigration policies are based on myths, cannot focus on protecting the country’s open economy, respecting, and protecting the basic rights of foreigners, and at the same time satisfying the anti-immigration preferences of their citizens. De Haas points out that it is impossible for any immigration policies to achieve all these goals simultaneously. He says: “One of the three has to go”, and “so, the most attractive option for politicians is to suggest that they clamp down on immigration through bold acts of political showmanship that conceal the true nature of immigration policies.” (p.273)

These governments demand to divert public attention from these challenges by implementing strict immigration policies that create more noise. Moreover, he argues that the main victims of these strict and noisy policies are often asylum seekers and illegal immigrants by identifying: “Another way politicians have tried to find a way around this trilemma is to adopt tough rhetoric and to resort to highly visible border-enforcement measures such as building walls and fences.” (p.283). Furthermore, he debates “While border enforcement targets asylum seekers and illegal migrants, it leaves the general set of rules and regulations for (the numerically much more important) legal immigration unaffected.” (p.283). Implementing populist immigration policies may be a preferred an option for politicians, but it puts the lives of thousands of asylum seekers and illegal migrants who aims to cross the borders at risk and deprives them and their relatives of their right to life.

De Haas remarks that the fear of uncontrollability of immigration can prevent immigrants from integrating into the society and culture of the host country. The author believes that the use of the term immigration crisis may result in the adoption of stringent immigration policies, including border enforcement: “All of this has amalgamated in the notion of a ‘migration crisis’ that requires drastic countermeasures – such as stronger border enforcement, refugee resettlement schemes, and development aid for poor countries” (p.283).

Although in this book de Haas focuses on the Western countries when discussing the problems caused by immigration policies based on myths and does not mention the situation of other countries that receive immigrants, the book still contains many interesting facts and useful details for scholars, researchers, and students. Beyond the common narratives about immigration based on an in-depth understanding of recent research, the book presents an objective view of trends, patterns and reasons of international migration and the issues caused by immigration policies in Western countries. It also provides a novel and distinctive platform for new research.

Orcid

Moh Asmahil Kohan <https://orcid.org/0009-0003-8581-1987>

Turkish Journal of Diaspora Studies

ISSN: 2717-7408 (Print) e-ISSN: 2757-9247 (Online)
Journal homepage: tjds.org.tr

Book Review

Aslı Türkmen Mızrak

To cite this article: Aslı Türkmen Mızrak (2024) [Talip Küçükcan, Diaspora Türkleri: Avrupa’da Türk İmajı ve İslamofobi], Turkish Journal of Diaspora Studies, 4(1), 135-137, DOI: 10.52241/TJDS.2024.0074

To link to this article: <https://doi.org/10.52241/TJDS.2024.0074>

Submission Date: January 19, 2024 **Acceptance Date:** March 6, 2024

Article Type: Book Review

2024 Aslı Türkmen Mızrak. Published with license by
Migration Research Foundation

Published online: March 31, 2024

Submit your article to this journal

Full Terms & Conditions of access and use can be found at
tjds.org.tr

Book Review

Talip Küçükcan, **Diaspora Türkleri: Avrupa’da Türk İmajı ve İslamofobi**, Çizgi Kitabevi Yayınları, İstanbul 2021, s. 190, 82,50 TL, ISBN: 978-605-196-573-4

Aslı Türkmen Mızrak

Göç Araştırmaları Vakfı, Ankara, Türkiye

Türkler ile Avrupalılar arasındaki ilişkiler yüzyıllar öncesine dayanmaktadır. Bu ilişkinin başlangıç dönemlerinde siyasal sürtüşmeler ve çatışmalar ön plana çıksa da, hem kültürel hem de toplumsal açıdan bu ilişkilerde önemli gelişmeler yaşandığı görülmektedir. Ancak bu çatışmalar, her iki kesimin birbirleri hakkındaki imajlarını olumsuz etkilemiş ve yönlendirmiştir. Bu bağlamda Avrupalılar, Türkler hakkında olumsuz imajlar ve kalıp yargılar oluşturmuş ve bu ötekileştirmeye sebebiyet vermiştir (s. 7). Günümüzde de bu olumsuz imajlar, kalıp yargılar ve ötekileştirme devam etmektedir.

Hollanda Türkevi Araştırma Merkezi desteğiyle 2021 yılında yayınlanan “Diaspora Türkleri: Avrupa’da Türk İmajı ve İslamofobi” kitabında dünya çapında ekonomik ve kültürel sermayesiyle öne çıkan ve büyüyen Türk diasporasına odaklanılmaktadır. Popülizmin yükselişi ve İslamofobi’nin toplumsal bir sorun olarak ortaya çıkmasıyla birlikte Avrupa’da Türklerin ve Müslümanların karşılaştığı zorluklar incelenmektedir. Bu eser, dördüncü ve beşinci nesil Türklerin, özellikle Avrupa’da, medeni haklarına rağmen ciddi önyargılarla mücadele etmeye devam ettiklerini ortaya koymaktadır. Bu kitap ayrıca Avrupalı aydınların ve kamuoyunun Türklere yönelik bakış açısını da sunmaktadır.

Kitap, bir taraftan Avrupalıların gözüyle Türkleri değerlendiren söyleşi ve okumaları içerirken, diğer taraftan Avrupa’daki Türklerin ve Müslümanların temsili, İslamofobi, kültürel kimlik ve gençlik konularındaki araştırmaları ele almaktadır. Kitabın yazarı Talip Küçükcan, yapmış olduğu okumalar ve bizzat Avrupa’nın çeşitli ülkelerinde edindiği tecrübeler ve gözlemler doğrultusunda Avrupalıların zihin haritalarına ve Türk Diasporasının karşılaştığı meselelere dair okuyucuya derinlemesine bir düşünme fırsatı vermektedir.

Kitap toplam beş bölümden oluşmaktadır. Yazar giriş bölümünde kısaca Türkler ve Avrupalılar arasındaki ilişkilerden, bu ilişkilerin sonucu olarak doğan olumsuz Türk imajından, Avrupalılardan daha farklı bir dile, dine ve kültüre sahip olan Türklerin ötekileştirilmesinden, ve son olarak kitabın içeriğinden genel olarak bahsetmektedir. Kitabın ikinci ve üçüncü bölümünde olumsuz Türk imajının tarihsel süreci ve Batılı aydınlarda var

CONTACT Aslı Türkmen Mızrak turkmenasli025@gmail.com

Başvuru: 19 Ocak 2024; Revizyon: 22 Şubat 2024; Kabul: 6 Mart 2024; Makale Tipi: Kitap İncelemesi

olan Türk imajı anlatılmaktadır. Yazar kitabın dördüncü bölümünde diaspora Türklerinin, Avrupa'daki sosyo-ekonomik durumunu panoramik bir bakış açısıyla açıklamaktadır. Kitabın sonuncu bölümünde ise Avrupa'da yükselen popülizmle birlikte artan İslamofobi ve İslam karşıtlığından bahsedilmektedir. Bu bölümde Küçükcan Almanya, Fransa ve İngiltere gibi Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde İslamofobi'nin yansımaları üzerine durmaktadır.

Günümüzde Batı'nın Türkiye'ye ve Türk kültürüne karşı ön yargıları hala devam etmektedir. Yazar Batılıların zihinlerinde yanlış kalıpların devam ettiğini ve bu yanlış kalıpların sürmesinde Batı kamuoyunun Türkiye'ye yönelik doğru bilgi eksikliği, siyasi çarpıtmalar, ideolojik yaklaşımlar ve çıkar çatışmalarının etkili olduğuna değinmiştir. Bu bilgi eksikliğinin aydın çevrelerde de görüldüğünü belirten Küçükcan, 2010'dan sonra çıkan yayınlarda Türkiye'ye olumsuz yaklaşımın daha belirgin hale geldiğini vurgulamaktadır. Yazar Batılıların Türkiye ile ilgili ön yargılarını yıkmada en etkin yollardan birisinin de doğru kaynaklardan beslenen kitaplarla insanlara ulaşmaktan geçtiğini bildirmektedir (s. 10-11). Bununla beraber kitabın devamında olumlu veya daha az ön yargılı Batılı aydınlardan verilen örnekler, Batı toplumuna bir ışık tutabilecek ve Türk imajını olumsuzdan olumluya çevirebilecek niteliğe sahiptir. Bu örneklerin sadece Batı toplumu için değil aynı zamanda Batı ülkelerinde yaşayan Türk toplumu içinde etkili olabilecek bir öneme sahiptir. Ayrıca bu örnekler, mesken ülkelerde kimlik arayışında olan Türk gençlerinin özgüvenlerinin artmasına vesile olabilecektir.

Kitapta, Türk diasporasının Avrupa ülkelerinde karşılaştığı temel sorunlara da değinen Küçükcan, diasporanın bu sorunlara rağmen mesken ülkenin siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik hayatına katılmaya çalıştıklarını, hatta çatışma, sürtüşme ve gerginlikleri azaltmak için melez kimlikler oluşturduklarını belirtmektedir (s. 71). Hatta yanlış politikalar sebebiyle ghetto hayatına mahkum edilen Türklerin, toplumda aktif rol alarak gettoların dışına çıkabildiğine işaret etmektedir. Ancak topluma uyum sağlayamayan veya dışlanma hissi yaşayan Türklerin çoğu, kendi içlerine kapanmayı tercih etmekte ve Avrupa'da gettolaşma eğilimi göstermektedir. Küçükcan, çağın ve toplumun gelişimine ayak uydurmak için bu gettoların dışına çıkmanın önemini vurgulamaktadır (s. 94-95). Yazar kitabın genelinde sorunlardan bahsetmekle kalmıyor, aynı zamanda bu sorunlara çözüm sunuyor ve okuru düşünmeye sevk ederek, olumlu bir girişimde bulunmasını teşvik ediyor. Bu sorunların çözülmesi bir taraftan daha güçlü bir Türk diasporasının inşa edilmesi ve Batı'da Türk imajının olumlu bir şekilde şekillenmesi konularında okuyucuya perspektif kazandırıyor.

İslamofobi terimi 2001'den sonra daha çok gün yüzüne çıkmış olsa bile, İslamofobinin cereyan etmesi daha öncelere dayandığı bilinmektedir. Ancak 11 Eylül 2001'den sonra İslamofobinin dünya çapında daha belirgin bir hal aldığı ve dramatik bir artış gösterdiği gerçektir. Bu tarihten sonra Müslümanlar terörle özdeşleştirilmiş ve zaman zaman sözlü ve fiili saldırıların hedefi olmuştur. Mesken ülkelerde sorumlu olmadıkları saldırıların çeşitli bedellerini ödeyen Müslümanlar, aynı zamanda yaşadıkları ülkelerde sadık birer vatandaş olduklarını dolaylı olarak ispat etme zorunda kalmıştır.

Yazar, Avrupa'da politikacıların ve medyanın etkisiyle Müslümanlara yönelik ön yargıların, kalıplaşmış düşüncelerin, endişenin ve korkuların farklı bir boyuta taşındığını söylemektedir (s. 119). Tehdit ve düşman olarak görülen Müslüman iş adamlarının, sivil toplum kuruluşlarının, derneklerin, cami cemaatlerinin tacizlere maruz kaldığını ve güvenlik güçleri tarafından baskına uğradığını bildirmektedir (s. 127). Bunlarla sınırlı kalmayıp ülke politikalarında uygulanan İslamofobik düzenlemeler ile kamusal alanda Müslümanların dini yaşamlarına engel olunduğu veya sınır konulduğu görülmektedir. Yazara göre, Avrupalı devletlere düşen en önemli sorumluluk artık kendi vatandaşları olan Müslümanları her türlü nefret suçundan ve saldırıdan korumak ve bunu sağlayacak yeni politikaları geliştirmektir (s. 173).

Anlaşılr ve akıcı bir dil ile yazılan bu kitap sadece sosyoloji, antropoloji ve siyaset bilimleri gibi çeşitli bilimlerle ilgilenen kişilere değil, bu konuya ilgi duyan herkese hitap etmektedir. Yazar, sosyal, kültürel ve politik araştırmalara dayanarak, ampirik bilgilerin ışığında Türk diasporasının karşılaştığı temel sosyal, ekonomik ve dini sorunlara ilişkin zengin bir çerçeve sunduğu ifade edilebilir. Yazar kitabın satır aralarına yer yer kitap tanıtımları ve söyleşileri eklemiştir. Bu tanıtım ve söyleşilerde, Batılı aydınlardaki Türk imajının nasıl olduğu aktarılmaktadır. Bu söyleşilerde aynı zamanda, İslamofobi hakkında ayrıntılı bilgiler içermektedir. Sosyolojik ve antropolojik analizlere dayalı bilgiler ortaya koyan bu çalışma, söyleşiler ve tanıtımlar ile zenginleştirilmiştir.

Bununla beraber, bahsi geçen kitapların, araştırma merkezlerinin, dergilerin vs. isimleri belirtilmesine rağmen, bir kaynakçanın bulunmaması eksiklik olarak göze çarpmaktadır. Yazarın gözlemleri ve tecrübelerinin kaynağını belirtmesi beklenilemez, ancak metinde tarihi, siyasi ve sosyal olaylara atıfta bulunulurken, bu olayların kaynağının iletilmesi önemli görünmektedir. Bir diğer husus ise kitapta az sayıda da olsa basım hatasının bulunmasıyla ilgilidir. Fakat bu basım hatalarının, cümleleri anlamak için herhangi bir engel teşkil etmediği de söylenebilir. Son olarak, bu kitabın İngilizce versiyonunun olmaması bir kayıptır. Yazar, Türkiye ile ilgili ön yargıları yıkmak için doğru kanallardan beslenen kitapların insanlara ulaştırılmasını etkili yollarından biri olarak belirtir. Ancak kitapta bahsedilen 'Batılı aydınların olumlu Türk imajı' gibi hususlar, sadece Türkçe dilinde yazıldığı zaman hedef kitleye ulaşması zorlaşmaktadır.

Genel anlamda, "Diaspora Türkleri: Avrupa'da Türk İmajı ve İslamofobi", isimli bu eserin popülizm, entegrasyon, İslamofobi, Türk imajı ve Türk diasporası kavramlarıyla sunmuş olduğu geniş analiz, Avrupalıların düşünce yapıları ve Türk diasporasının karşılaştığı sorunları daha iyi kavramaya dair önemli bir bakış açısı kazandırmaktadır.

Orcid

Aslı Türkmen Mızrak <https://orcid.org/0009-0002-5908-8644>